

Kamu'da SosyalPolitika

Y.17 / Sayı:25 / Ekim-Kasım-Aralık 2013 ISBN: 1306-8334

**Demokrasi Krizleri ve
Çıkış Yolları**

Kamu'da SosyalPolitika

Memur-Sen'in
Bilimsel, Akademik ve Sosyal Hayata
Katkısıdır.

İçindekiler

08

Şehir, Medeniyet,
Aidiyet ve Varlığı İdrak...

Yahya DÜZENLİ
Araştırmacı Yazar

14

Şehirlerimiz Etkin Bir Kentsel
Dönüşüme Muhtaçtır

Ahmet Haluk KARABEL
TOKİ Başkanı

17

Yerel Yönetimler
ve Vatandaş Katılımı

Engin SABANCI
Başbakanlık Uzmanı

24

Şehir, Medeniyet ve Tarih

Dr. Mehmet DOĞAN
Yazar - TYB Onursal Başkanı

28

Ülkemizde Şehirlerin Yaşadığı
Sorunlara İlişkin Genel Çerçeve

Doç. Dr. Rahmi ERDEM
Selçuk Üniversitesi
Öğretim Üyesi

35

Kendi Şehrini Arayan Kültür
ve Mimari Anlayış Üzerine

Doç. Dr. Mustafa ORÇAN
Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Öğretim Üyesi

41

Kentsel Dönüşüm; Ne, Niçin, Nasıl?

Prof. Dr. İbrahim GEZER
İnönü Üniv. Öğr. Üyesi,
FKA Kalkınma Kurulu Başkanı

49

Sosyo-Kültürel Belediyeciliğimize
Dair Bir Değerlendirme

Osman KAYAER
Ankara Pursaklar Belediyesi
Başkan Yardımcısı

54

Kentleşme Kültürü Ekseninde Alkol
Bağımlılığı Ve Kontrol Politikaları

Sebahattin KUŞ
Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
Daire Başkanı

60

Vazgeçilmesi Gereken Tercih:
Apartman Ve Toplu Konutlar

Semih AKŞEKER
Yüksek Mimar

72

Sorunları Teke İndirerek Çözmenin Adı:
Kentsel Dönüşüm

Doç.Dr.Fikret MAZİ
Kentleşme ve
Yerel Yönetimler Uzmanı

76

Son Gelişmeler Işığında
Belediyeler Ve Enerji

Ahmet KANSIZ
Türkiye Belediyeler Birliği Danışmanı
Başmüfettiş

84

Küreselleşme - Yerelleşme Vesayet-Özerklik
İkilemi Bağlamında Mahalli İdareler

Prof. Dr. Nagehan Talat ARSLAN
Cumhuriyet Üniversitesi, Kamu
Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi

90

Bir Mirasın İzinde: Kurtuba

Dursun AYAN
Yazar

Yerel Yönetimleri Medeniyet Değerlerimizle Güçlendirmeliyiz

■ Sivil Toplum Kuruluş(STK)'larının yerel yönetimlerde, belediyeçilik ve kentsel dönüşüm hizmetlerinde önemli işlevleri ve misyonları vardır. Çünkü STK'lar, yerel yönetimlerin halkla ve toplumun projelerinin yerel yöneticilerle buluşmasına, belediyeler ile işbirliği içinde yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetlerin üretilmesine katkı sağlar, katalizör görevi görür. STK'ların bu rolü paydaşçı belediye anlayışını geliştirir, kentsel siyasetin alanını genişletir. Kentsel siyaset alanı genişlediği içinde sivil toplum örgütleri çeşitlenir, sayıları artar, yerel yönetimler üzerinde etkin ve etkili olurlar. Dolayısıyla STK'ların gelişmesi, yerel yönetimlerde daha etkili olmasıyla birlikte siyasal katılım kanalları genişler, toplumun siyasete katılımına ve ülke yönetimine katkısı olumlu yönde etkilenir. Böylece sivil toplumun yaygınlaşıp gelişmesi ile sağlanan katılım, siyasal olgunluğun gelişmesi ve yerel yönetimin başarı sağlaması ile tüm ülkenin de demokratikleşmesine ciddi katkılar yapacaktır.

STK'lar ile belediyeler işbirliği içerisinde yaşlılara, engellilere, kadınlara ve gençlere yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri üretilebilir ve yürütülebilir. Bunun için birlikte tasarlanacak kurslar ve sosyal tesisler kurulabilir. Bunun birçok örneği de son yıllarda ortaya çıkmaya başladı. Biz de Memur-Sen olarak, Keçiören Belediyesi ile bir protokol imzaladık. Konfederasyonumuz ile belediye birlikte planlayacağı sosyo-kültürel etkinliklerden kamu görevlileri emeklileri ücretsiz yararlanacak. Bu proje ile kamu görevlileri emeklilerinin yaşam memnuniyetini artırmak istiyoruz.

Memur-Sen olarak, kentsel dönüşümün yapılmasını destekliyoruz. Ancak kentsel dönüşümün üst gelir gruplarına rant transfer eden bir yapıya dönüşmesine şiddetle karşıyız. Kentsel dönüşümle yoksul kesimlere konut sağlanmalı, yeşil alanlar artırılmalı, özellikle yaşlılar, çocuklar ve engelliler için yaşanabilir zeminler oluşturulmalıdır. Kentsel dönüşüm yapılırken medeniyet değerlerimiz dikkate alınmalı, komşuluk ilişkilerini güçlendirecek, toplumsal paylaşımı artıracak şekilde yapılmalıdır. Kentsel dönüşüm halkın hayatını zorlaştıran bir yapıya değil toplumun hayatını kolaylaştıran ve memnuniyetini artıran bir yapıya dönüştürülmelidir.

Yerel Yönetim Hizmetlerinin daha kaliteli sunulabilmesi için sivil toplum kuruluşlarının birlikte çalışması çok büyük önem taşıyor. Katılımcı demokrasinin bir gereği olarak tüm paydaşların hizmetlere ortak edilmesi gerekir. Halka hizmet sunan yerel yönetimlerin güçlenmesi, STK'ların birikim ve deneyimlerden yararlanılması ile mümkündür. Bu düşüncelerle yerel yönetimler, belediyeçilik ve kentsel dönüşüm hizmetleri konusunda farklı bakış açıları oluşturma noktasında değerli görüşlerini bizden esirgemeyip makaleleriyle katkı sağlayan yazım ve düşün insanlarına teşekkür ediyoruz.

Memur-Sen Adına Sahibi

Ahmet Gündoğdu

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü ve Editör

Mehmet Emin Esen

Genel Yayın Yönetmeni

Şahin Ali Şen

Yayın Kurulu

Günay Kaya

Metin Memiş

Mehmet Bayraktutar

Hacı Bayram Tonbul

Ekrem Yavuz

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Yasin Aktay

Prof. Dr. Ömer Çaha

Prof. Dr. Mümtaz'er Türköne

Doç. Dr. Oya Akgönenç

Prof. Dr. Cengiz Anık

Yrd. Doç. Dr. Veysi Erken

Doç. Dr. Erdinç Yazıcı

Halit Ortaköy

Hüseyin Rahmi Akyüz

Emin Şenver

Osman Timurtaş

Bilimsel makaleler ile ilgili
tüm soru ve yazışmalarınız için;

Şahin Ali Şen

sosyalpolitika@memursen.org.tr

Yayın İdare Merkezi:

Memur-Sen

GMK Bulvarı Özveren Sokak No:9/4

Demirtepe/Ankara

Tel: (0312) 230 09 72-73

230 48 98

Bürocell: (0533) 657 97 03-04

Faks: (0312) 230 39 89

www.memursen.org.tr

Grafik Tasarım&Baskı

Norm Yazılım Ltd. Şti.

GMK Bulv. Özveren Sk. No:13/18

Demirtepe/Ankara

Tel: 0312 229 09 81

Yayın Türü:

Yaygın - Süreli

Basım Tarihi:

Ocak-Şubat-Mart 2014

5000 adet

Ücretsiz Dağıtılır.

Medeniyet ve Kültür Belediyeciliği Zamanı...

Bugünün dünyasında demokrasiden söz ederken, küresel demokrasi, ulusal demokrasi ve yerel demokrasi gibi kavramlardan da bahsetmek zorundayız. Yine yönetim deyince de ilk aklımıza gelen merkezi yönetim ve yerel yönetim kavramları olmakta, merkezi yönetimden ülke yönetimini, yerel yönetimden ise şehir ve şehirlerin yönetimini algılıyoruz. Merkezi ve yerel yönetimler arasındaki ilişki, görev ve yetki bölümü yüzyıllardır tartışılmaya devam etmektedir. Demokrasi açısından baktığımızda, merkezi yönetimin temsili demokrasiye, yerel yönetimlerin ise katılımcı demokrasiye daha yatkın olduğunu söyleyebiliriz. Her iki yönetim türünün denetimleri arasında da farklılıklar söz konusudur. Bunlara girmeden halkın bizatihi, bire bir olarak yerel yönetimlerin hizmet alanında yaşaması, iyi hizmeti ve kötü hizmeti aracısız görmesi, halkın kolaylıkla yerel yönetimlerin icraatlarını denetleyebilmesi noktasında yerel yönetimlerde denetimin daha demokratik ve daha şeffaf olduğunu söylemek mümkündür.

Cumhuriyetin ilk yıllarında devletçilik, parti-devlet anlayışı ile bürokratik-hiyerarşik bir yönetim modeli esas alınmıştır. Bu modelde, yerel yöneticiler ağırlıklı olarak memur pozisyonunu ve memuriyet görevini üstlenmiştir. 1950’de çok partili siyaset sisteminin, gerçek anlamda hayata geçmesinden sonra merkez-taşıra yönetimleri arasındaki ilişki farklılaşmaya başlamıştır. Bu dönemde uygulanan belediyecilik anlayışına bakıldığında, herhangi bir altyapının olmaması ve durumun gereği olarak karşımıza daha çok ‘imar belediyeciliği’ çıkmaktadır. 1961’de ‘mahalli idareler’ kavramı anayasaya girmiş, ‘kalkınmacılık’ anlayışının etkisiyle imar belediyeciliği devam ettirilmiştir. 1970’den itibaren belediyecilik siyasi bir özne haline gelmeye başlamış, özellikle CHP’nin tek başına ya da koalisyon ortağı sıfatıyla iktidar da olduğu bu dönemde ‘sosyalist belediyecilik’, ‘ideolojik belediyecilik’ kavramları daha da ön plana çıkmıştır. 1980’den sonra yerel yönetimlerde Özal rüzgârı esmiştir. Özal’la birlikte ‘proje belediyeciliği’ dönemi başlamış, yerel yönetimlerin ürettiği rant artmış, yerel yönetimler çekim merkezi haline gelmiş, yine yerel yönetimler istihdam deposu haline gelerek, halkın özellikle işsizlerin, sigortalı işi olmayanların, daha fazla ilgisini çekmiştir. 1990’lı yıllarda Refah Partisi’nin önemli büyük iller de dahil bir çok yerde belediye başkanlıklarını kazanmasıyla birlikte halka dönük hizmetler artmış, varoşlara götürülen hizmetler katlanmış ve bugün halen etkisini

sürdüren ‘sosyal belediyeçilik’ dönemi başlamıştır. 2000’li yıllarla birlikte Ak Parti iktidarının bir yandan Refah Partisi’nin ‘sosyal belediyeçiliği’ni diğer taraftan Özal’ın ‘yatırım ve proje belediyeçiliği’ni kurumsallaştırmaya çalıştığı yerel yönetim anlayışı hakim olmaya başlamıştır. Tüm bu olup bitenler, taşralı muhafazakarların merkeze yerleşmesi ve merkezi dönüştürmesi sürecini de tetiklemiştir. Ancak, taşradan merkeze hızlı nüfus akışı, çarpık kentleşmeyi ortaya çıkarmış, suç oranlarını artırmış, yeni suç türlerine de kapı aralamıştır. Toplumsal değerlerin erozyona uğramasına neden olan bu değişim, mutlaka tersine çevrilmeli, insanı merkeze alarak yönetilmelidir.

**Yeni bir
şehirleşme vizyonu
çerçevesinde ortaya
konulacak şehir
modelinin, medeniyet
ve kültürümüzün
ilkelerine ve
kodlarına göre inşa
ve ihya edilmesi de
gerekmektedir.**

Yerel yönetimlerin bu kısa tarihsel sürecini ve eksiklikleri de dikkate alarak; nasıl bir şehir, nasıl bir kent yönetimi konuları yanında, kentlerde yaşayan dezavantajlı grupların durumu ve şehir kimliğiyle ilgili görüş ve önerilerimi paylaşmak istiyorum.

Öncelikle, kentsel dönüşüm stratejileri planlanırken ve projeler hazırlanırken mekanları kişilerin belirlediğini ancak mekanların da şahsiyetleri belirlediğini hatırdan çıkarmamak gerekiyor. Şehirleri yönetenler; şehirlerin ruhu olduğunu, bir kimliği olduğunu, unutmamalıdır ve şehirlerin dönüşümünü medeniyet mensubiyeti

ve yönetici mesuliyeti şuuru içinde, gerçekleştirilmiştir. Halk öncelikle nasıl bir şehir ister? Sorusuna cevabı Nahl suresinde buluyoruz. Şöyle buyruluyor: “Allah bir şehri misal olarak verdi: Bu şehir güvenli ve huzurlu idi, oraya her yerden rızık bol bol geliyordu.” Sebe suresiyle bu duruma ulaşım da eklenmiştir. Bu ayetlerden hareketle nasıl bir kent modeli oluşturulmalı sorusuna; ulaşımı rahat, sağlıklı, güvenli, bereketli ve huzurlu bir kent modeli cevabı verilmelidir.

Memur-Sen olarak, sivilleşmeyi ve örgütlü toplumu her zaman savunduk. Ülkemizde ve dünyada çok fazla kullanılan bir kavram olmasa da sivil şehir, örgütlü şehir kavramlarını öne çıkarmalı, mimarisinden, alt yapısına, kültür ve sanat faaliyetlerinden üst yapısına kadar, her alanda vesayeti değil, sivil yönetim ve sivil anlayışın gereklerini hayata geçiren bir medeniyet şehri tasavuru ortaya koymalıyız. Bu anlamda, bir şehrin ortasından sık sık tanklar geçmesi, askeri araçların şehrin sokaklarında sürekli görülmesi, sadece militer bir görüntüye neden olmamakta, bunun yanında sivil şehir iddiasına da tehdit oluşturmaktadır. Buradan hareketle, başta memur, işçi, işveren, esnaf olmak üzere şehirde yaşayan toplumun tüm kesimlerinin örgütlü olduğu, kent yönetimine sivil düşüncenin hakim olduğu ve sivil toplum kuruluşlarının damgasını vurduğu bir modelin oluşturulması ve hayata geçirilmesi, hepimizin ortak sorumluluğu olmalıdır.

Vesayet kalktıkça eski dönemlerdeki “memur” belediye başkanından, seçilmiş ve halkın temsilcisi belediye başkanına dönüşüm gerçekleşecektir. Valilerin gölgesinde değil, halkın hizmetinde ve denetiminde belediye başkanlıkları ve yerel yönetim anlayışı ön planda olacaktır. Üniversitelerin dahi şehir merkezlerinin dışında kurulduğu bir dönemde, şehir merkezlerindeki garnizonların sivil şehir kimliğini engellediği, garnizonlar yerine sivil toplum kuruluşlarının olması gerektiği gerçeğini artık kabul etmeliyiz. Marka şehirlerin önemli özelliklerini, demokrasi, kalkınma, özgürlük ve sivil kavramların ortaklığı ile belirlemeli ve herkesin istifadesine sunmalıyız.

Yeni bir şehirleşme vizyonu çerçevesinde ortaya konulacak şehir modelinin, medeniyet ve kültürümüzün ilkelerine ve kodlarına göre inşa ve ihya edilmesi de gerekmektedir. Ankara için, geçmişte mabetsiz şehir tanımlaması yapıldı. Bugün, Ankara dahil tüm şehirlerimizde -mimari estetikleri tartışmaya açık olmakla birlikte- geçmişle kıyaslanmayacak sayıda cami ve mescit var. Ancak, misyonlarını ne kadar yerine getiriyorlar? Gençlerin ne kadarı camilere gidiyor? Bu konular üzerinde de durmak gerekiyor. Maneviyat ikliminden yoksun şehirlerde, toplum barış ve huzurdan uzaktır. Şehirlerin manevi atmosferinin ve aile bağlarının güçlendirilmesi; şehrin kimlik ve ruh kazanmasına hepsinden önemlisi insana ait olmasına katkı yapacaktır. Örnek alınması için ortaya konulacak kent modelinin şehir mimarisi, Osmanlı ve Selçuklu mimarisinin günümüz teknolojisiyle buluşturulması ve yoğunlaşmasıyla ortaya konulmalıdır. Belediyeçilik ve yerel yönetim hizmetleri, çöp toplama faaliyeti seviyesine indirilmemeli, medeniyet ve kültür odaklı faaliyetleri önemseyen hizmet anlayışıyla ön plana çıkmalıdır.

Örneğin her ilde, hatta tüm ilçelerde tüm öğrencilerin yararlanabileceği şehir kütüphaneleri, kent kitaplıkları kurulmalıdır. Kısacası, mensubiyet ve mesuliyet duygusu içerisinde kimliği olan, ruhu olan, sivil, örgütlü, mutlu, eğitilmiş ve medeniyet iddiası olan şehirler kurmalıyız.

Konu yerel yönetimler ve kent kültürü olunca kentsel dönüşüm ve TOKİ'nin faaliyetlerine de değinmek gerekiyor. TOKİ, son 10 yıllık dönemde 615 bin sosyal konut üretmiştir. Bu, TOKİ'nin 2.5 milyon insanın barınma ihtiyacını karşıladığını göstermektedir. Bu durum ülkemiz için oldukça büyük bir hizmettir. Bu hizmetlerin yanına, TOKİ'nin yaptığı hastaneleri, okulları, spor salonlarını da ilave etmek gerekmektedir. Ancak bu kurumumuz bundan sonra yapacağı konut ve sosyal tesislerde medeniyet ve kültür değerlerimizi de dikkate alarak daha kaliteli binalar yapılmalıdır. Elbette ucuz konut üretilmeli ancak afet ve risklere karşı korunaklı olmanın yanında aile değerlerimiz, inançlarımız, geniş aile yapımız da göz önünde tutulmalıdır. Bunun yanı sıra, sel yataklarına varıncaya kadar bu alanları imara açıp konut yapılarak can kaybına neden olunmamalıdır.

Şehirlerimizde sivil toplumla birlikte vatandaş işbirliğini de eşgüdümlü olarak yürürlüğe koymalıyız. Vatandaşın yönetime katılmasının zemini genişletilmeli, çözüm ortağı ve paydaş olma bilincinin aşılmasıyla, yerel yönetimlerde demokrasinin ve yönetimin tabana yayılmasının yenilikçi sosyal projelerin ortaya çıkmasına katkı sunacak fırsatlar sağlanacağı topluma aktarılmalıdır. Akıllı kent yönetimi anlayışı, insanı yok saymayan, tüm vatandaşların da öneri ve görüşlerini alarak hizmet üreten, üretilen hizmetle yine vatandaş mutlu etmeyi esas alan bir anlayıştır. Bu bağlamda, yerel yönetimler hizmet sunarken, şehirler yeniden inşa edilirken yaşlı hakları, engelli hakları, çocuk hakları, komşuluk hukuku gibi değerlerimiz ihmal edilmemelidir. Bu model kurulurken çekirdek aile yerine olabildiğince geniş aile kavramı, apartman ikametgâhı yerine, müstakil ev kavramları öncelenmeli, tercih ve teklif edilmelidir.

Yaşlılar, çocuklar ve engelliler yanında kadınların ve gençlerin de özel durumları dikkate alınmalıdır. Yerel yönetimler özellikle hamile kadınların alkol ve sigara benzeri zararlı maddelerden korunmasında mesuliyet yüklenmelidir. Gençlerin zararlı alışkanlıklarıyla buluşmaması ve karşılaşmaması için mutlaka tedbirler alınmalıdır. Her mahallede gençlerin spor yapabileceği, kitap okuyabileceği, müzikle ilgilenilebileceği, görsel sanatlarla ve estetik kültürle uğraşabileceği, Kur'an-ı Kerim başta olmak üzere dini ilimleri

öğrenebileceği, beyin jimnastiği ve zeka oyunları, yeteneklerini geliştirebileceği komplike mekanlar inşa edilmelidir. O zaman gençlerimizi alkol, uyuşturucu ve benzeri zararlı alışkanlıklardan koruyabilir, ahlaklı ve erdemli bir nesil yetiştirebiliriz. Bu tür sosyal ve kültürel tesisler, aynı zamanda şehirleri canlandıracak, cadde, sokak ve mahalleleri medeniyet ve kültürümüzün ruhuyla bezeyecektir. Ölü şehirlerin canlanması meşru alanlarda yapılacak sosyo-kültürel etkinliklerle sağlanabilecektir.

Sonuç olarak, yerel yönetimler, kentsel dönüşüm faaliyetlerinde, kentsel alanları temizlemek ve sağlıklı hale getirmek, estetiğe önem vermek, doğal afetleri dikkate almak, dar gelirli konut sahibi yapmak, ekonomik canlanmayı sağlamak, yaşam kalitesini artırmak ve şehri güvenli hale getirmek zorundadır. Bu hedefle, çevreye duyarlı kentler inşa edilirken tarihi ve kültürel mirasımıza sahip çıkılmalı, toplumsal kimliğimiz, kolektif akıl ve estetik değerleri dikkate alınmalıdır. Obez, moloz yığını gökdelenlerden oluşan, maddi ve manevi alt yapısı zayıf şehirlerin oluşturulmasına engel olmalıyız.

Yerel yöneticiler, tüm bunları yaparken birlikte çalışma anlayışı içinde, yönetime vatandaşları ve sivil toplum kuruluşlarını da ortak ederek, aynı şekilde hizmet üretme sürecinin her aşamasında sosyal ortakları bilgilendirerek, danışarak, projelere dahil ederek, zaman zaman doğrudan vatandaşa ve sivil topluma yetki vererek, sivil, örgütlü ve insan merkezli bir şehri ve şehir yönetimini hayata geçirmeli, insanların sağlıklı, güvenli, huzurlu ve kaliteli bir yaşam sürmelerini sağlamalıdır. Bunun içinde mutlaka kamu görevlilerine yönelik siyaset yasağı kaldırılarak kamu görevlilerinin tecrübe ve birikimleri hem merkezi hem de yerel yönetimlere yansıtılmalıdır. Bugünden itibaren imar belediyeçiliği, sosyal belediyeçilik, proje ve yatırım belediyeçiliği yanında sivil, örgütlü, katılımcı demokrasi de işleten 'medeniyet ve kültür belediyeçiliği'ne doğru yol almanın tam zamanıdır.

**Yerel yönetimler
hizmet sunarken,
şehirler yeniden inşa
edilirken yaşlı hakları,
engelli hakları,
çocuk hakları,
komşuluk hukuku gibi
değerlerimiz ihmal
edilmemelidir.**

Şehir, Medeniyet, Aidiyet ve Varlığı İdrak...

“Kasdım budur şehre varam

Feryad ü figan koparam”

Yunus Emre

Tarih, şehir, medeniyet, aidiyet... Bu dört kavram, kavram olmanın ötesinde insanın yeryüzündeki varoluş sebebinin zeminini oluşturan dört temel idrak mevzuu...

İnsanın “yeryüzü mükellefiyeti”nde onun “bir yere ait olması” gerektiğini insanî gerçekleşmenin *olmazsa olmazlarından* bilenler, bunun bir mükellefiyeti de beraberinde getirdiğini bilirler.. Aidiyet-mensubiyet olarak insanın kendisini yaşıyor hissettiği şehre ait *kendinde sorumlulukları* vardır. Bu sorumluluk; dışarıdan dikte edilen, paketlenerek verilen bir sorumluluk değil, *bizatihi içsel bir mükellefiyet* olarak, yerine getirilmesi gereken bir görevdir. Çünkü tarihî kültür kodlarımız “*mensup olanın mes’ul*” olacağını, yani “*mensubiyetin mes’uliyeti doğuracağı*”nı bize ihtar etmektedir.

Bu ihtarı anlamak için de aidiyet ikliminin insanı kucaklaması, sarması, içine çekebilmesi gerekir.

Onun için tarih-şehir-medeniyet ve aidiyet her şeyden önce insanın yeryüzü mükellefiyetinde ‘yaşama kodları’ oluşturan dört cepheidir.

Muhakkik Mimar rahmetli Turgut Cansever’in “*Bir çağın dünyaya özel bakış tarzı çerçevesinde ürettiği bir düzeni, o düzenin içerisindeki öğeleri kastediyoruz.*” diye tanımladığı Medeniyet ve “*Ahlâkın, sanatın, felsefenin ve tefekkürün geliştiği ortam olarak insanın bu dünyadaki vazifesini, en üst düzeyde varlığın anlamını tamamladığı ortamdır.*” dediği şehir, insanın ontolojik mükellefiyetlerine işaret eder. Bu anlamda şehir idraki, medeniyet idrakidir. Medeniyet idraki ise “ben idraki”dir.

Şehir nedir? Şehrinizi hakikatiyle gördünüz mü?

Şehir; “*yaşanmaya değer hayat*” ve onun *tecelligâhı* mekândır...

Tarihî kültürümüzde “Medinet-ül Fâzılâ” olarak kavramlaşan “Erdemli Şehir” bizim şehir idrakimizin kemaline işaret eder.

“Şehir nedir?” sorusu, ancak “şehir nasıl olmalıdır”, “insanı nasıl etkilemelidir?” sorularıyla birlikte düşünüldüğünde/sorulduğunda tatmin edici bir cevap bulabilir, anlamlı olabilir.

Soruları soran ve cevap veren eğer “ârif”lerden ise, sorularının da cevaplarının da kitaplık çapta muhtevayı ve derinliği taşıdığından şüphe yok.

Bu bağlamda; aşağıdaki diyalog, bir şehri görmenin, onu tanımanın, onu hissetmenin, onunla bütünleşmenin ölçüsünü ve ruhunu ortaya koyar. Şehri

“gördüğünü zannetme” ile şehri “hakikatiyle görme” arasındaki farkın idrak edilmesi, şehrin ne olduğunun hakikati, yâni şehrin gerçekliğidir. Şehrin bu gerçekliğini görüp, idrak ettikten sonra “demek ki bizim gördüğümüzü zannettiğimiz şehir değilmiş !” diyebiliyorsa, şehrimizi varolan hakikatiyle görmüş oluruz.

Büyük Velîlerden Cüneyd-i Bağdadî'nin talebesi, mektuplarında da bahsettiği Ebubekir Şiblî Hacc'a gidip gelen birisine çeşitli sorular sorup ce

- Mekke'yi gördün mü?

- Evet

- Mekke'yi görmekle değişik bir duyguya, hale büründün mü?

Adamın, “- Hayır” demesi üzerine, Şiblî:

“- Öyle ise sen Mekke'yi görmemişsin” cevabını verir.

Bu meşhur diyalogun her sorusuna Şiblî'nin verdiği muhteşem ve derin cevaplarda, “Şehrin anlamı ve ruhu”nu yakalayabileceğimiz zamanüstü bir ölçüyü görüyoruz.

‘Şehirlerin anası’ Mekke'yi anlamının, kavramanın ve ona aidiyetin en üst ifadesi olan bu diyalog, önemli bir ölçü olarak şehrin insan üzerindeki tesirine

de işaret eder. Diyalog aynı zamanda bir şehrin insan üzerindeki tesirine ve insanın şehirde bulunmakla şehri ‘görme’si arasındaki müthiş farka da işaret ediyor. “Görme”nin ‘bakmak’tan ibaret olmadığı, fizikî bir yönelmeden başlayarak insan ruhunda bıraktığı iz ve tesir, yâni “hal” olduğuna işaret eder.

Yeryüzünde ilk inşa edilen şehir olan Mekke’nin ‘hangi mekânları barındırdığı’na ve üzerinde kimlerin yaşadığından kaynaklanan manâsı, bütün şehirlerin bürünmesi gereken manâ, muhteva ve ‘şehir karakteri’ne delâlet eder. Yukarıdaki diyalogun ruhunu böyle kavramak gerekiyor.

Velî-Ârif’lerin gözünde bu manâya bürünen şehir, şehrin “ne olması gerektiği”, şehrin insanı nasıl kimyevî bir değişime uğrattığına dair önemli bir ölçüdür.

Şüphesiz Kâbe ve Mekke’nin mekân ve şehir olarak sembolik anlamının ötesinde bir ‘ruhu’ ve Hacc’da ifadesini bulan anlamı var. Şiblî’nin “sen Mekke'yi görmemişsin!” ihtarını, şehri ‘gözle görülenin kalple idrak’ edilmesi olarak anlamak gerekiyor.

Kendi şehrimize böyle bakabiliyor muyuz? Şehrimizi böyle görebiliyor muyuz? Böyle görebilmek için kimlere sahiplik ve nelere yataklık ettiğini bilmemiz gerekiyor..

Yaşadığımız şehrin de böylesine manalardan pay sahibi bir şehir olduğunu söyleyebiliyor muyuz?

Üstad Necip Fazıl, 1956'da yazdığı bir yazıda zamanın şehirlerinden bahsederken **“taşını ve kumunu döken bir böbrek gibi en hayırlı sıhhat şartına kavuşmuş olmakla beraber, böbreğin taş yapma istidadından tamamen kurtulduğu ve bünyeden (toksin)leri yüzde yüz süzücü bir mükemmeliyet arzettiği..”** diye bahsettiği steril şehirler, Şiblí'nin “görülmesi gereken şehir”inden pay almış şehirlerdir.

İşte bu anlamda şehri arayanlar şehri anlayanlardır.

Onlar ki; gözle bakıp kalple görenler, yâni hissedicilerdir...

Şehrini göremeyenler de şehrine bu gözle bakamayanlardır. Şehrinde şehriyle 'hallenemeyen'lerdir.

Büyük ârif Yunus Emre *“Bu çeşniyi tadana, kim ne vereler kana”* der. Biz de bu anlamda “şehrimizi bir an olsun görüp, bu görmenin verdiği göz kamaşmasıyla başka bir şehre bakmayacağımız” bir idrak düzeyine ulaşabilirsek şehrimizden bir çeşni tatmış olacağız.

Ol şehir bizden, biz de ol şehirdeniz !

Erdemli Şehir...

Bir şehri ‘değer’li, ‘erdem’li yapan, ‘yaşanmaya değer’ kılan nedir?

Bir şehrin tarihinin kronolojik zaman dilimleri halinde zorlama veya doğal olarak kadim zamanlara (esatiri evvelin-mitoloji) kadar uzatılmasının/dayandırılmasının çok fazla önemi, değeri var mıdır? Bir şehre, bir mekâna kimlik kazandıran onun geçmiş zaman dilimindeki uzunluğu/yaşama süresi midir? Veya onun jeo-stratejik bir coğrafyada bulunması mıdır?

Bu sorulara verilecek cevap: “Nereden baktığınız” ve bu “bakış”ınızı besleyen/oluşturan sebepler/sonuçlardır. Bu bakışınızı istinat ettirdiğiniz şey, yani referanslarınız eğer o şehri tüm zamanlar boyunca iddialı kılıyorsa, iddialarını sürekli hale getiriyorsa, bu iddiaları her yeni zaman ve mekân şartlarında devam ettirebiliyorsa, işte orası “erdemli şehir”dir.

Şehir bizzatîh bir “değer” midir? Şehrin “değerleri” nedir? Şehir, ‘mobilya’larıyla mı, antikalarıyla mı değer kazanır? Bir şehri “diğerleri”nden ayıran nesne ötesi “değerler midir?” Bu “değer”ler, insanların fiziken yaşadıkları şehirde “değer gördükleri” midir?

Değeri, müzelik malzemeleri ve 'geçmişinin küllerinde kıvılcım aramak' tan ibaret olanlar değerlendirmeye değmeyecek olanlar değil midir? Ve şehir sadece plastik bir dekordan ibaretse, gelip geçen mevsimler o dekorları hızla yerle bir etmeyecek midir?

Taşıdığı ağırlığın, yüklendiği misyonun, yöneldiği amacın farkında olmayan şehir ve şehrin insanları bir değer taşıyıcısı olamayacak kadar varlığından habersiz kütle ve objelerdir.

Yeni modern zamanlar, coğrafyanın neredeyse ortadan kalktığı, tarihin ise giderek lokalize olduğu bambaşka, bilinmeyenlere gebe günleri doğuruyor. Bu doğuşlar kimi şehirler ve insanlar için aynı zamanda yokoluş demektir. Hayalleri olmayan, rüya göremeyen insanların üzerine ayak bastıkları toprak "şehir" olabilir mi?

Şehir ve şehre şahitlik iddiası...

Şehri şemalara, barkotlara hapsetmeden, bu manâsiyle baktığımızda; bu şehrin "bir zamanlar kimliği, kişiliği vardı". Ve insanların "bir zamanlar bizim de hayallerimiz, rüyalarımız vardı" bilinçaltı kompleksinden kurtularak yeniden rüya görecekları, iddialarını güncelleyebileceği ses ve dilini halâ korumuş olduğunu düşünmek, çok abartılı olmasa gerek.

Şemalar/şablonlar içerisine bazı soruları/ manâları sıkıştırarak yaşadığımız şehir için bir sıralama denemesi yapalım:

Şu teselliler :Sesini kaybeden şehir.. Dilini kaybeden şehir.. Hâlini kaybeden şehir.. Kimliğini kaybeden şehir.. Anlamını kaybeden şehir..

Şu trajedi/dram : Ağlayan şehir.. Ağlatan şehir.. Tedirgin şehir... Hüzne kapılmış şehir..

Şu susayışlar: Sesini arayan şehir.. Sesini duyuran şehir.. Dilini arayan şehir..Yatağını arayan şehir..

Şu vakıa: Sesini anlatan şehir.. 'Diliyle' konuşan şehir..

Şu kompleks: Sesini saklayan şehir.. Dilini saklayan şehir.. Kimliğinden hicap duyan, saklayan şehir..

Şu "ben idraki" : Sesini anlayan şehir.. Sesini anlatan şehir.. Sesini dinleten şehir.. Dilini anlayan şehir.. Dilini anlatan şehir..

En nihayet: Medeniyet iddiası olan şehir..

Bütün bir şehrin sesine, diline, kimliğine, vs. ilişkin sıraladığımız anlamlandırmalar, birtakım şablonları, ölçülüp-tartılabilen, görölüp-sayılabilen nesnellikleri çağırıyor, zihinlerimize objeleri-metaları üşüştü-

rüyorsa ne şehri biliyoruz, ne şehrin dilini konuşabiliyoruz, ne de şehrimizi konuşturabiliyoruz demektir. Bir zihin kirlenmesine, bir idrak işgaline uğramışız demektir.

Peki Şehir ne zaman kütleyle değil de erdemle şehir olur?

Şehirle şöretin kökte akrabalık ilişkilerini düşündüğümüzde, iddiası ve farklılığı olan, ete-kemiğe bürünmüş bir mekândan bahsettiğimizi daha iyi anlarız. Bir batılı düşünür "şehir, halkın hep birlikte yalnız kaldığı yerdir." sözüyle şehrin ifsad edici-yok edici tarafını vurgularken, bizim köklerimizde "halvet der encümen:toplum içerisinde yalnızlık" olarak gerçek ifadesini bulan, hikmette ise şehrin toplulukları 'ben idraki'ne sürükleyen bir temel işlevi olduğu da anlaşılr.

Evet... Şehir bir bakıma halvet der encümen hali, yani toplum içerisindeki yalnızlıktır. Şehri anlamlı kılabilmek bunu yapabilmektir. Bu bireycilik değil kendinde haldir. Şehrin içerisinde ve şehirle, şehirsiz olmayan bir halden bahsediyoruz. Modern zamanların getirdiklerini tamamiyle göz ardı etmeden, yani şehre yeni gelenleri iskalamadan onun içerisinde anlam avcılığına çıkabilmekten bahsediyoruz.

Şehir sizi içine çekip kucaklayabiliyorsa 'erdemli'dir; yutuyorsa, şehirde kayboluyorsanız, şehir de yoktur, insan da..

Şehir'den kasdımız, yazılı tarihî ne kadar eskiye götürülürse götürülsün, derinliği nereye kadar uzanırsa uzansın, onun muhayyilelerde bulunduğu anlam, insanında büründüğü muhteva derinliğinin nerelere kadar uzandığına şahitlik etmektir...Yaşanmaya değer yaşanmış bir 'an'la, şuuruna varılmadan, sadece biyolojik bir canlı gibi sürdürülmüş yüzyıllar arasındaki fark, insanla bitki arasındaki canlılık farkı gibidir.

Yaşadığımız şehre bu gözle baksak daha neleri görürüz acaba?

Taşıdığı ağırlığın, yüklendiği misyonun, yöneldiği amacın farkında olmayan şehir ve şehrin insanları bir değer taşıyıcısı olamayacak kadar varlığından habersiz kütle ve objelerdir.

Şehri derinliğine kavrayabilmek...

Bir zamanların insanıyla, ihsanıyla, iklimiyle, toplumsal dokusuyla, kimi bakımlardan daha sağlıklı bir şehrin, tarihî süreçte giderek zafiyete düşmesi, sağlığını kaybetmesi veya sağlıklı olmasından şüpheye kapılması ve sonuçta “varlığının hakikati”ni unutmaması nasıl izah edilebilir? Fizikî varlığın biyolojik olarak sürdürülebilirliği onu diğer varlıklardan farklı kılmıyor. Farklılık; şahsiyet ifade edebilme halidir.

Peki bir şehir varlığının hakikatini unutabilir mi?

Şehirler de insanlar gibi canlı birer organizmadır. Bu organizmanın hayatiyeti; sürekli beslenebilmesi ve besin kaynaklarının sürdürülebilirliği ile kaimdir. Bu beslenme kaynaklarından mahrum kalmak veya bu kaynakları sürdürülebilir bir güncellemeyle yenileyememek şehrin hayat damarlarını zamanla tıkamaya başlar, sonuçta da o damarlar işlevini kaybeder.

Bazen olmayan bir şehri yapay bir zorlama ile öldürmeye çalışma hummasına tutulurlar. Şehir sadece plastikten ibaretmişçesine zorla giydirmeye çalışırlar. Veya “şehri-şehirliliği” tarihî köklerini yok sayarak bir “kesit”ten ibaretmiş gibi tanımlamaya girişirler. Bazen de şehrin ruhunu kendinden başka yerlerde aramaya çalışırlar.

Bu bir şahsiyet krizidir. En çok da uzun zamanlar boyunca şahsiyet ifade eden şehirlerin, bulunduğu coğrafyada yaşanan ideolo-

jik bir kırılma ile kendi köklerinden komplekse kapılma durumuyla karşılaşılır. Ne kadar kaçılırsa kaçılınsın, ne kadar komplekse kapılırsa kapılınsın, şehrin “aslı ruhu” yok edilemiyor.

Üstad Necip Fazıl’ın “arsadaki odun yığınının gizli bir köşesinde son ve tek kıvılcım” dediği bir gizli kıvılcım gibi “...Odunların üstüne, yıllar ve asırlardır, yağmadık yağmur, düşmedik kar kalmadı. Onları küf basmış, pas yutmuş, rutubet bürümüş; üstelik Garp dünyasının bütün kanalizasyonları bu odunların üzerine akmıştır....Dâva, bu odun yığınının, büyük ve ebedî oluş hummasıyla çatır çatır yakmak, onun alevleriyle

güneşi soldurmak; ve üzerinde, kir, pas, küf, rutubet, ne varsa, hepsini birden buhara çevirmek...”

Her ne olursa olsun, ister doğal bir süreklilikle devam ediyor olsun, isterse de ideolojik bir kırılma ile zoraki oluşturulmaya çalışılmak istensin; şehir, akarken, taşarken bir bilinci ve varoluş tarzını muhafaza ediyor, bünyesinde barındırıyor.

İnsan şehri taşıyor, şehir insanı taşıyor. Şehirle birlikte insan da yeniden ve sürekli inşayı yaşıyor. Yani şehir ve insan “her an yeni bir oluşadır!”

Hacı Bayram Veli’nin;

“Çalab’ım bir şâr yaratmış, iki cihan arasında;

Bakıcak didar görünür, o şâr’ın kenâresinde.

Nâgihan ol şâr’a vardım, anı ben yapıldır gördüm;

Ben dahi bile yapıldım, taş u toprak arasında.”

diyerek muhteşem bir şekilde anlattığı, ilişkilen-dirdiği insan ve şehir ilişkisi, insanın eliyle inşa edilen şehrin aynı zamanda insanı da yağurduğu, şekillendirdiğine işaret ediyor. Hatta şehir oluşurken bu oluşma sırasında insanın da terbiye edildiği, şehrin onu nasıl kendisine uygun kıvama getirdiğine işaret ediyor. Bu terbiye ve kıvam “âni ben yapıldır gördüm”le “ben dahi bile yapıldım”ın imtizacıdır. Yani, şehir insan eliyle inşa olunurken aynı zamanda insanı da inşa ediyor.

İ. Hakkı Bursevî, bu şiiri yorumlarken “şehir” ile kastedilenin “kalp”, “iki cihan”ın ise “süfli cisimler”le “ulvi ruhlar” alemi olduğunu ifade ediyor. Ve devam ediyor: “kalbin şehir ile tabir edilmesi bütün kuvve ve isimlerin toplandığı yer ve yüce harfler ve süfli satırlar dairesinin merkezi olmasındandır. Kalb, kemale erdikten sonra ruhdan daha yetkin olma hususiyetine sahiptir...” İlginç bir şekilde şunu da söylüyor Bursevî: “Kalbin ‘şehir’ olması, cisimler ve ruhlar aleminin kalbe nisbetle köy gibi olması demektir... Öyle ise bütünün ehli olmak için köylü olanın şehre hicret etmesi gerekir...” Başta Hacı Bayram Veli’nin şiirinde, sonra da onun Bursevî’nin dilinde şehrin “kalb”e benzetilmesinden yola çıkarak bizim şehrimize baktığımızda nelere sahipken neleri kaybettiğimizi, neleri önemsemediğimizi, neleri öncelediğimizi daha iyi anlayabiliyor muyuz?

Hacı Bayram Veli’nin mısralarında olduğu gibi bu yazımızda “ansızın bir şehre vardım, o şehri ben yapıldır gördüm” bakışıyla şehrimize bir de böyle bakmak!

Şehrimizi tavsif etmeyi Bursevî’nin cümlesiyle bitirelim: “**Bu kalb şehrinde ikameti uzun olmayan**

**Şehir sizi içine çekip
kucaklayabiliyorsa
‘erdemli’dir; yutuyorsa,
şehirde kayboluyorsanız, şehir de
yoktur, insan da..**

kimsenin ruh atı, beşeriyet eyerinden kurtulduktan sonra doğru telâş ile koşamaz..”

Evet.. Şehir insan ve hayat demektir. “Şehir hem rüyaların hem kâbusların mekânıdır” diyen düşünürü selâmlayıp, şehrimize önce bakabilme, sonra görebilmek için çaba sarfetsek...

Şehirde feryad ü figan koparmak...

Gene büyük ârif Yunus Emre'nin her biri “keramet-i kelâm” olan mısralarından meşhur bir mısrası modern zaman şehirlerinin haline ve bu hal karşısında insanın tavrı alışına işaret eder.

Yunus bir yanardağın harekete geçmesi gibi şehir için, şehirde yaşayanlar için feryad koparmanın vakti geldiğini söyler ve **“Kasdım budur: Şehre varam. Feryad-ü figan koparam !”** diyerek feryadı basar. Aslında feryad edilecek şehir ve insan Yunus'ca mâlumdur. Onun içindir ki feryad-ü figan koparmak gerekmiştir. Malûm olmayan (bilinmeyen, fark edilmeyen, anlaşılmayan, kuşatılmayan) şey için feryad edilebilir mi? Edilemez!

“Kalabalıklar içinde yalnız, yalnızlık içinde kalabalık” bir gerçeklikte yaşayan Yunus'un bu feryadı onun ‘sefer der vatan: ruhun kendi alemini araması’ olarak ifade edilen ve hakikatinin bu dünya ötesinde bulunduğu “alem”in küçük bir yansıması olarak, bu yapıp-etmeler âleminde bir şehre ‘varup’, feryad-ü figan koparması nasıl izah edilebilir?

Yunus'un derdi vardır. Hemderd'dir. Şehirle derdi vardır, şehirde yaşayanlarla derdi vardır. Onları hapseden, içine çekip yutan, onları boğan, “şehir ötesi”den koparanlara karşı feryad-ü figanı vardır Yunus'un. Demek oluyor ki şehir ve şehirdeki insanın, kendisini varlığının hakikatine, varoluş nedenine yabancılaştıran şeylere karşı Yunus gibilerine ihtiyacı vardır. Şehir ve insan bir kere kendine yabancılaşmaya görsün, feryad-ü figanlar da yetmiyor çoğu zaman.

Yunus'un maksadı sadece “feryad-ü figan”dır. Bu duyulsa, bu anlaşılrsa, feryad-ü figanına kulak verilse mesele hallolmuştur aslında. Aslında Yunus, her nereye gitmişse ömrünü feryad-ü figanla geçirmiştir. Öyle bir feryad ki “zuhurunun şiddetinden” anlaşılamayan bir feryad..

Varlığın birbirinden ayrılmaz, bölünemez bir bütün olduğu düşünüldüğünde Yunus'un bu feryadı önemlidir. Yunus, insanî varlığın tecelligâhlarından birisi olan şehre inmeyi “varlığın borcu” bilir ve bedeli ne kadar pahalı olursa olsun ödemeyi göze alır. Gene O'nun diliyle “alana satmaya geldim!”

Kendi “huzurda”dır, onun için “şehirlinin huzuru-nu kaçırmak” ister. Daha doğrusu şehirlinin “huzurda olduğu” yanılışmasından onları kurtarmak ister. Onları gerçek huzura çıkarmak ister. Aslında şehir, huzura çıkmak için bir “ayna”dır insan için.

Aslında Yunus'un feryad-ü figan koparmak istediği; memuriyet, mes'uliyet ve mükellefiyetinde acze düşmüş, hakikatine yabancılaşmış, gerçekliğini “sanal”laştırmış, yapaylaştırmış şehir ve şehirlidir. Kapıları kırarcasına ona karşı “Uyan!”, “Dön!”, “Silkelen!”, “Gör!” diye haykırır... Tek hece ile “Ol!” demek ister. Yunus'un feryadı, bin küsur yıl sonra Üstad Necip Fazıl'ının diliyle aslında şudur: “Kalabalıkların maddalaşmış yollarına düşme!... Yol kalabalıkların yönü değil, hakikatin istikametidir. Sen ona dön ve kalabalıkları döndür !”

Bu bir şahsiyete, bir medeniyete, umrana, ummana davettir aslında şehri ve şehirliliği!

Bir zamanların medeniyet taşıyıcısı şehirlerimiz, Yunus'un “feryad-ü figanı”nı anlayacak, onu yeniden dillendirebilecek, onu bugüne taşıyabilecek, tarihten gelen derinliği örselemeyecek, o derinliği bugün kattıklarıyla daha da kadimleştirecek “dert taşıyıcısı münevver-aydın” larını arıyor. Bu arayışa kimler cevap verebilir? Her türlü yapay ve geçici endişeden arınmış, şehri tarihî yatağıyla buluşturacak “mes'uliyeti mensubiyeti”yle özdeşleşmiş “şehir münevverleri-aydınları”.

Üstad Necip Fazıl Kaldırımlar şiirinde; “Başını bir gayeye satmış kahraman gibi. Etinle kemiğinle sokakların malısın!” der. İşte bu manâda rahatını ve huzurunu şehre ve şehrin etine-kemiğine adanmış şehriyle hemhal gerçek münevverler...

Dün, Yunus'un görüp feryad ettiği şehir için bugün feryad ü figan edecek şehirliler nerede?

Yunus'un “feryad-ü figanı”nı anladığımız an, veya “anlar gibi olduğumuz” an şehrimizi de anlamış olacağız. Ne yapacağını şaşırılmış bir sinir boşalması içerisinde “sahiplik cinneti”ne kapılmadan “sahip olmak!”

“Şehirli insan” ve “insanlı şehir” işte budur. Ve bunun için feryad koparmanın vaktidir.

Yaşadığımız şehir, kendisini “ol imaret eyleyecek” yeni Yunus'larını beklemeye devam ediyor.

Şehirlerimiz Etkin Bir Kentsel Dönüşüme Muhtaçtır

Türkiye’de 1950’li yıllardan itibaren kırsal alandan şehirlere doğru gerçekleşen ve temelinde işsizlik ve yeni bir yaşam kurma umuduyla başlayan yoğun göç, büyük kentlerimizde hızlı bir nüfus artışına sebep olmuştur. 1927 yılında toplam nüfusun sadece %24,2’si kentsel alanlarda yaşarken, bu

oran 1950 yılında %25’e, 1980 yılında %43,9’a, 2010 yılında %75,5’e ve 2011 yılında % 76,8’e yükselmiştir. Bu da özellikle büyükşehirlerde barınma ihtiyacını beraberinde getirmiş ve çoğunlukla plan dışı, yasa dışı ve en önemlisi de mühendislik hizmetleri ile desteklenmemiş yerleşim alanlarının oluşmasına sebep olmuştur.

Gecekondu ve kaçak yapılaşma ülkemizin en büyük sorunlarından biridir. Gecekondu ve kaçak yapı bölgeleri genellikle sit alanları, orman alan-

ları, su havzaları, jeolojik açıdan sakıncalı alanlar, heyelan bölgeleri ile tarihi değerlerin çevrelerini de sarmakta, zamanla bu alanların tahrip edilmesine, kirlenmesine ve mevcut ekolojik dengelerin de bozulmasına yol açmaktadır.

Ayrıca en az gecekondulaşma kadar yoğun olan kaçak yapılaşma ile tapulu taşınmazlar üzerinde mal sahiplerince plan ve yönetmelik esasları hiçe sayılarak, teknik sorumluluklardan uzak, riskli ve düşük kalitede inşaatlar ortaya çıkmıştır.

Çıkarılan imar afları ve belli standartlarda ucuz konut yapımını özendiren arsa tahsisi uygulamaları da ülkemizde gittikçe kemikleşen gecekondu-kaçak yapı sorununa kalıcı çözüm üretememiştir.

Ayrıca gecekondu ve kaçak yapıların yanında, ekonomik ömrünü tamamlamış mevcut konut stoku da, özellikle deprem riskinin yüksek olduğu kentlerimizde ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Uygun olmayan araziler üzerinde, kalitesiz malzemelerle, temel mühendislik ve yapım tekniklerinden yoksun, plan gözetilmeksizin inşa edilmiş konutlar, hem içinde yaşayanların sağlığını hem de şehirlerimizin dokusunu tehdit eder hale gelmiştir.

Bunlar da özellikle doğal afetlerde önemli can ve mal kayıplarına neden olmuştur.

TOKİ olarak belediyelerle işbirliği içerisinde rant kaygısı olmadan şehirlerimizin yenilenmesi, afet riskinin azaltılması ve insanlarımızın daha iyi ortamlarda yaşamlarını sürdürmelerini için çalışmalarımızı aralıksız sürdürmekteyiz.

Bu sorunun çözümü yönündeki en büyük engel ise konut alım gücü bulunmayan dar gelirli kesime yönelik sosyal konut politikalarının yakın bir tarihe kadar hayata geçirilmemiş olmasıdır.

Bu büyük sorunun önüne geçmek için Sayın Başbakanımızın talimatlarıyla 58. Hükümetimizle birlikte başlatılan Planlı Kentleşme ve Konut Üretim Seferberliği ile TOKİ'nin bir yandan dar gelirli kesimler için ürettiği konutlarla yeni gecekondu bölgelerinin oluşmasına engel olmaya çalışmış bir yandan da gecekondu ve kaçak yapı alanlarını dönüştürmeye yönelik Kentsel Dönüşüm Projeleri başlatılmıştır.

Kentsel Dönüşüm Projelerindeki Uygulamalarımız

Kentsel Yenileme ve Dönüşüm projelerinde hedef, teknik açıdan yenilenmesi ya da tamamen tasfiye edilmesi zorunlu, kentin gelişimine ve kimliğine uymayan, planlama hedeflerine aykırı,

çöküntü ve kaçak yapı alanlarının kente ihtiyaç duyulan formda yeniden kazandırılmasıdır.

Bu projelerin hayata geçirilmesinde dikkat ettiğimiz en önemli unsur zamanlama ve gecekonduka-kaçak yapı bölgelerinin tasfiyesi amacıyla üretilen konut ve donatı yapılarının en düşük maliyet ile imal edilerek vatandaşlarımıza sunulmasıdır.

Dönüşüm projelerinde yenilenmiş konut alanlarının yanısıra, büyük rekreasyon alanları, kent parkları, kent meydanları, ticaret merkezleri ve kentsel kimlik unsurları da önemli yer almaktadır.

Kentsel Projelere sadece finansman temini veya kentsel değerin yeniden paylaşımı olarak bakmamaktayız; proje bütünü içinde yeterli kaynağın oluşturulacağı bir modelle beraber teknik, sosyal, idari ve hukuki yönden tutarlı çözümlerin de eş zamanlı olarak ele alındığı bütünsel bir proje olarak görüyoruz. Çünkü dönüşüm alanlarına

ait hak sahipliği tespitlerinin doğru ve eksiksiz yapılması, uygulanacak konut ve kentsel donatı yapı projelerinin alanın özellikleri ve karşılanması hedeflenen ihtiyaçlara göre seçilmesi, proje bütününe ve etaplarına ait maliyet analizlerinin uygulama öncesinde tamamlanması ve proje süresince düzenli olarak yenilenmesi dönüşüm projelerinin vazgeçilmez unsurlarıdır.

TOKİ olarak Kentsel Yenileme Projelerinde hak sahiplerinin hakları korunmakta ve genel olarak proje alanında yaşayan hak sahiplerinin aynı yerde veya başka bir alanda idaremizce yapılacak konutlara taşınması söz konusu olabilmektedir. Ayrıca uygulamalarımızda mühendislik hizmetleri ile birlikte çevre düzenlemesi

ve gerekli tüm sosyal donatıları ile birlikte yaşam alanlarının oluşturulması ilke olarak belirlenmiş ve dönüşüm alanında yaşayan ve belli kriterler çerçevesinde hak sahibi olarak kabul edilen vatandaşların mağdur edilmemesi hedeflenmiştir.

Ayrıca proje alanlarında ekonomik durum ve sosyal statü araştırmaları yapılmakta, projelendirmede alanın kent bütünü içindeki konumu ile planlama öngörülleri dikkate alınmakta, birim maliyetinin

düşük tutulması ve dolayısıyla hak sahipleri için borçlanmanın daraltılması amaçlanmaktadır.

11 Yılda 615 Bin Konut

TOKİ olarak belediyelerle işbirliği içerisinde rant kaygısı olmadan şehirlerimizin yenilenmesi, afet riskinin azaltılması ve insanlarımızın daha iyi ortamlarda yaşamlarını sürdürmeleri için çalışmalarımızı aralıksız sürdürmekteyiz.

Sn. Başbakanımızın talimatlarıyla 58. Hükümet ile başlatılan “Planlı Kentleşme ve Konut Üretimi Seferberliği” çerçevesinde 81 il 900 ilçe, köy ve beldede 2.774 şantiyede son 11 yılda 615 bin konut ve 5.142 sosyal donatı rakamına ulaşılmış, Yerel yönetimlerle müştereken başlattığımız büyük kapsamlı kentsel yenileme programı çerçevesinde 222 projede 264 bin 811 konutluk kentsel dönüşüm planlanmış, 170 projede 84.441 konutluk bölümü başlatılmıştır.

Türkiye’de yaklaşık 6,5-7 milyon sağlıksız ve ömrünü tüketmiş yapının önümüzdeki 20 yıl içinde hükümetimizce çıkarılacak yasayla dönüştürülmesi hedeflenmiştir.

Bu projelerin uygulanmasında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, TOKİ ve Yerel Yönetimler işbirliği içinde çalışmaktadır.

Hükümetimiz hem gecekondulaşan bölgeleri hem de afet riskini göz önüne alarak bu alanlarda veya bu alanların dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde sağlıklı ve güvenli yaşam çevrelerinin oluşturulması için kentsel dönüşüm projelerini uygulamaya devam etmektedir.

Sayın Başbakanımızın talimatlarıyla Aralık 2013 tarihi itibarıyla kentsel dönüşüm kapsamında;

51.246 adet konutun üretimi tamamlanmıştır.

12.250 konuta yönelik ihale süreci devam etmektedir.

2014 yılı içinde kentsel dönüşüm kapsamında yaklaşık 30.000 konutun ihalesi hedeflenmiştir.

Ayrıca idaremiz kentsel dönüşüm bölgelerinde ve diğer uygulamalarında ihtiyaç duyulan her türlü sosyal donatının yapımı konusunda titizlik göstermektedir. Bunların başında eğitim tesisleri olarak kreş, ilköğretim ve orta öğretim kurumları, sağlık tesisleri (Sağlık ocağı, Aile Sağlık Merkezleri, eczane gibi) Ticaret merkezleri, camiler ve spor tesisleri, rekreasyon alanları ve benzeri diğer sosyal donatılar da ihtiyaca göre yapılmaktadır.

***Bu kalb şehrinde
ikameti uzun olmayan
kimsenin
ruh atı, beşeriyet
eyerinden kurtul-
duktan sonra doğru
telâş ile koşamaz..***

Yerel Yönetimler ve Vatandaş Katılımı

GİRİŞ

2014 Mart ayında yapılması planlanan yerel seçimlere yönelik en fazla gündeme gelen konulardan birisi “katılımcılıktır”. Vatandaş katılımı dünya genelinde gittikçe zayıflayan devlet-vatandaş ilişkilerinin yeniden güçlendirilmesi için kullanılabilir en etkili politika olarak görülmektedir. Toplumun hemen her kesimi, yerel yönetimlerin mahalli ihtiyaçları tespit ederken, bu ihtiyaçları gidermeye yönelik kararlar alırken ve projeler geliştirirken, gerek alan gerekse konu bazında, yerel halkın ve ilgili diğer paydaşların görüşlerini, fikirlerini alması gerektiği hususunda hemfikirlerdir. Vatandaş katılımı, klasik halkla ilişkilerden daha ileri düzeyde olan bir yönetim-vatandaş işbirliğidir.

KLASİK HALKLA İLİŞKİLER

Yönetimlerin halkla ilişkilerindeki klasik tanım şu şekildedir:

“Halkla ilişkiler; yönetim tarafından belirlenen politika ve faaliyetlerin çeşitli kanallar aracılığı ile halka iletilmesi, iletilen mesajın halkta bıraktığı etkinin ölçülmesi ve değerlendirilmesi, varsa aksaklıkların düzeltilerek yeniden halka sunulması ve halkın gözünde olumlu imaj sağlanması yönünde yürütülen çalışmalardır.”¹

Bu tanımda da belirtildiği üzere, kararlar, projeler ve politikalar yerel yönetimlerin kendi iç karar alma süreçleri içerisinde, birkaç kişiden oluşan gruplar tarafından, tek taraflı olarak be-

lirlenmektedir. Bu kişiler, belirli konular üzerinde sahip oldukları akademik eğitimleri ve uzun süre çalışmış olmanın getirdiği uzmanlıkları sayesinde makul proje oluşturma, politika geliştirme ve karar alma becerilerine sahip bulunmaktadırlar. Söz konusu kararlar uzman ve yönetici düzeyinde hazırlandıktan sonra yerel yönetimlerin iç onay süreçlerinde nihai hale gelmektedir. Taksim Meydanı’nın Yayalaştırılması ve Gezi Parkı olarak bilinen alanın üzerinde tarihi Topçu Kışlasının yeniden inşa edilmesi kararında olduğu gibi, kararlar belediye meclisinden oy birliği ile geçebilmektedir. Yerel yönetimlerin karar alma mekanizmalarında ulaşılan mutabakat, kararların halkın beklentileri ile büyük oranda uyumlu olduğu şeklinde bir yanılsamaya neden olmaktadır. Bu yanılsamanın birinci sebebi meclis üyelerinin halkın temsilcileri olduğu ve halkın beklentilerini yansıttığı şeklinde, aslında çok da yanlış olmayan düşüncedir.

Karar alındıktan sonra ise, yerel yönetimin aldığı karar uygun iletişim kanalları ile halkla paylaşılmaktadır. Bu aşamada arzu edilen şey halkın alınan karara bir direnç göstermeden kabul etmesi ve onu uygulamasıdır. Halkla kurulan tek taraflı iletişim ile kararın neden alındığı, yerel idare, şehir ve halk için ne gibi getirilerinin ve faydalarının olacağı vatandaşlara anlatılmaktadır.

Yerel yönetimlerle toplum arasındaki bu iletişimin vatandaş katılımı seviyesinde bir işbirliğine yükseltilmesi sonucu hem mahalli idareler hem

de vatandaşlar açısından pek çok fayda ortaya çıkacaktır. Bu işbirliği nasıl güçlendirilir, bu ilişki ile kastedilen nedir, toplum için faydalı olan nedir, faydalı olan bu kararı kim vermelidir? Evet, bu ve benzeri sorular uzun tartışmalara yol açabilecek sorulardır. Aslında bu sorular kendi içinde cevabını da barındırmaktadır. Eğer toplum için en iyi, en doğru olan kesin bir surette bilinebiliyorsa, yönetimlerin meseleleri halkla bir kez daha istişare ederek zaman kaybetmesine gerek yoktur.

Tam burada ise akıllara Peygamber Efendimizin (S.A.V.) hayatı seniyelerinden çarpıcı iki örnek gelmektedir. Efendimiz (S.A.V.) sadece devlet yönetiminde değil hayatının her anında istişare etmiş, muvafakatlerinin alınması gerektiği durumlarda da ilgililerin oylarını almıştır. Örneklerimiz arı ardına yapılan iki savaşla ilgilidir. Birincisi Uhud diğeri ise Hendek savaşı. Efendimiz (S.A.V.) her iki savaş öncesinde sahabelerle istişare etmiş ve alınan kararları uygulamıştır. Bunlardan ilki sonucunda aralarında Hz. Hamza (r.a.) olmak üzere 70

sahabe şehit olmuştur. Hendek muharebesi ise Medine'yi kurtarmıştır. İstişare ile gelen iki farklı sonuç gerçekten kafaları karıştırır mahiyettedir. Bu örneklerden, istişarenin amacının en doğrusu bulmak yerine, yanlış da olsa uygulayıcıların rızası doğrultusunda hareket etmek ya da en azından onların isteklerini, görüş ve önerilerini dikkate almak olduğu sonucuna varılmaktadır. Bir liderin verdiği kararlar ne kadar yerinde olursa olsun, onu uygulayacak olanlar isteksizse, arzu edilen sonuçlara ulaşılması zorlaşmaktadır.

KLASİK HALKLA İLİŞKİLER İLE DEVLET-VATANDAŞ İŞBİRLİĞİ (VATANDAŞ KATILIMI) ARASINDAKİ FARK

Bu iki yöntem arasındaki fark, ikisi ile ulaşmak istenen sonuçlar karşılaştırılarak görülebilmektedir. *Ulaşılmak istenen sonuç, birinde vatandaşların yerel yönetimin aldığı kararı kabul etmesi iken ikincisinde vatandaşın da gönülden uygulayabileceği bir kararın alınmasıdır.* Yerel yönetimlerin aldığı kararların iki tür maliyeti bulunmaktadır.

Birincisi, literatürde karar alma maliyeti olarak genelleştirilen projenin yol açtığı maliyetlerdir (Şekil a). Normal şartlar altında bu maliyetin içerisinde kararın veya projenin hazırlanışı ve uygulanışına ilişkin maliyetler, uygulanmasına yönelik açılan davaların maliyetleri (projedeki gecikmeden kaynaklı maliyetler vb.) bulunmaktadır. Ancak, 30 Mayıs 2013 tarihinden sonra şiddetlenen Gezi Parkı eylemlerinde olduğu gibi projede öngörülmeyen pek çok maliyet de sonradan ortaya çıkabilmektedir.

Şekil a: Klasik Halkla İlişkiler ile Yerel Yönetim-Vatandaş İşbirliğinin Karşılaştırılması

İkinci maliyet türü ise aynı şekilde dikey eksen- de gösterilen dışsal maliyetlerdir. Bu maliyet tipi, projeden olumsuz etkilenecek olanların, bu olumsuzluktan dolayı maruz kaldıkları negatif dışsallıkların toplamından ibarettir. Şekil a'da gösterildiği üzere, yerel yönetimler, projeden etkilenen kesim-

leri, üç yöntemi, bilgilendirmeyi (iletişimi), istişareyi ve aktif katılımı ayrı ayrı veya birlikte kullanarak, karar alma ve uygulama maliyetlerini aşağı çekebilmektedir. Dışsal maliyet yerine “vatandaşların yerel yönetimlerin kararlarına gösterdiği direnç” de konulabilir. Yerel yönetimlerin aldığı kararlar yerel halk veya belirli bir kesim için ne kadar maliyetli ve katlanması zorsa, söz konusu kararlara o kadar fazla direnç gösterilecektir.

Şekil a'da iletişim bileşenindeki iyileşme sonucu karar alma maliyetindeki azalma mevcut maliyetlerden sol tarafa, yani 0 dışsal maliyete doğru yönelen bir ok yardımı ile gösterilmektedir. Bu, klasik manada halkla ilişkilerin uygulanmasıdır. Her ne kadar vatandaşların dışsal maliyetleri azalmasa da, alınan kararın vatandaşlarca, belirli oranda, direniş göstermeden gönüllü olarak uygulanması sonucu karar alma maliyetinin düştüğü görülmektedir. Gezi Parkı'ndan örnek verecek

olursak, 28 Mayıs 2013 gecesi başlayan eylemin daha çok, projeye ilişkin bilgi ve bundan kaynaklı güven eksikliğinden ortaya çıktığı görülmektedir. Sürecin başından beri ilgili kesimler doğru ve tam zamanlı bilgilendirilse idi, projeden kaynaklı maliyetler çok daha az olabilirdi. Halkla ilişkiler stratejisi ile yerel yönetimin aldığı kararın vatandaşlarca kabul edilmesi amaçlanmaktadır. Ancak, vatandaşlar söz konusu karara karşı hala direnç gösterebilmektedir.

Danışma yani istişare bileşeni ise hem dışsal maliyetlerde hem de karar alma maliyetinde bir düşüşe neden olmaktadır. İstişare, merkezi ve yerel yönetimlerin oluşturulan bir politika üzerinde halkın görüşlerini sorması ve toplaması sürecidir. İstişarede, paydaşların düşünceleri ve fikirleri farklı yollarla alınmaya çalışılmakta, fakat son kararlar danışma işlevini yürütenler tarafından verilmektedir.

Vatandaşlara danışılması sonucunda, vatandaşların bir takım önerilerinin dikkate alınması halinde mevcut karar veya projede maliyet artırıcı değişiklikler olabilmektedir. İşte bu nedenle, bilgilendirme ile kıyaslandığında, danışma sonucunda karar alma maliyeti daha az oranda düşmektedir. Bununla beraber, karardan etkilenen semtte veya semtlerde oturan sakinlerin bazı önerilerinin proje içerisinde yer alması sonucu, bu kişilerin katlanmak zorunda olduğu negatif durumlar azalacak bu da vatandaşlara ait dışsal maliyetleri düşürecektir. Kendileri ile istişare edilen vatandaşlar klasik halkla ilişkiler yöntemi ile kıyaslandığında, yerel yönetimlerin kararlarına daha az direnç göstermektedir.

Eğer, belirli bir projenin dizaynı veya kararın hazırlanması vatandaşlarla birlikte yapılırsa veya muhakkak belirli bir fikre sahip olan vatandaşlara bırakılırsa (oylama bileşeni), vatandaşlar bu durumdan ziyadesiyle tatmin olacaklar ve katlanmak zorunda oldukları olumsuzluklar iyice azalacaktır. Karara karşı önceki durumlara oranla çok daha az direnç göstereceklerdir. Ancak, bu sefer de, projedeki değişiklikler nedeniyle artan bütçe karar alma maliyetinde daha az bir azalmayı beraberinde getirecektir. Projenin kabul görmemesi ve engellenmesi ihtimali azalacağından, ortaya çıkan maliyet, her halükarda öncekinden az olacak bu nedenle karar alma maliyeti düşebilecektir.

KATILIMCI YÖNETİMİN SAĞLADIĞI FAYDALAR

Peki yerel yönetimler neden halkla ilişkilerini daha da güçlendirsın? Bunu yapmak için neden halkı kararlarına ortak etsin? En doğru olanı bul-

mak için değilse neden olabilir. Yerel yönetimlerin halkla ilişkilerini güçlendirmesinin en az on beş (15) faydası sıralanabilir:

1) Toplumların karşılaştığı sorunların pek çoğunun tek başına her hangi bir kesim tarafından çözilememesi

Karmaşık sorunlardaki karşılıklı bağımlılıklarla baş edebilmek ve sürdürülebilir çözümlere ulaşmak için çoğu zaman toplumun farklı kesimleri arasında işbirliğini artırmak ve vatandaşların aktif bir şekilde politika yapım sürecine dahil olmasını sağlamak gerekmektedir. Böylece toplumun farklı aktörlerinin bilgileri ve çözüm önerilerinden istifade edilerek alınan kararın kalitesi artırılmaktadır. Halkın katılımı geniş bir yelpazede uzmanlığa, tecrübeye ve perspektife erişim imkanı sağlamaktadır. Karar alma sürecinde yer alan pek çok farklı aktör politika hedeflerinin gerçekleştirilebilmesine yardımcı olacak hayati kaynaklara sahip olmakta; aynı zamanda, problemin tanımlanmasına yönelik farklı anlayışlara ve çözüme yönelik farklı bilgi ve fikirlere sahip bulunmaktadırlar.

2) Siyasi açmazların bertaraf edilmesi

Siyasi kutuplaşma seçimle başa gelen siyasilere, toplumun genelini içine alan bir şekilde kamu yararı hesabına hareket etmekten alıkoyabilmektedir. Vatandaşlar ile seçimle başa geçen kişiler arasındaki bağlantıda bir çatlama ve ayrılma zamanla algılanabilmektedir. İki tarafı tekrar bir araya getirebilecek bir köprü kurmak ve liderleri harekete geçirmek üzere tüm kesimler arasında ortak zemini veya asgari müşterekleri belirlemeyi sağlayacak yeni tekniklerin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Vatandaş katılımı ile kamu kurumları, kemikleşmiş eğilimleri değiştirmek üzere çok önemli bir kamuoyu desteği sağlayabilmektedirler. Süreci kamuoyunun anlamlı katkısına açarak, kendi başlarına hiçbir zaman yapamayacakları kararları almak üzere kendilerini yetkilendirebilmektedirler.

3) Yönetimler ve Vatandaşların Karşılıklı Birbirini Anlayabilmesi

Etraflı bir şekilde uygulanan vatandaş katılımı, etkili politikalara yönelik kısa açıklamalı medya kültürünün meydana getirdiği bariyerlerin aşılmasına yardımcı olabilecek; bilgilenen ve sürece dahil olan vatandaşların birer uzman vatandaş olarak teknik açıdan zor durumları kavrayabilmesini

ve bütüncül, toplumun genelini kapsayan ve geneline hizmet eden çözümleri görebilmesini sağlayabilecektir. İdareler ilk bakışta çok da popüler olmayan kamu politikalarını uygulama nedenlerini anlatma imkanına sahip olmaktadırlar. Siyasiler ve idareciler ise toplumdaki belirli gruplarının takındığı pozisyonlar hakkında kendileri için son derece faydalı olan bilgilere ulaştıkları bir nevi eğitim almaktadırlar. Bu kişiler, vatandaşlarla düzenli temaslarda bulunarak, muhakkak suretle rağbet görmeme ihtimali olan politikaları öğrenme ve muhtemel politika başarısızlıklarından kaçınma imkanını bulabilmektedirler.

4) Politik gönül alma

Daha güçlü bir yönetim-halk ilişkisinin arkasında yatan bir başka motivasyon unsuru, işbirliğine daha açık bir halk kitlesi arayışı olabilmektedir. Çoğu defa, halkın katılımı çabalarının arkasındaki itici güç, başarılı bir uygulamanın ön şartı olan, halk tarafından kabul görme ihtiyacından ileri gelmektedir. İnsan psikolojisinin bir gereği olarak, devletin kurumları tarafından muhatap alındığını gören vatandaşlar kendilerine değer verildiğini hissedecektir. Bu hislerle hem sürece olumlu manada katkı yapacaklardır, hem de süreç sonunda alınan kararı, arzu etsin veya etmesin, gönüllü bir şekilde kabullenme ve uygulama ihtimali artabilecektir.

5) Daha iyi, etkili ve yerinde bir kamu politikası

İyi, etkili ve yerinde karar, içerdiği hususlar ile vatandaşların ihtiyaçları arasındaki boşluğun en az olduğu karardır. Son zamanlara kadar bu sorunu çözmek için öne sürülen geleneksel yaklaşımlar hep devletin içerisindeki süreçlere odaklanmıştı. Bu boşlukların kapatılabilmesi için meselelerin vatandaş katılımının telaffuz edildiği daha geniş bir perspektifle ele alınması gerekmektedir. Yerel yönetimlerin, belediyelerin problemlerini çözmekle görevli tek aktör olarak görülmemesi gerekmektedir. Toplumu yönetmek için farklı aktörler dikkate alınmalıdır. Yönetim ile halk arasındaki ilişkinin güçlü olması, halkın kamunun sorunlarına daha fazla ilgi göstermesine neden olacak, dolayısıyla bu sorunlar üzerinde daha fazla zaman ve çaba harcaması yönünde halkı teşvik edecektir. Vatandaş katılımı, yönetimleri birer öğrenen organizasyon haline getirerek daha iyi bir politika oluşturma zeminine sahip olmalarına imkan vermektedir. Kamu otoritelerince formüle edilen politikalar daha gerçekçi bir şekilde vatandaş tercihlerine

dayandırabilmektedir. Aynı zamanda, halkın politikalar hakkında yeterli bilgiye sahip olması ve söz konusu politikanın geliştirilmesinde aktif rol alması nedeniyle oluşturulan politikaların daha etkili bir şekilde uygulanmasını temin etmektedir.

6) Yönetime daha fazla güven duyulması

Başarılı bir yönetim, proje veya reform için güven mutlaka gereklidir. Eğer vatandaşlar idarelerin yerine getirmeye söz verdikleri şeylere güven duyarlarsa, politika ile ilgili kısa vadeli maliyetleri kabullenmede daha istekli olacaklardır. Enformasyon, istişare ve aktif katılım, halka, yönetimin politika planları hakkında bilgi sahibi olma, kendi düşüncelerini yönetime duyurma ve karar alma sürecine bilgisini, önerisini veya tecrübesini katma fırsatlarını vermektedir. Halkın politika oluşturma sürecine bu şekilde müdahale imkanına sahip olması, politika sonuçlarının daha geniş halk kitlelerince kabul edilmesinin önünü açacaktır. İdarenin bu derece açık bir tutum sergilemesi, halk nezdinde yönetimi daha emin kılmaktadır.

7) Yönetimin Meşruiyetinin Güçlendirilmesi

Hükümetin ve yerel yönetimlerin tamamının hesap verebilirliğinin güvence altına alınması, devlet işlerinin aktif vatandaş katılımı şamandırasına bağlı olmasını gerektirmektedir. Sivil toplumun dahil edilmesi sonucu, idareler politikalar için veya reformlar için, en az siyasi destek kadar önemli olan, geniş çaplı toplum desteğini sağlayabilmektedir. Adil, eşit ve duyarlı kamu politikalarını oluşturma isteği, esasen, idarenin faaliyetlerinden büyük ihtimalle etkilenecek olan toplumun ilgili sektörlerinin algılamalarının ve katkılarının bu politikaların oluşturulmasına dahil edilmesini gerektirmektedir. Bu kesim, politika uygulamasını izleyen, bu uygulamaya uyan, onu destekleyen ve vergi yoluyla söz konusu uygulamanın maliyetini yüklenen geniş bir vatandaş kitlesini ifade etmektedir.

Daha güçlü bir yönetim-halk ilişkisinin arkasında yatan bir başka motivasyon unsuru, işbirliğine daha açık bir halk kitlesi arayışı olabilmektedir.

Eğer bir kamu politikası ve o politikanın uygulanması ile halkın kabulünü ve uyumunu temin edecek geniş bir meşruiyet düzeyi elde edilmek isteniyorsa, halk arasında derin bir sahiplik duygusunun geliştirilmesi için gerçek bir temeli olan vatandaş katılımı şartlarının oluşturulması gerekmektedir. Etkili kamu katılımı, politikaların daha etkin ve yerinde bir şekilde uygulanmasına imkan verebilmekle beraber kararların halk nezdindeki kabul edilebilirliğini artırabilmektedir. Vatandaşlar hükümetlerin almak zorunda kaldıkları zor kararları daha anlayışlı bir şekilde değerlendirmektedir. Artan halk tabanı desteği beraberinde daha az ihtilaf çıkaran ve daha az çatışmacı olan bir kitlenin yönetilmesi ve regüle edilmesi manasını da taşımaktadır. Vatandaşların tercihlerine daha fazla bağlı kalınarak hazırlanan politikalar, halkın politikanın uygulanması esnasında daha çok işbirliği yapmaya açık olması nedeniyle, yumuşak bir geçişle, sorunsuz ve az maliyetli bir şekilde uygulanma zemini bulabilecektir.

8) Dava maliyetlerinin önlenmesi

Vatandaş katılımının, dava açma ihtimalini azaltması nedeniyle her zaman maliyet etkin bir yöntem olduğu varsayılmıştır. Katılım süreci olması halinde açılan davalardan kaynaklanan uzun süreli gecikmeler ciddi maliyetlere yol açabilmektedir.

9) Daha güçlü bir demokrasi

Demokrasinin bir milletin sahip olduğundan çok yaptığı bir şey olduğu söylenir. Demokrasinin seçimler ve seçme hakkı bakımından dar bir şekilde tanımlanmaması gerekmektedir. Diğer etkili siyasal eylem, katılım ve iletişim kanalları ile yan yana olmazsa seçimler uzun vadede bir anlam ifade etmeyecektir. Bireylerin, seçim dönemleri dışında da kendi yaşamlarını etkileyen kararların alınmasına yardımcı olması katılımcı demokrasinin bir gereğidir. Demokrasinin canlılık kazanması için bu ikisinin birleştirilmesi gerekmektedir. Bireyler, kendi hayatlarını etkileyen politikaların geliştirilmesine ve kararların alınmasına dahil olabilmelerini sağlayacak vesilelere ihtiyaç duymaktadır. Üstelik, Alexis de Tocqueville'in ifadesiyle "insanlar demokrasinin tadını aldığı zaman daha fazlası için talepte bulunacaklardır". Katılımdaki çeşitlilik, daha fazla bakış açısının dahil edilmesi ile etkili insanların ya da organize grupların tahakkümünün tesirini azaltmaya yardımcı olmaktadır. Bunların hepsi demokrasinin daha güçlü bir hale gelmesine yol açacaktır.

10) Adaletin sağlanması

Adaletsizlik çoğu zaman siyasi eşitsizliklerden kaynaklanmaktadır. Bazı gruplar, dışarıda bırakıldıklarından, organize olamadıklarından veya çok zayıf olduklarından dolayı, siyasi ajandayı, dolayısıyla alınan kararları, etkileyemedikleri ve alternatif politikaların kendi çıkarlarına ne derece hizmet edebileceğini değerlendirmek için gerekli bilgileri alamadıkları zaman kanun ve politikaları riayet etme olasılıkları azalmaktadır. Siyasi eşitliği artırmayı hedefleyen pek çok strateji, doğrudan seçim veya grup sisteminin niteliğini geliştirmeye odaklanırken, katılımcı mekanizmalar, demokratik yönetişimde adaleti iki yolla artırmaktadır. Birincisi, faaliyetleri sistematik bir şekilde gayri adil olmaya başlayan yetkili karar vericilerin tutumları doğrudan vatandaş katılımı ile değiştirebilmektedir. İkincisi, yetkili kamu çalışanlarının adil bir şekilde hareket etmesi için halk tarafından bir baskı oluşmasını sağlamaktadırlar.

11) Devletin hızlı çözüm oluşturma kabiliyenin ve etkinliğinin artırılması

Kamu politikaları daha adil, katılımcı, müzakereci ve hesap verebilir olurken, aynı zamanda devletin cevap verme yeteneği geliştirilmektedir. Kamu kurumları yanlış kararlar alıp bu kararları düzeltmeye çalışarak zaman kaybetmek yerine kararla ilgili olan kesimlerle istişare ederek, en doğru çözüme, karar alma ve politika belirleme süreçlerinin başlangıç evrelerinde ulaşabilmektedir. Bu da zaman, insan kaynağı ve mali yönden tasarruf sağlanması demektir.

12) Birer seçmen olan vatandaşların rollerine yeni ilaveler yapmak

Yönetişim çağı ile birlikte vatandaşlar kamu hizmetlerini talep eden tüketiciler olmaktan kamu yönetişiminin sorumlu birer ortak yapımcısı haline gelmektedir. Kamu politikalarının dizaynından uygulanmasına ve icraasına kadar çeşitli aşamalarına dahil olma imkanına sahip olan vatandaşlarda bu şekilde ortak hareket etme bilinci gelişmekte sorumluluklar paylaşılarak tabana yayılmaktadır.

13) (Vatandaş) Yetkilendirme

Siyasi ikna aynı zamanda diğer taraftandan da (vatandaştan devlete doğru) çalışmaktadır. Vatandaşlar, katılım sayesinde, önemli karar vericilerle düzenli temaslarda bulunma imkanına sahip olmakta, ikna edici bir şekilde, fikir ayrılığına imkan

vermeyen bir ortamda, görüşlerini iletebilmektedir. Katılım araçları, vatandaşlara karar vericilerle yüz yüze görüşme ve onları kişisel olarak ikna etme imkanı sunmaktadır. Katılımı, diğer türlü güçsüz olan vatandaşları, toplumdaki diğer gruplarla etkileşime geçebilmesi ve politik oyuncu olarak meşruiyet kazanabilmesi için bir eğitime biçimi olarak görenler de vardır.

14) Topluma ayak uydurmak

Hızla değişen toplumda halkın ihtiyaçları daha çeşitli ve karmaşık hale gelmektedir. Küreselleşme dalgası, çok kültürlülük ve bilgi ve iletişim teknolojilerin toplumların hayatına daha fazla girmesi, toplumların bilgisinin ve devletten beklentilerinin artmasını beraberinde getirmektedir. Açık olan bir yerel yönetim, çevresindeki değişimleri nasıl anlayacağını ve bu değişimlere nasıl uyum sağlayacağını ve uygun bir şekilde nasıl karşılık vereceğini öğrenmek için daha iyi teçhizatlanmaktadır. İdarenin karar alma süreçlerine halkın katılımı ve halkın gözetimi aynı zamanda, kamu faaliyetlerinde şeffaflığı artırarak ve halkı bir paydaş olarak eğiterek, kamu çalışanlarının kontrol altında olmasına yardımcı olacaktır. Bu anlayışla, dikkatler yeniden vatandaşların ihtiyaçlarına ve tercihlerine çevrilecektir. Dinamik bir idare içerisinde, politika yapıcılar her zaman halka hizmet etmek için yeni yollar bulmaya çalışacaklardır. Bu bağlamda, halkın politika oluşturma süreçlerine dahil edilmesi, idarelerin bu hedefine ulaşmasına yardımcı olacaktır.

15) İnovasyon

Vatandaşın ve kamu dışındaki diğer aktörlerin kamu hizmet sunumuna dâhil edilmesi potansiyel bir inovasyon kaynağının ortaya çıkmasını ve daha iyi sonuçlara ulaşılmasını sağlayabilmektedir. Yenilikçi fikirlerin kimden geleceği hiçbir zaman belli değildir. Bu düşünceyle, tüm vatandaşların bilgi, beceri, imkan ve kabiliyetlerinden istifade etmeye matuf bir yönetim anlayışını benimsemek faydalı olacaktır.

SONUÇ

Yerel idarelerin konuları kendi iç süreçlerinde görüşmesi istişare olmayacaktır. İstişare ancak konudan etkilenen toplumun ilgili tüm kesimlerinin görüş bildirebileceği bir ortamda olabilir. İstişare sonucu idarenin alacağı karar doğru da olsa

yanlış da olsa ilgililer ile görüşmenin, ilgilileri bilgilendirmenin, onların görüşlerini hatta oylarını almanın doğuracağı (yukarıda bahsedilen) olumlu sonuçlar her zaman ortaya çıkacaktır. Şekil a'da açıklandığı üzere, proje veya karar alma maliyeti ile dışsal maliyetten oluşan toplam maliyet aşağı çekilebilecek, toplumun alınan kararlara göstereceği direnç en aza indirilebilecektir. Katılımcılığın sağladığı çok sayıda fayda vardır. Bu sayede; hükümet dahil toplumun farklı kesimleri arasında istişare yoluyla köprüler kurulmakta siyasi belki de ideolojik olarak nitelendirilebilecek açmazların bertaraf edilmesinin önü açılmaktadır. Bu şekilde bilgilenen kesimler, kendi bakış açılarının fevkinde olacak bir biçimde, toplumun genelini kapsayan, meselenin tamamına temas eden çözümleri kabullenebilmektedir. Bir diğer ifade ile herkes kendini konuyla ilgili olarak eğitmekte ve meseleye tam bir olgunlukla yaklaşmaktadır. Başka bir çıktı da, toplumun rızasını almak ve onu işbirliğine açık bir hale getirmektir. Bütün bunlar daha etkili ve uygulanabilir bir kararın çıkmasına veya politikanın belirlenmesine yol açacaktır. Toplumun hükümete ve kamu kurumlarına güveni ve itimadı artmakta, bu sayede yönetimin seçimlerle elde ettiği meşruiyet daha da sağlamlaşmaktadır. Demokrasi güçlenmekte, toplumun farklı kesimleri arasında adalet sağlanmakta ve bir takım maliyetlerden, yüklerden kurtulunmaktadır. Vatandaşlara sadece hizmet bekleyen değil çözüm üreten kişiler olma olanağı tanınmaktadır. Vatandaş belki de demokratik yönetim içerisinde olması gerektiği role kavuşturulmaktadır. Karar alma ve politika belirleme süreçlerine katılarak bir nevi yetkilendirilmektedir. Yanlış ve yetersiz çözümler peşinden koşmakla zaman kaybedilmemekte, kamunun yerinde olduğu kadar hızlı çözüm bulma kabiliyeti ve imkânı artırılmaktadır. Başta hükümet ve kamu olmak üzere herkes değişime ayak uydurma imkânı elde etmektedir. Kamu yönetiminde inovasyon için değerlendirilebilecek toplum tabanı genişlemektedir.

KAYNAKÇA

1) ÇAKMAK, Ahmet Ferda, KİLCİ, Sacide, Kamu Yönetiminde Halkla İlişkilerin Yeri ve Önemi, Kamu-İs; C:11, S:4/2011

Şehir, Medeniyet ve Tarih

Tarihten bahseden, şehirden söz etmek zordur. Şehirden konuşan da tarihten bahsetmeye mecburdur. Bu iç içelik burada kalmaz. Şehirden konuşan medeniyetten konuşur, kültürden konuşur. İnsandan konuşur, dünyadan konuşur, kâinattan konuşur.

Bütün insanlık maceramızı bu tılsımlı kelime ile ifade edebiliriz. İnsanoğlu şehirler kurdu ve dünyayı böylece şekillendirdi...

Şehir, insan olarak varlığımızın, dünyada var oluşumuzun remzi, sembolü.

“Şehir”le “medeniyet” kelimesi arasında bir yakınlık, bir müşâbehet, bir iççelik var. Farsça “şehir” yerine arapça “medine”yi koyarsak bu yakınlık için şahit, delil, ısbat aramaya gerek kalmaz.

Medeniyet “medine”de yani şehirde teşekkül eder...

Kent ne “şehir”in yerine tutar, ne de “medine”nin. Üstelik sanıldığı gibi türkçe de değildir. Sogdcadır; farsça üzerinden dilimize geçmiştir. Yakın zamana kadar Türkiye türkçesinde ve halen azeri lehçesinde köy karşılığı olarak kullanılır. 20. Yüzyılın büyük güney Azerbaycanlı şairi Şehriyar şöyle söylüyor:

Han yorganı, kend içre meseldir, mitil olmaz

Köylü-kentli denilince “köylü-şehirli” denilmiş olmaz. Dilde eski ve yeni kullanılan iki eş anlamlı kelime ard arda getirilmiş olur. Tıpkı yazık-günah gibi.

Medeniyetler şehirlerde teşekkül etti. Medeniyetler şehirlerle anıldı.Tarih boyunca medeniyet merkezi olan şehirlerden herbirinin adı anıldığında, tarihin, insanlık maceramızın muhtelif safhaları hatırlanmış olur.

Bağdat, Şam, Kudüs...Atina, Roma, Kartaca, Babil...

Her bir kelime, her bir isim tarihin derinliklerinden bugüne nice remizler taşır. Nice efsaneler, nice hakikatler anlatır. Yaşananların, yaşanmakta olanların zihnimizdeki aksi insan olarak varlığımızın en yüksekte en alçağa gel-gitleridir.

Bağdat nedir, ne olmuştur; ne olacaktır?

Kudüs nedir, ne olmuştur; ne olacaktır?

Her medeniyet merkezi şehir, geçmişten geleceğe akan bir nehirdir, yani değişen sürekliliktir.

Bu akış bize dünya var oldukça hiç bir şeyin duran olamayacağını anlatır. İnsanoğlu bu akış için-

de olup biteni anlamağa ve bu dünyada varoluşunu anlamlandırmağa çalışır.

Hacı Bayram Veli şair sıfatıyla tanınmaz ama, türkçenin en güzel bir kaç şiirini söylemiştir. O dilimizin sırlarla dolu bir şehir şiirinin de sahibidir, kendisi şair olmadığı halde şiiri gerçekten büyüktür. Bu esrar dolu şiiri okumak, bir zihin tazelemesi yapmak demektir:

Çalabım bir şâr yaratmış/ İki cihan âresinde
Bakıcak didar görünür/Ol şarın kenaresinde

Nâgehan ol şara vardum/Ol şarı yapılar gördüm
Ben dahi bile yapıldum/Taş ü toprak âresinde

Ol şardan oklar atılır/Gelür ciğere batılır
Ârifler sözü satılır/Ol şarın bazaresinde

Şagirdleri taş yonarlar/Yonup üstâda sunarlar
Çalabun ismin anarlar/Ol taşun her pâresinde

Bu sözü ârifler anlar/Cahiller bilmeyup tanlar
Hacı Bayram kendi banlar/Ol şarın menâresinde

Derler ki, iki cihan arasında yaratılan şehir “kalb”dir. Cisim ve ruh ise iki cihan. Kâbe kalbin sureti olduğuna göre ve iki cihan arasında, yani doğu ve batı arasında bulunduğuna göre, kastedilen Kâbe de olabilir...

Hacı Bayram Veli bilinen mânada “şair” değildir dedik. Söyledikleri mecazdan öte, remizler, mazmunlar ve sırlar ihtiva eder. Ehli tasavvufun diliyle, coşkun bir deniz ve tılsımlanmış sırdır o.

Tasavvuf ehli bu şiiri Akşemseddin'den beri çokça şerh etmiştir. Onların verdikleri mânaları anlamak iktidarından yoksun kaldığımız bir devirdeyiz.

Zihnimiz ne o derinliğe ve ne o genişliğe ve ne de o kesafete, yoğunluğa sahip. “Bilmeyüp tanlıyor”uz, hayretlere düşüyoruz...

Bu yüzden Hacı Bayram'ın şiirini düz bir şekilde okuyabiliyoruz.

Allah'ın iki cihan arasında yarattığı şehir, insan olmalıdır. Yunus'un diliyle: *İşbu vücud şehrine bir dem giresüm gelür ...*

O emribilmarufa uyarsa, kendini aşarsa, kemale ererse, “didarı”, Hakkın cemalini görür.

İnsan elinde olmadan ve ansızın dünyaya gelir. Bu “nâgehan”lık sonuna kadar devam eder. Bu geçici vatanda taş ve toprak arasında bina yapılır gibi, yapılır; şekillendirilir insan oğlu...

Ya da bu şiiri, bir şehrin kuruluşu, oluşması gibi yorumlayabiliriz. Bir şehir kurulmaktadır, bu şehri yapanlar da bu inşa sürecinde yapılmakta, şekillenmektedir. Dünyadaki varlığımızın etkileşimli bir hal olduğunda şüphe yok.

Derler ki, iki cihan arasında yaratılan şehir “kalb”dir. Cissim ve ruh ise iki cihan. Kâbe kalbin sureti olduğuna göre ve iki cihan arasında, yani doğu ve batı arasında bulunduğuna göre, kastedilen Kâbe de olabilir...

Hacı Bayram bu yapma, yapılmayı bizzat tecrübe etmiştir. İlmiye mensubu iken, müder-risken tasavvufa meyletmiştir. Kendi mütevazı tekkesini, mescidini, bağlılarıyla, müridleriyle birlikte kendi elleriyle inşa etmiştir. Ve minaresinden ezan okur gibi, görüşlerini yaymıştır.

Ankara'daki her yapılaş hamlesinde ya Hacı Bayram'dan hiza tutulmaktadır ya da onun zıddından... Fakat o zıddını bile dönüştürecek esrarlı bir güce sahiptir. Zaman bunun şahidi...

“Şehir tarihi” deyince en önce evliya Çelebiyi hatırlamalıyız. Bu mübarek yazarımız için bütün yönlerinde öncü. Araştırmasında da, edebiyatında da, düşüncesinde de. Onun verdiği bilgiler, onun şehirlerle ilgili tanımlamaları bugün de bize kılavuzluk ediyor.

Osmanlıda şehir edebiyatının şehrengizlerle bir tür halini aldığı dönemden sonra, modern dünya ile karşı karşıya kalan yazarlarımızdan şehir tefekkürü ile temayüz eden Yahya Kemal'i unutmamalıyız.

O şehir ve medeniyet ilişkilerini medeniyetimin bize mahsus muhtevasını ve bu muhtevayı en mükemmel biçimde ortaya koyan İstanbul'u merkeze alarak fikriyatını ördü. Bunu şiirinde yaptığı gibi, nesrinde de yaptı. Talebesi Tanpınar da onun izinden gitti. Beş Şehir'le şehir edebiyatımızda bir çığır açtı.

Biz şehir kelimesini bulana kadar “balık” kelimesini kullanmışız, “ordu” kelimesini kullanmışız. Balık, balçık aynı kökten geliyor. Ortaasya'da, Türkistan'da taş fazla bulunmadığı için, kaleler çamurdan, kerpiçten yapılıyor. Muhtemelen ondan böyle demişiz. Ordu, karargâh.. Göçebe bir toplum olduğumuz için ancak ordu olduğumuzda yani karargâh kurduğumuzda sabitlemişiz. Ama sonra farsça “şehir” kelimesini benimsemişiz. Arapça “Medine” kelimesi biraz özel bir isim gibi durdu-ğundan pek iltifat etmemişiz.

Biz, doğudan batıya bir seyir halinde bulunup çok sayıda şehri emanet olarak aldık. Emanet olarak aldığımız şehirlerdeki umran eserlerini de sahiplendik, yaşattık. Bunların içinde en önemlisi Ayasofya'dır. Adeta Ayasofya'yı kendimiz inşa etmiş gibi benimzedik ve bugüne kadar gelmesine de biz vesile olduk. Belki bu şekilde benimsemeseydik -ki efsanelerini bile benimsedik- Ayasofya yaşayan bir âbide olmaya-caktı.

Başka bir örnek de Ankara'da Hacı Bayram-ı Veli'nin hemen yanına kerpiçten ve tuğladan camisini ve tekkesini bina ettiği Augustus mabedidir. Tamamen mermerden yapılmış olan bu Roma eseri, öyle zannediyorum ki Hacı Bayram-ı Veli, Camisini onun yanına inşa etmeseydi bugüne sağlam olarak gelemeyecekti.

Şehir insanların ortak mekânı.. Ancak şehirlerde kültür, medeniyet, ilim neşvünema bulabilir.

21. yy başındayız ve Türkiye'nin şehirlerinin âdeta yeniden kurulduğunu görüyoruz.

1950'lere kadar şehirlerimiz, çehresi değişmemiş yerler olarak bize emanet edildi. 1950'den sonra Demokrat Parti döneminden seksenlere kadar kör total değişimler oldu şehirlerimizde. Ama Turgut Özal'dan sonra ve bilhassa 1990'lardan itibaren ve nihayet 2000'lerde şehirlerin çehresi değişti.

Bu değişimi iyiye mi yormalıyız kötüye mi yormalıyız o gerçekten de üzerinde konuşulması gereken

bir husus. Biz ne belediye başkanıyız ne de devlet yöneticisiyiz. Biz şehirlere başka türlü bakıyor ve diyoruz ki “şehirlere yenilerken baltayı ayağımıza vurduk, taş değil”. Ayağımızı kestik. Şehirlerimizi tahrip ettik. Yenisini de doğru dürüst kuramadık. Yani yeni daha güzel şehirler kurma konusunda da çok başarılı olmadık.

Ahmet Hamdi Tanpınar şöyle diyor (cedlerimiz şehirleri kurarken nasıl kuruyorlardı sorusuna cevap gibi adeta): “Cedlerimiz ibadet eder gibi yapıyorlardı.” İbadet eder gibi yaptıkları şehre onun verdiği örnek Bursa’dır.

Şehirden, medeniyetten söz ederken merhum Turgut Cansever’i de analım. Son büyük bilge mimarımız, o da diyor ki; “idrak seviyemize göre inşa ederiz.” Demek ki bizim 500 yıl önceki idrak seviyemiz daha yüksekmış. Şimdi bu seviyede irtifa kaybı görüyoruz. Bunu laf olsun diye söylemiyorum.

Aslında biz şehirlerimizi son 30-40 yılda kentleştirdik. Köylü kentli iki aynı kelimenin tekrarı gibidir.. “Yazık-günah” gibi.. Köylü kentli denildiği zaman köylü şehirli denilmemektedir bizim dilimizde. Biz onu sonradan öyle anladık. Ve şehirlerimizi “kent”e dönüştürdük yani büyük köyler haline getirdik. Yani köyümüzde olmayan konfor rahatlık var, ama o eski iletişim o eski sıcaklık ve şehrin unsurlarının yerini bulması itibarıyla aynı şeyleri söylememiz mümkün değil.

Yahya Kemal, Varşova’da büyük elçi iken diyor ki;

“Zihnim bu devirden bu şehirden çok uzakta...”

Biz artık Varşova’ya gitmek zorunda değiliz. Birçok şehrimize gittiğimizde zihnimizin bu şehirden bu devirden çok uzakta olduğunu hissediyoruz. Kendi şehirimizi kurmak en esaslı işimiz olmalı.

Ülkemizde Şehirlerin Yaşadığı Sorunlara İlişkin Genel Çerçeve

“Nâgehan bir şâra vardım

Ol şârı yapılır gördüm

Ben dahi bile yapıldım

Taş u toprak arasında”

(Hacı Bayram-ı Velî)

Ülkemiz özelinde böylesine bir konuda yazı yazmanın hem kolay hem de zor yönlerinin olduğunu vurgulayarak başlamak isterim. Kolay olmasının nedeni, şehirlerimizin (ne yazık ki) farklı başlıklar altında ifade edilebilecek birçok sorunu bünyesinde barındırmasıdır ve bu konuda çok söz söylenebilir. Bu tartışma aynı zamanda zordur, zira çoğu zaman genel geçer ifadelerle ortaya konan sorunların nedenlerini tartışmaktan çok sonuçlara odaklanan bir yaklaşım sergilenir. Bu da söylenen şeyleri, sorunun çözümüne yönelik tartışmalar olmasından ziyade hamaset kokan, yüzeysel tartışmalar olmaktan öteye geçirmez. Dolayısıyla, bu kısa yazının şehirlerimizin yaşadığı sorunları temel nedenleri ile ele alan ve (mümkün olduğu ölçüde) buna yönelik somut çözüm önerileri getiren bir yaklaşıma sahip olması amaçlanmıştır.

Şehirlere ilişkin sorunlar tartışılırken, temelde ortaya çıkan ürünlerin değil, bu ürünleri ortaya çıkaran nedenlerin tartışılması gerekmektedir. Ko-

nuya bu açıdan bakıldığında, son yıllarda şehirlerin “imarı” konusunun, “sağlam binalar yapmak ve geniş yollar açmak” gibi bir düşünce ile ilişkilendirilenin yaşanan birçok soruna temel oluşturduğunu söylemek zor değildir. Şehirlerin geleneksel ve tarihi dokusu üzerinde ciddi tahribatlar doğurmanın yanı sıra yaya ve insan ölçeğinin kaybedilmesine de neden olan bu anlayışın ciddi biçimde sorgulanması gerekmektedir. Unutulmaması gerekir ki, şehrin ruhunu anlamayan, şehri şehir yapan kültürel ve sosyal birikimi özümsemeyen bir yaklaşım şehirleri imar eden değil, talan/tahrip eden sonuçlar doğurmaktadır. Bu anlamda, şehri planlarken, merkeze, yeni binaları ve otomobilleri değil, şehirlerin kültürel birikimini yansıtan tarihsel mekânları ve insanı koymayı hedefleyen bir anlayışa ihtiyaç vardır.

Yukarıda ifade edilen tesbite paralel olarak vurgulanması gereken bir diğer husus ülkemizde “koruma” anlayışına karşı bakış açısıdır. Şehirlerin tasarlanmasına ve planlanmasına yön veren süreç içerisinde, yerel halkın yanı sıra özellikle yerel yönetimlerin kültürel mirasın korunmasına bir “kısıtlılık” durumu olarak yaklaşması, hatta bu durumun çoğu zaman “çivi bile çakamama” hamaseti üzerinden yürütülmesi ülkemizde şehirler açısından yaşanan belki de en derin sorundur. Ancak, özünde yeterli düzeyde ekonomik kaynak yaratılmamasından kaynaklanan; aynı şehirde bir bölgede imar planları ile ciddi kazanımlar ortaya çıkarılırken, diğer tarafta

korunacak alanları kaderine terk eden anlayıştan gelen sorunlar taşınmaz sahipleri ve yerel yönetimleri (çoğu zaman ne yazık ki) haklı çıkarmaktadır. 2000’li yılların başında emlak vergilerinden alınan paylarla sorunu aşmaya çalışan yaklaşımın, bu kaynakların yeterli düzeyde yerelleştirilememesi ve sürecin kaynak açısından en çok sıkıntısını çeken özel mülk sahiplerinin bu maddi kaynaklardan istifade edememesi nedeni ile başarıya ulaştığını söylemek güçtür. Dolayısıyla, kültürel mirasın korunmasına yönelik yeterli düzeyde kaynak ayrılması, koruma bilincinin yerleşmesini engellediği gibi kentlerin kimliğini yansıtan alanların yok olmasına da neden olmaktadır.

Kentlerin tarihi ve kültürel dokusunun korunmasına yönelik süreç, özünde ekonomik bir sorun olmasının (Bademli, 2006)¹ yanı sıra, toplumsal bilinçlenme ve ortak bilinç düzeyi ile de yakından ilişkilidir (Görgülü, 2007)². Koruma özellikle Batı’daki anlayış açısından şehirciliğin ve planlamanın merkezinde bir kavram iken, ülkemizde ayrı bir planlama süreci içerisinde değerlendirilmesi korumaya ilişkin anlayışı ortaya koyması açısından önemlidir. Buradaki temel sorun, koruma amaçlı imar planlarının, uygulama imar planlarından farklı

bir yasal düzenlemeye konu olması, bu kabulün de imar planlarında, koruma olgusunun dışlanabileceğinin zımnen kabul edilmesi anlamı taşımasıdır. Oysa “imar” kavramı, bugünkü algılanma biçiminden farklı olarak, sadece yol ya da bina yapma anlamına gelmeyen, kent kimliğini ve kültürünü yansıtan alanların yaşatılmasına yönelik müdahaleleri de içeren bir kavram olduğu unutulmamalıdır. Ayrıca, kentlerin tarihi ve kültürel dokusunun korunması tartışması kapsamında, Günay’ın (2006)³ vurguladığı, kentsel korumanın aslında insanın kendi varlığını korumaya yönelik bir eylem olduğunu da gözden ırak tutmamak gerekmektedir. İnsan ve şehrin aslında birbiriyle zarf-mazruf gibi nasıl içli dışlı olduğunu, birbirinden etkilenen bir sürecin aktörleri olduğunu ve birbirini nasıl tamamladığını manevi mimarlarımızdan Hacı Bayram-ı Veli’ye ait, girişte yer verilen dörtlük ne güzel anlatıyor:

Ansızın bir şehre vardım

O şehri yapılırd gördüm

Ben de birlikte yapıldım

Taş ve toprak arasında...

Koruma olgusu açısından son olarak, bugün küreselleşme dayatması ile karşı karşıya olan toplum-

ların, kendilerine has değer ve farklılıkları yaşatmalarının daha önemli hale geldiğini, aynılaşmanın özellikle kentsel kimlikler üzerinde oluşturduğu yozlaşmayı önleme adına, korumanın daha özel anlamlar yüklediğini belirtmek gerekir.

Ülkemizde kentler açısından yaşanan önemli sorunlardan biri de planlama ve karar alma süreçleri ile ilgilidir. Son yıllarda, karar alma süreçleri içerisinde katılıma ve farklı aktörlerin rol almasına vurgu yapan tartışmalara karşın, ülkemizde şehirlere ilişkin üretilen kararlarda bunun yeterince hayata geçmediği gözlenmektedir. Bunda, planlama sürecinde son yıllarda yaşanan karmaşanın da rolü olduğu söylenebilir. Merkezi kurumlar (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Çevre Orman Bakanlığı, TOKİ

gibi kurumlar) arasında ve bu kurumlarla yerel kurumlar (belediyeler) arasında değişik ölçeklerde yaşanmış olan yetki çakışmaları planlar aracılığıyla plansız gelişmelere zemin hazırlamıştır. Bazı bakanlıkların birleştirilmesi ile oluşan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile yetki karmaşası kısmen aşılmış; buna rağmen plan hiyerarşisi ile zaman zaman çelişen kararların alınmaya devam ettiği görülmüştür. Bunlar bir sistem dâhilinde ve katılımla gerçekleşmediği için planlı gelişmeye katkı yaptığı söylenemez.

“Kapsamlı” olmaktan anlaşılması gereken, hazırlanan planın yerleşmenin belirli bir bölümünde değil, bütününde fiziksel gelişmeyi etkileyen tüm işlevsel unsurların düzenlenmesidir.

PLANLAMA SİSTEMİ

Planlı gelişmeden söz açılmışken, bunun planlama sistemleri ile ilgisine ve ülkemizdeki tezahürüne değinmekte yarar var. Ülkelerde genel olarak iki tür planlama sistemi uygulanmaktadır: Bunlardan biri ‘kapsamlı planlama’ olarak da bilinen ‘**düzenleyici planlama sistemi**’ (regulatory planning systems)dir. İlk kez 1957 yılında yayınlanan “Arazi Kullanım Planlaması” (Land Use Planning) adlı çalışma ile akademik gündeme girmiştir (Chapin, 1965)⁴. Sosyalist görüşün literatüre kazandırdığı

bir planlama sistemidir ve Kıta Avrupası’ndaki bazı ülkelerde bu planlama sistemi hala kullanılmaktadır. Bu planlama sistemine 1960’lı yıllardan başlayarak eleştiriler de yapılmaya başlanmıştır. Genellikle sağ liberal görüş tarafından sistem zorlanmış ve düzenleyici planlama sistemi yaklaşımının toplum yapısını aşırı homojen ele aldığı yönünde eleştirilmiştir. Farklılıkları görmezlikten gelmek, daha da kötüsü ortadan kaldırmaya çalışmak, ortaya tek boyutlu, demokratik olmayan ve çoğulculuğu reddeden bir toplum ve kent mekânı çıkarmak olduğu vurgulanmıştır (Jacobs, 1961)⁵

“Kapsamlı” olmaktan anlaşılması gereken, hazırlanan planın yerleşmenin belirli bir bölümünde değil, bütününde fiziksel gelişmeyi etkileyen tüm işlevsel unsurların **düzenlenmesidir**. Bu çerçevede “Mahalle Planlaması”, “Tematik Tasarımlar” gibi proje odaklı çalışmalar bu anlayışla çalışmaktadır.

Düzenleyici planlama sistemi “genel” olma özelliği taşır. Plan raporu kentin belli bölümüne ilişkin detaylı açıklamalar içermez. Bütününün fiziki gelişimini genel olarak anlatır. Bu nedenle 3194’teki Nazım İmar Planı tanımı çok genel çerçeve olarak yapılmıştır. Kentlerin belirli bölgelerine özgü ayrıntılı sorunlar ve bunların çözümüne yönelik siyasa ve öneriler yapılmaz (Black, 1975’ten aktaran Ersoy, 2007)⁶.

Düzenleyici planlama sisteminin bir diğer özelliği de “uzun erimli” olmalarıdır. Bu nedenle mevcut planlar 15-20 yıllık süreçler gibi inandırıcı olmayan projeksiyonları kapsamaktadır (Black, 1975’ten aktaran Ersoy, 2007).

Diğeri ise, “**takdir yetkisine dayalı planlama sistemi**” (discretionary planning system) olarak tanımlanan ancak 1990’ların ortasından sonra bu tanımın yerine geçen ‘**Lokalize Planlama**’ anlayışının demokratikleşme açısından yol almış gelişmiş batı ülkelerinde planlama pratiği içerisine girmiştir. Geleneksel düzenleyici planlamadan farklı bir yaklaşımla, gelecekle ilgili bir öngörü/ öngörüler sistemi oluşturma tekniğidir. Bu yöntemin temel ayırt edici özellikleri, katı olmaktan uzak ve gelecek için tam belirleyicilik amaçlamaksızın, ilgili bütün tarafların katılımına açılmış ve onların farklı ölçülerde de olsa desteğini almış bir gelecek tasavvuru kurarak ilk aşamasını tanımlaması ve her aşamada avantajları değerlendirebilmesi için esnek -olumsal

bir yaklaşımla diğer planlama aşamalarını sürdürmesidir. Bu kurgu, demokratik ve yönetişimci ilkelere göre belirleneceği için, paylaşılmış bir gelecek öngörüsü/vizyonu için daha etkin ve daha gerçekçi bir dizi eylemin sistemli ve uygulanabilir programların oluşturulmasına daha elverişli bir planlama aracıdır (DOLSAR, 2007)⁷. Böylece başkalarından kuşku duyan ve düşman olarak gören bir yaklaşımın yerine, karşılıklı müzakereye, güvene ve anlamaya dayanan bir sürecin hâkim kılınması sağlanacaktır. Söz konusu sürecin hayata geçirilmesi, sadece katılımcı ve demokratik planlama anlayışının kurulmasını sağlamakla sınırlı kalmayacak, demokratik bir sivil toplumun kurulmasına da imkân verecektir.

Buraya kadar yapılan vurgulamalardan da anlaşılacağı üzere **‘Çağdaş Planlama Sistemi’** olarak adlandırılan planlama sistemi, genel hatları itibarı ile bütüncül / kapsamlı planlamayı eleştiren, yukarıdan aşağı (top-down) planlama değil, aşağıdan yukarı (bottom-up) planlama sistemine yakın duran, katılım ve müzakereyi esas alan planlama yaklaşımıdır. Alınan kararların kamuoyunda müzakeresi demek hem toplumsal birikimden hem de yerel kültürden etkilenmeye açık kalması demektir⁸. Bunun adı **takdir yetkisine dayalı planlama sistemi** olabileceği gibi **‘stratejik mekânsal planlama’**, **‘müzakereci planlama’**, **‘iletişimsel planlama’**, **‘esnek planlama’**, **‘süreç tasarımı’** gibi birçok farklı kavramlaştırma ile de belirlenebilmektedir.

Ülkemizde uzun zamandan beri ‘düzenleyici planlama sistemi’ uygulanmaktadır. Ancak, son yıllarda parçalı yasal düzenlemelerle bu yapının değiştirilmeye çalışıldığı da gözden kaçmamaktadır. Düzenleyici planlama sisteminin yukarıdan aşağı (top-down) planlama sistemine aşağıdan yukarı (bottom-up) etkili müdahaleleri içeren ve değişik kurumlar tarafından yerel ölçekte düzenlemeler getiren **‘Lokalize Planlama’** uygulamalarına rastlamaktayız. Ülke sathında yaygınlık kazanan TOKİ uygulamaları, kentsel dönüşüm projeleri ve mer’î/yürürlükteki imar mevzuatıyla uyumsuzluk gösteren bazı yasal düzenlemeler (5216, 6306 ve 6360 s. vb. kanunlar) buna örnek gösterilebilir. Bütün bunlar, uzun yıllardır uygulanan “düzenleyici planlama sistemi”nden çıkış gayretlerinin varlığına işaret etmektedir. Ancak, plan hiyerarşisine dayalı eski (düzenleyici) planlama sistemimizin temellerini değiştiren bu müdahaleler, başlı başına yeni bir sistem

de getirmediği için, bir arada kalmışlık durumuna sebep olmaktadır. Mevcut mevzuatın düzenleyici planlama paradigmasına göre hazırlanmış olması da uygulamanın önünde engel olarak durmaktadır. Buna bağlı olarak kurumsal düzenlemelerin de yapılması gerekmektedir. Bu sebeple 3194 s. İmar Kanunu yerine, stratejik mekânsal planlama paradigmasına göre kuşatıcı yeni bir İmar Kanununa ihtiyaç vardır. Bu eksiklik, stratejik mekânsal planlama bileşenlerinin sistem bütünlüğünden uzak, parçalı ve hedefe ulaşma sinerjisinden mahrum uygulanmasına/uygulanamamasına yol açmaktadır. Söz gelişi, bu bileşenlerin en önemlisi katılım (müzakere), bu sebeple yeterli uygulama araçlarına sahip değildir.

KATILIM VE YÖNETİŞİM

Katılım, son yıllarda çokça tartışılan bir kavram olmasına karşın içi yeterince doldurulamamış, slogan düzeyinde kalmış bir söylem olmaya devam etmektedir. Şehirlerin önemli bir bölümünü ya da bütünü ilgilendiren plan, proje ve uygulamalara ilişkin karar alma biçimi bu sorunun en somut biçimde yaşandığı alanlardan biridir.

Ülkemizde uzun zamandır yürürlükte olan yasal mevzuatlar incelendiğinde, katılım konusunun aslında çok da yeni bir kavram olmadığı görülmektedir. Örneğin 03.07.2005 yılında kabul edilen 5393 sayılı Belediye Kanununun 13. maddesinde tanımlanan “Hemşehri hukuku” başlığı altında; “hemşehrilerin, belediye karar ve hizmetlerine katılma ve belediye faaliyetleri hakkında bilgilendirme” hakkına sahip olduğu belirtilmektedir. Ancak planlama sistematiği içerisinde kendine pratik bir yer bulamamış olan katılım mekanizması, kentsel hayata karşı duyarlılığın gelişmesine paralel olarak bir ihtiyaç haline gelmiş durumdadır.

Bugün, kamusal gücün kullanımını, hiyerarşik bir yapı içerisinde, yukarıdan aşağıya işleyen bir akış olarak kabul eden düşüncenin hâkim olmasının sorunların temel kaynağı olduğu ayrıca vurgulanmalıdır. Bugün kentlerin idaresi açısından temel olan, yönetişim kavramı ile de somutlaştırılmaya çalışıldığı üzere, yönetim anlayışında hiyerarşik bir yapıdan çok yatay bütünleşmeyi savunmak ve hepsinden önemlisi insanları “yönetilecek” bir grup olarak değil, “ortaklar/paydaşlar grubu” olarak ve karar alma süreçlerinin bir parçası olarak görmektir.

Bu bağlamda, plancıların ve yerel yönetim erklerinin müzakereci bir anlayışa sahip olması gerektiğinin altını çizmek gerekmektedir. Halk katılımı insanların karar alma sürecine dâhil edilmelerine ilişkin özel bir yaklaşımdır. Katılımcılarla, nihai bir görüşe ulaşmadan önce konuyu derinlemesine değerlendirmeleri ve tartışmaları için zaman verecek şekilde dinamik bir süreç tasarımı hazırlanmalıdır. Planlama sürecinin en önemli aşaması olan veri toplama ve sentezlenmesi sürecine, söz konusu müzakere sürecinin yerleştirilmesinin büyük önemi vardır. Zira analitik verilerin dahi farklı yorumlanmasını sağlayacak katkıların elde edilmesi mümkündür. Burada önemli olan katılım için zemin yaratmak veya katılımı kolaylaştırmak için uygulamaya konan farklı mekanizmaları iyi belirlemek önem taşımaktadır.

Literatür incelendiğinde katılım mekanizmasının genelde beş aşamada gerçekleşmesi gerektiği belirtilmektedir. Bunlar; “Bilgilendirme”, “Danış-

ma”, “Dahil etme”, “İşbirliği yapma” ve “Yetkilendirme” olarak tanımlanmaktadır (Brodio vd., 2009).

Bilgilendirme için yapılacak çalışma hakkında anlaşılır ve etkinlik düzeyi yüksek özetlerin oluşturulması, web sitelerinin hazırlanması ve tanıtılması, açık evler oluşturularak toplantılar düzenlenmesi gibi teknikler kullanılabilir.

Danışma sürecinde toplumsal yorumların alınması, odak gruplar oluşturularak görüşmeler sağlanması, anket uygulamaları, kamuya açık toplantıların düzenlenmesi örnek verilebilir.

Dâhil etme konusunda atölye çalışmaları düzenlenerek kent haritaları üzerinde ya da maket çalışmaları ile görsel açıdan insanların yaratıcılıklarından faydalanılabileceği gibi müzakereci oylama teknikleri ile küçük halk jürileri oluşturularak kente ilişkin fikirler oylanabilmektedir.

İşbirliği sürecinde ise yapılan çalışmaların oluşturulacak kent komitelerinde olgunlaştırılması sağ-

lanabileceği gibi, uzlaşma komisyonları aracılığı ile hassas taraflar bir araya getirilerek en uygun alternatif üzerinde birleşme arayışı da önem taşımaktadır.

Yetkilendirme aşaması ise yine bir dizi yurttaş jüri oluşturulması ile kentteki kararların uygulanabilirliğine karar verilecek oylama sürecinin sağlanması uyuşmazlıkların giderilmesinde büyük kolaylıklar sağlayacaktır.

MESLEKİ İŞBİRLİĞİ

Şehrin ve mekânlarının oluşumuna/tasarımına yön veren meslek adamlarının da ifade edilen katılım sürecinin bir parçası olmaktan çok uzak olması ifade edilmesi gereken bir diğer sorundur. Ülkemizde şehirlerin imarı sürecinde rol alan meslekler arasındaki iletişim, hatta parçalanmışlık sorunu, şehirlerde bütüncül bir planlama yaklaşımını çoğu zaman imkânsız hale getirmektedir. Şehir plancısı, mimar ve harita mühendislerinin etkin biçimde belirleyici olduğu mevcut yapıda, yapılan işlerin niteliği gereği birbirine her zaman muhtaç olan meslek alanlarının, birlikte çalışma kültürünün eksikliği, hatta kendi meslek alanını dokunulmaz görme hastalığı bugün kentlerimizin “yamalı bohça” görüntüsünün arkasında yatan önemli nedenlerden biridir.

Ülkemizde kentlerin üretilmesi sürecinin birbirinden neredeyse tamamen kopartılmış üç aşamada gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Bunlar sırasıyla, imar planlarının hazırlanması ve onaylanması, kadastro mülkiyetinin imar planlarına uygun hale getirmek üzere parselasyon planlarının yapılması ve son olarak oluşan parsel ya da imar adalarına göre mimari anlamda yapı ve çevrenin tasarlanmasıdır. Birbirinden tamamen kopuk biçimde gerçekleşen bu süreç, kentin üretilmesini tesadüfi şartlara bırakmakta ve nitelikli mekân oluşumu çoğu zaman “istisnai” olmaktadır. Bu şartlara, imar planlarının üçüncü boyutta ortaya çıkacak yapı çevreyi algılamaktan uzak yapısı ve parselasyon planlarının, sadece taşınmaz sahiplerine “müstakil imar parseli” tahsis etme eğilimi eklendiğinde sorunun çözümü neredeyse imkânsız hale gelmektedir. Dolayısıyla, şehirlerin bugünkü görüntüsünün kaçınılmaz bir sonuç olduğu, bu sorunun çözümünün ürünler üzerinden değil, bu ürünü ortaya çıkartan süreçler üzerinden de yapılması gerektiği ortadadır. Bu anlamda, şehri üreten mesleklerin, üniver-

site eğitiminden itibaren birlikte çalışma kültürünü edinmesi, eğitim sürecinin bu yönde evrilmesi ve özellikle imar planlaması sürecinin farklı meslek alanlarının birlikte çalışmasına imkân verecek hale gelmesi önemlidir. Bundan daha önemlisi ise kentin üretilmesi sürecinin imar planları ve parselasyon planları üzerinden değil, üretilmesi hedeflenen kentsel çevrenin açık-kapalı mekân ilişkisi ve üçüncü boyutta gelişecek çevre üzerinden kurgulanması gereğidir.

ŞEHİRCİLİK EĞİTİMİ

Şehri imar eden mesleklerin, özellikle de şehir plancılarının yetişme süreci ülkemizde şehirlerin yaşadığı sorunların tartışılması sürecinde göz ardı edilemeyecek konulardan biridir. Şehir planlama eğitimi, niteliği gereği farklı konularda birikime ihtiyaç duyulan ve bu eğitimi alan meslek adamı adaylarına sorunların çözümüne farklı bakış açıları ile bakabilme yeteneği kazandırmaya yönelik bir süreçtir.

Yeni paradigmaya uyum sağlama birikiminden mahrum yetişmiş eski paradigmayla vücut bulmuş plancı profili, yeni oluşumun uygulanamama nedenlerinin doğal olarak başında yer alacaktır. Bu alanda zihni dönüşümün önlemleri alınmalıdır. Planlama okulları da yeni planlama paradigmasına uygun plancılar yetiştirmeye odaklanmalıdır. Planlama öğrencileri, profesyonel hayatlarında farklı durumlarda karşı karşıya kalabilecekleri baskıların neler olabileceğini bilmeli ve bunlarla mücadele etme yöntemlerini okulda iken öğrenmelidir. Artık plancıdan beklenen sadece planlama uzmanı olmak değildir.

Burada yasal-yönetmeliksel düzenlemelerden önce karar vericilerin bu sorumluluk bilincini içselleştirmesi gerektiği açıktır. Zira en iyi yasal düzenlemelerin dahi bilinçsiz uygulayıcıların elinde yeterince

Dâhil etme konusunda atölye çalışmaları düzenlenerek kent haritaları üzerinde ya da maket çalışmaları ile görsel açıdan insanların yaratıcılarından faydalanılabileceği gibi müzakereci oylama teknikleri ile küçük halk jürileri oluşturularak kente ilişkin fikirler oylanabilmektedir.

işlerlik kazanamadığı da bir gerçektir. Bu noktada planlama eğitiminin verildiği Üniversitelerimizde yeni nesil şehir plancısı meslektaşlarımızın bu bilince sahip olarak yetiştirilmesi büyük önem arz etmektedir. Daha sorumlu bir anlayışla asgari standartların üzerinde bir mesleki bilinç bu mekanizmanın işlerliğini pekâlâ artıracaktır.

Planlama sürecinde gerekli olan katılım tekniklerinin uygulanmasında aracı rolünü üstlenecek meslek mensuplarının, hem uygulayıcılarla hem de halkla olan iletişim becerileri konusunda kendilerini geliştirmeleri gerekmektedir. Farklı grupların algı düzeyi ile süreci yönetmek, katılım için verilecek emek kadar değer taşımaktadır. Bu anlamda bir şehir plancısının sadece teknik bir meslek adamı değil, aynı zamanda kamu platformunda bir tartışmanın kolaylaştırıcısı, bir politika analizcisi, karşılıklı öğrenme sürecinin bir tarafı, işbirliğini gerçekleştirmeye çalışan bir aracı/müzakereci, bir sosyal gözlemci, planın haklılığını savunan argümanların oluşturucusu vb. rollere sahip olarak olarak uygulanın içerisinde yer alması önemli bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır⁸.

Planlama eğitimi konusunda, gelecekte plancıların teknik boyutunun, organizasyonel boyutuna oranla daha geri planda kalacağı ve yeni öğretim planlarının bu yönde evrilmesi gerektiği konuları şimdiden tartışılmaktadır. Yerleşim yerlerinde hangi işlevin nereye gelmesine karar vermekten daha önemlisi, yerleşmelerin gelecekte üstlenmesi gereken vizyona ve kimliğine karar verebilecek, kentin politliğini yapabilecek şehir plancılarının yetiştirilmesinde büyük önem görülmektedir.

Yapılan saptamalar ışığında değişen planlama anlayışının, yeni bir yasal-yönetmelik-kurumsal düzenlemeden daha çok, değişen anlayışı hayata geçirebilecek yeni nesil şehir plancılarının yetiştirilmesine ihtiyaç duyduğunu ifade etmek gerekir. Böylece hayatın olağan akışına uygun kararlarla ortak ve paylaşılmış bir gelecek inşası mümkün olacaktır.

Ancak, böylesine kapsamlı ve çok boyutlu bir eğitim sürecinin, son yıllarda özellikle bölüm açma politikasından kaynaklanan sorunlar nedeniyle açmaza sürüklendiği görülmektedir. Sadece 3 öğretim üyesi koşulunun sağlanması ve bölümün açılacağı şehre ya da sahip olunan altyapıya bakılmaksızın hayati bir yetkiye sahip meslek adamı yetiştirilmesi,

günlük bir yaklaşım olduğu kadar şehirlerin geleceğini de etkileyen bir durumdur. Dolayısıyla, nitelikli işlerin, ancak iyi yetişmiş meslek adamlarınca yapılabileceğini göz ardı etmeden ifade edilen sorunun özellikle Yüksek Öğretim Kurulu'nca irdelenmesi gerekmektedir.

Son olarak, şehre olan bakış açısının da şehirlerimizin bugünkü haline gelmesinde payının olduğunu belirtmek gerekir. İnsanın bireyselleşmesinin yanı sıra toplumun bir parçası olarak gelişimine katkı sağlayan, öğreten, özgür kılan ve çoğu zaman soyut değerler üzerine kurgulanan bir yapının bugün ekonomik anlamda bir fırsatlar alanı olarak görülmesi ciddi bir yozlaşmadır. Şehirlerin aslında insanların düşünce yapısını ve anlayışını yansıtan bir kavram olduğu göz önüne alındığında, şehirleri iyileştirmenin insanların düşünce yapısını düzeltmekten geçtiğinin görülmesi gerekir.

KAYNAKÇA

- 1 Bademli, R., 2006, **“Doğal, Tarihi ve Kültürel Değerlerin Korunması”**, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, Ankara.
- 2 Görgülü, Z., 2007, **“Kültür Mirasımızın Korunması Üzerine Bir Kez Daha Düşünürken”**, Kent ve Planlama: Geçmiş Korumak Geleceği Tasarlamak, Ed. Ayşegül MENGİ, İmge Kitabevi, Ankara.
- 3 Günay, B., 2006, **“Varlıkbilim Bağlamında Koruma”**, *Bilim ve Ütopya*, Sayı: 144, 5-20.
- 4 Chapin, F.S., 1965, **Land Use Planning**, University of Illinois Pres, Urbana.
- 5 Jacobs, J., 1961, **The Death and Life of Great American Cities**, Random House, New York.
- 6 Ersoy, M., 2007, **Kentsel Planlama Kuramları**, İmge Kitabevi, Ankara.
- 7 DOLSAR Müh.Ltd.Şti. **Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi Bölgesel Gelişme Ana Planı**, Kalkınma Bakanlığı, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, 2007, Ankara.
- 8 Tekeli, İ., 2012, **“Türkiye Kent Planlamasının Yeniden Kurumsallaşmasını Düzenlerken Düşünülmeli Gerekenler Üzerine”**, *Planlama*, 2012/3-4, 25-32.

Kendi Şehrini Arayan Kültür ve Mimari Anlayış Üzerine

“Şehir bir insanlar topluluğundan, kamu hizmetlerinden- caddeler, binalar, elektrik lambaları, tramvaylar, telefonlar vs. kurumlar ve idari aygıtlar toplamından-mahkemeler, hastaneler, okullar, polis ve muhtelif türde şehir görevlilerinden- fazla bir şeydir. Bilakis şehir bir ruh halidir, gelenek ve göreneklerin örgütlü ve görüşlerin mecmuudur... şehrin kendine has bir kültürü vardır.” R. Park

Giriş

Kültür ve şehir, insan oğlunun kendisine verilen yeteneğin ve imkanların bir anlamda dışa vurumunu, hayattaki arayışın, çalışmanın, kabiliyetin sisteme dönüşümünü ve organizasyonunu ifade etmektedir. Her ikisi de alemin geçiciliği içindeki kalıcılığını, sürekliliğini ifade eder. Fakat her ikisi de iki yönlüdür; güzel ve çirkin, kirli ve temiz, saf ve karmaşık, özgün ve taklit, çekici ve itici, iyi ve kötü. Bütün zıtlıklarıyla vardırılar. Tıpkı insanın çift yönlü olduğu gibi. Bu yönleri belirleyen ise, insanoğlunun yaşamdan, kültür ve şehirden beklentileri doğrultusunda temel aldığı amaç, felsefe, inanç, anlayışlar, yaklaşımlar, kullandığı yöntem ve araçlardır. İnsanın içinde yaşadığı evrenle, doğayla ve ontolojiyle kurduğu ilişkiyle bağlantılı olarak kültürler ve bu kültürün meydana getirdiği şehirler ortaya çıkmaktadır.

Kültür değişince şehirler de; şehrin sokakları, mahalleleri, konutları, çarşıları ve de insan ilişkileri de değişmektedir. Şehre şekil veren kültürdür. Kültür, şehrin kılavuzu ve mimarıdır. Bundan dolayı şehirler bir anlamda kimliğin ya da kimliksizliğin dışa vurumunu ifade eder.

Dünyada güzel ve sembol şehirler, birikimli ve yaratıcı kültürlerden ve dönemlerden çıkmıştır. İnsanları büyüleyen şehirler ve mimari yapılar, ufuklu ve kararlı yöneticilerin, yetenekli sanatçıların, talepkâr ve estetik sahibi varlıkların, özgün ve yetenekli mimarların ve planlamacıların, sevgiyle ve aşkla inananların ve ustaların birlikteliğinden doğmuştur. Doğa, arayana cevap verir, imkanlarını sunar. Güçlü inançların ve medeniyetin barındığı yerlerde, güzel şehirler, unutulmaz tarihi ve mimari eserler meydana gelmiştir. Kudüs, Mekke ve Medine, İstanbul, Semerkant, Granada, Roma, Delhi, Venedik ve Pekin gibi.

Şehirlerimizde, Mimari Kimlik ve Kültür Sorunu

Günümüz Türkiye'sine ve şehirlerine bakıldığında, (tarihi şehirler hariç, hatta tarihi şehirlerimizde kurulan yeni semtler de dahil) şehirlerimizin belli bir karakteristiğinden, kimliğinden ve estetiğinden söz etmek oldukça güçtür. Şehirler üreten ve inşa eden bir kültür ve medeniyetten, şehirlerimizin mirasını bozan, zaman zaman yok eden ve tüketen

bir minvale doğru ilerliyoruz. Şehirleriyle imgeler üreten, yaşam modeli geliştiren, gündelik hayatı ve ilişkileri mekan ve kültürleriyle dizayn eden bir anlayıştan, yeni özgün imgeler üretmenin ötesinde varolan imgelere bile gölge düşüren ve diklenen yapılar ve anlayışlarla karşı karşıyayız.

Türk şehir tarihinde yaklaşık bir asırdır, ciddi bir şehir politikasından söz etmek oldukça zordur. Yakın döneme kadar şehirlerimiz planlamalarla değil plansızlıklarla rastgele büyüdü. İlk gecekonduların görüldüğü II. Dünya Savaşından sonra, özellikle 1950 ve 1980'lerde şehirlerimiz inorganik bir şekilde büyüyerek obezleşmiş bir külte haline geldiler. Şehirlerin sağlıklı büyümeleri için ciddi politikalar üretilmedi. Şehirler düzensizliğin, karmaşıklığın, hava ve görüntü kirliliğinin ve yoksulluğun mekanı haline geldiler. Mantar gibi biten evlerin, mahallelerin hatta kısa süre içinde kurulan büyük devasa semtlerin ürettiği obez kentler meydan geldi. Aslında bu süreci sadece Türkiye değil, üretim tarzının evrildiği geleneksel tarım toplumundan sanayi top-

lumuna geçen tüm ülkeler ve şehirleri yaşamıştır, fakat bu değişimi bazı toplumlar ciddiye alıp ve sağlıklı bir şekilde karşılamışken, özellikle yoksul ve kültürel yoksunluk yaşayan toplumlarda hükümetler bu değişimi tam olarak karşılayamamışlardır. Şehirlerde meydana gelen bu değişimi sağlıklı bir şekilde karşılayamayan ülke ve toplumların başında en ilginç olanı belki de Türkiye olmuştur. Bir şehir hariç (başkent Ankara), Batılılaşma politikasının bir sonucu olarak Anadolu şehirleri kendi haline bırakıldılar. Hatta Cumhuriyet döneminde sıfırdan kurulan şehirler bile (Kırıkkale, Karabük, Yalova vb.) bu ilgisizlikten payını büyük oranda almış ve pekte tasvip edilmeyen olumsuz bir imge olarak günümüzde hatırlanmaktadırlar. Günümüz şehirlerinin ne kadar özgün ve ne kadar imge ürettiği konusuna bakalım.

Türkiye'de varolan şehirlerimizin tamamına bakıldığında, onların kamu binaları, ibadet mekanları, çarşı ve sokakları, anıtları, konutları ve sanat değeri olan eserlerine bakıldığında ve bu şehirlerden

Selçuklu ve Osmanlı eserleri, estetiği, mekanları ve şehir planları kaldırıldığında kaç şehir özgün bir şehir olarak kalır? Kaç tanesi uluslar arası bir imge oluşturur? Doğal güzellikler hariç kaç seyyah ve turist memleketlerine gittiklerinde anacakları yeni imgelerden söz edebilirler? Bunların kaç tanesi özgün mimari değerlere sahiptir? Maalesef Cumhuriyet sonrası şehirlerimizde, özellikle 1945'lerden sonra yığılmalar var, kitleler halinde gelen göçlerin dar mekanlarda tıkmaması ve didişmesi var, günü kurtarma kaygısı var. Günü kurtarma kaygısının olduğu yerlerde, özgün değerlerden, kültürden ve estetikten söz etmek oldukça zordur. O dönemlerde Yunus Emre'nin dediği gibi bu sorunları aşacak ruh ve tasavvur da yok gibiydi:

"Ol imaret eylemez

Sen viran olmayınca..."

Geçmişten günümüze hükümetler ekseninde değerlendirildiğinde, sanayileşmeyle irileşen ve şişen şehirlerde hangi dönemlerde ve nasıl sağlıklı şehir politikaları geliştirilmiştir? Ve bu politikaların başarısı ve başarısızlığı, özgünlüğü ve sıradanlığı nedir? Tarihi ve toplumsal kimliği ne kadar temsil etme kapasitelerine sahiptirler? Gerçekten ideal bir şehir yaşamı amaçlanmış mıdır? Kentin imarında, yeni yerleşimlerin kurulmasında hangi güdü ön plandadır? Şehri yöneten, yönlendiren ve şekil veren akıl ve temel felsefe neye dayanmaktadır? Bu sorular ekseninde bakıldığında bazı önemli girişimler olsa da, önemli eksikliklerin devam ettiğini de görmekteyiz.

Ekonomik ve siyasi istikrarın olmadığı dönemlerde, şehirlerin en önemli problemi plansızlıktan ilgisizlikten ve yoksulluktan kaynaklanmaktaydı. 2000'li yıllara kadar şehirlerimiz plansızlıktan dolayı ciddi sorunlar yaşarken, 2000'li yıllardan sonra planlamalardan kaynaklanan sorunlar yaşanmaktadır (Orçan 2012: 9-10).

1945'lerden sonra gecekondu, şehirlerin çeperlerinde yağ lekeleri gibi lekeler oluşturdular; alt yapısı yetersiz, kamu hizmet binaları eksik ve seçimden seçime hatırlanan semtlerden oluşmaktaydı. Türkiye'nin alt sınıfları, yoksulları buralarda şehre tutunmaya çalıştılar. Birinci kuşak çok kötü şartlar içinde yaşadılar, ikinci kuşak gecekonducular kısmen daha iyi şartlara kavuştular ve üçüncü kuşak olan 2000'li yıllara denk gelen kuşak ise, kent-sel dönüşümün etkisiyle arsaları değerlendirilerek sınıflaştırmaya başladılar. Bu durum bu kenar mahalle

nüfusunun şehirle bütünleşmesine neden oldu. Gecekondu hiçbir zaman son on yıldaki kadar şehirle bu kadar bütünleşmemişlerdi. Daha zengindiler, eğitimliydi, görgülüydü ve şehirde iş yapıyorlardı. Gecekondu kültürü apartman kültürü karşısında zayıflamaya başladı ve yeni mekanlar ve hayat standardına kavuştular. Gecekondu nüfusu şuanda geçiş süreci yaşamaktadır. Fakat bu geçiş sürecinde kaybolan kültür ise, mahalle kültürüdür. Sıcak, samimi, yoksulluğun ve yoksunluğun verdiği dayanışmacı ilişkilerin ve komşuluk ilişkilerinin zayıfladığı bir sürece doğru evrilmeye başlandı. Son on yılın en önemli başarılarından biri, gecekondu yapılarına daha doğrusu kaçak yapılara artık pek izin verilmemesi, yapılanların yıkılması ve bunu telafi etmek için de yoksullara TOKİ tarafından uzun vadeli konutların yapılmasıdır.

Günümüzde Şehir Politikası, Tarihi Eserler ve Kültürel Miras

İster özel teşebbüs girişimleriyle, isterse TOKİ gibi devlet kurumları tarafından olsun bütün kentlerde ciddi bir dönüşüm yaşanmaktadır. TOKİ'nin 2004'ten itibaren özellikle orta ve alt sınıfları düşünerek başlattığı toplu konut projeleri, çok önemli olumlu girişimlerdir. 2003'ten 2014 Ocak ayına kadar TOKİ toplam 616.889 konut yapmıştır (TOKİ, 2014). Fakat yapılan ilk TOKİ konutlarının toplumsal ve kültürel yönü yetersizdir. Ekonomik akıl, sosyal akla yaşama imkanı pek tanımamış ve galip gelmiştir. Aynı tip binalarla ve standart yapılarla ailelerin geleneksel kültürüne uygun binaların ve sitelerin yapıldığı konusu tartışmalıdır. Bu konutların ve binaların maalesef özgün değeri yoktur. Sadece TOKİ okullarında Selçuklu ve Osmanlı mimarisinden esinlenmeler var. Geleneksel mahalle yapısından ve kültüründen pek bir eser ve donatı yok gibi. Fakat TOKİ kamuoyundan gelen eleştirileri de dikkate alarak, Mardin ve Beypazarı

Türkiye'de varolan şehirlerimizin tamamına bakıldığında, onların kamu binaları, ibadet mekanları, çarşı ve sokakları, anıtları, konutları ve sanat değeri olan eserlerine bakıldığında ve bu şehirlerden Selçuklu ve Osmanlı eserleri, estetiği, mekanları ve şehir planları kaldırıldığında kaç şehir özgün bir şehir olarak kalır?

Yeni Hamamönü meydanı

Aydın il merkezinde Mülkiyeti Nasuhpaşa Vakfı'na ait olan eser 1708 tarihinde Aydınlı Nasuh Paşa tarafından yaptırılmıştır. Restore edilmeden önceki ve sonraki görünümü.

gibi tarihi yerlerde 2011 yılından itibaren şehirlerin mimari kimliklerini de dikkate alarak sıfırdan geleneksel konut modelleriyle yeni konutlar yapmaya yöneldi.

Vakıf eserlerine bakıldığında ise, son on yıl içinde hükümetin büyük ve önemli çabasının olduğu dikkat çekmektedir. Hem Selçuklu hem de Osmanlı mimarisini günümüze kadar taşıyan ve yaşatan en önemli yapılar, bu tarihi eserlerdir. Eskinin ve geleceğin bilgeliğini biz bu eserlerden öğreniriz. Turgut Cansever'in Konfüçyüs'ten aktardığı bir söz vardır: *"Eskilerin büyük bilgisi kaybolduğundan beri, insanlık çok büyük ıstıraplar ve felaketler yaşıyor. İnsanlığı, yaşadığı bu ıstıraplardan ve felaketlerden kurtarabilmek için eskilerin büyük bilgisini yeniden ihya etmeye teşebbüs ettim."* diyor. *Türkiye'nin kaybolan eski bilgeliğinin mimariyle gün yüzüne çıkarılmasıyla eski yaşamla yeni yaşam arasında bir bağlantı ve köprünün kurulması hasıl olmuştur."* Mimaride farklı bir yaklaşımın sembolü olan Cansever'in geleneksel mimariye karşı olumlu yak-

laşımını ve eserleriyle bunu göstermeye çalışması önemli, ama bir o kadar önemli olan bir başka konu, Cansever gibi medeniyet tasavvuru olan yerli kültür ve mimari kimliğe sahip çıkıp yeni yaklaşımlarla bu mimari ve sosyal yapı anlayışının günümüzde de sürdürülmesidir. Bu kaygıdan hareketle geleceğin günümüzde canlı olarak yaşatılması adına vakıf eserlerine yapılan bu yatırım çok değerlidir.

2000 öncesi dönemle sonrası dönemlerde yapılan vakıf eserlerinin restorasyonu ile ilgili verilere bakıldığında çok ciddi bir farkın olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda Türkiye vakıf mimarisi ve mahallelerin yeniden canlandırılması adına 21. yüzyıla çok iyi bir başlangıç yapmıştır. 1998-2002 yılları arasında toplam 46 eser restore edilmişken, 2002'den 2013 Aralık ayına kadar yaklaşık 3.500 eser restore edilmiştir (VGM, 2014). Bu sayede şehirlerin körelmiş, köhnemiş, tozlanmış ve atıl hale gelmiş (nekropol) tarihi eserlerin orijinaline uygun bir şekilde restore edilip gündelik hayatımıza hizmet etmeleri, şehirlerimize yeni bir canlılık kazan-

Hamamönü'nün yeni görünümü

dırdığı gibi yeni sosyal mekanlara da kavuşulmuş olundu. Örneğin Ankara'da ilk önce Hamamönü ve Samanpazarı civarında, daha sonra Hacı Bayram Camii civarında gerçekleştirilen ve halen devam eden restore çalışmalarıyla şehir kaybettiği ruhuna ve kültürüne geri döndü.

Özellikle tarihi mekanların orijinallerine uygun olarak restore edilmeleri, Türk şehir tarihinde ve şehir kültürünün geliştirilmesinde devrimsel girişimlerden biridir. Yukarıda değinildiği üzere, eğer tarihi ve kültürel eserlerimiz de olmasaydı şehirlerimizin özgün kimliklerinden ve değerlerden ne kadar cesaretle söz edebiliriz. Artık kendi tarihine, kültürüne, değerlerine ve eserlerine özen gösteren hükümetten, bakanlıktan ve ilgili birimlerdeki yöneticilerden bundan sonraki en önemli beklenti ve yapılması gereken girişim; restore edilen eser, sokak ve mahallelerin yanı sıra, sıfırdan kurulan bina, sokak, site, mahalle ve semtlerde kendi mimari birikim ve sanatından hareketle karakteri olan konutlar, alışveriş mekanları, dinlenme ve eğlence yerleri tasarlanması ve kurulmasıdır. Selçuklu, Osmanlı ya da bunların karışımı veya bu çizgilerden esinlenen ve ileride bir model oluşturabilecek 21. yüzyıl Türk mimarisi olarak adlandırılabilen bir çalışmayla ve akımla kent meydanlarında, ara sokaklarda, anıtlar, sosyal mekanlar, sanat evleri ve eserlerinin kurulması gerekir.

Her Güçlü Dönemin Mimarisi Olur

Her güçlü dönemin ve liderin kendine özgü eserleri, kamu binaları, sosyal mekanları, hatta özgün mimarisi olur. Her vizyon sahibi liderin yanında birikimli ve ufuklu danışmanları olduğu gibi, gelecek kuşakların ve çağların kendilerini anmaları ve toplumuna ne kadar hizmet ettiğini hatırlatmak adına

yetenekli ve ufuklu mimarları olurdu. Gerekirse yurt dışından ünlü mimarlar davet edilir ve onlarla çalışırdı. Özellikle Osmanlı Sultanları, imparatorluğun ilk yıllarından son dönemlerine kadar mimari ve kalıcı eserlerin yapımına çok önem vermişlerdir. Yeni kurulan Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında bu gelenek Ankara'yla devam etmiş ve Osmanlı eserlerinden esinlenerek yeni devletin başkentinde belli bir döneme kadar Ulus civarında hummalı çalışmalar yürütülmüş ve bugünkü Ulus'un karakteri çizilmiştir. Yeni bir semt kurulmuştur. Bundan sonraki Cumhuriyet tarihine bakıldığında bu ekseninde çalışmaların çok sınırlı kaldığını söyleyebiliriz. Özel sektörün kendiliğinden özellikle turistik bölgelerde yaptıkları eserler ve yerleşimler var, ama bunun dışında önceden tasarlanarak büyük çapta özgün bir yerleşim yeri planına rastlamak zor.

Cumhuriyet dönemi güçlü hükümetler dönemine bakıldığında, bazı liderler döneminde varolan tarihi eserler zarar görmüş ve bazıları da restore edilmiştir. Özellikle İstanbul'da yol açma çalışmaları sırasında önemli camiler, konaklar ve tarihi eser hüviyetindeki konutlar maalesef yıkılmıştır. Bunun dışında münferit bazı önemli girişimler de söz konusudur. Örneğin İstanbul Boğazi/Boğaziçi Köprüsü (Menderes döneminde planlandı), Fatih Sultan Mehmet Köprüsü (Özal zamanı), Marmaray Projesi (T Erdoğan zamanı), Ankara Kocatepe Camii, Ankara Atakule, Adana Sabancı Merkez Camii, K. Maraş Abdulhamid Camii ve özellikle ANAP, Refah Partisi ve Ak Partinin hakim olduğu belediyelerde park ve bahçe girişimlerini sayabiliriz. Park ve dinlenme alanlarına farklı bir bakış açısı kazandırıldı.

Bütün bu girişimlere rağmen, Türk siyasal ve ekonomi hayatında en güçlü dönemlerin yaşandığı bugünlerde, halen güçlü dönemin özgün mimarisine ve kimlik oluşturacak yapılarına tam olarak kavuştuğumuz söylenemez. Çok yüksek yapı binaların, gökdelenlerin gölgesinde Anadolu şehirlerimizin şehir kimliği maalesef kozmopolit hale gelmektedir. Bu gökdelenler ve toplu konut alanları, rant baskısı altında şehir kimliğimize, kültürümüze, sanatımıza ve gündelik hayatımıza diklenmektedir. İşletme mantığı ile şehirler yönetilmekte, yollar çizilmekte ve varolanlar yeniden kurgulanmaktadır. İstanbul'da tarihi yarım Ada'nın silüetini bozan Zeytinburnu Belediyesinin izin verdiği gökdelenler, Bursa Ulu Camii yakınına dikilen toplu konutlar, Hacı Bayram Camii'ne 700 metre yakınında Ankara Aydınlık kavşağında yükselen Gençlik ve Spor Ba-

kanlığı binası gibi bilgelikten ve hikmetten mahrum şehirlerimizin ruhunu, vizyonunu, kültürünü ve tarihini karartmaktadır. Şehirlerimizde tarihi mekanların yakınlarına asla bu tür yüksek yapıların inşasına izin verilmemesi gerekmektedir. Kendi ellerimizle kendi tarihimizi, kültürümüzü ve sanat eserlerimizi gökdelenlerle görünmez kılıyor ve bu semtlerin saygınlığına vizyonuna gölge düşürüyoruz. Belediye meclis üyelerine çok önemli sorumluluklar düşmesine karşın, bu sorumluluklarını yerine getirdikleri konusunda kamuoyunun endişeleri bulunmaktadır.. Her şey merkezden beklenilmeden, yerelde bu tür sorunların çözülmesi gerekir. Bu nedenlerle şehreminlerin bazı kararları artık eminlik vasıflarını zedelemektedir. Necip Fazıl Kısakürek: “Bana, gözü olmayan şoför mü, bedîi

idraki bulunmayan belediye reisi mi zararlı diye sor-salar ikincisini gösteririm !” diyor. Muhafazakar kökenli olmalarına rağmen bazı belediyelerin neyi muhafaza ettikleri konusu toplumda kuşku uyandırmaktadır.

Necip Fazıl Kısakürek: “Bana, gözü olmayan şoför mü, bedîi idraki bulunmayan belediye reisi mi zararlı diye sor-salar ikincisini gösteririm !” diyor.

Sadece toplumda değil, aynı zamanda bizzat duyarlı yöneticilerde de ciddi endişelere neden olmuştur. 30 Mart 2013 tarihinde “AK Parti 4. Uluslararası Yerel Yönetimler Sempozyumu”nda Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, özellikle kendi partisinden belediye başkanlarına ve yöneticilerine önemli bir uyarıda bulunarak emsal değerleri konusunda dikkatli davranılmasını istedi;

“Çeşitli plan notlarıyla emsallerle oynayanlar var, belediyelerin içinde bunu görüyorum. AK Parti olarak 3 emsal, azami ilkemiz olmalıdır. Plan notlarıyla oynamak suretiyle eğer siz bunu 7'ye çıkarıyorsanız 6'ya çıkarıyorsanız tarih sizi affetmez, bu millet sizi affetmez. Asla bunlarla oynama noktasına girmeyin, bizim bunlara ihtiyacımız yok. AK Parti'li belediyeler örnek olmalı. AK Parti'li belediyeler tarihin alkışladığı belediyeler olmalıdır.” Umulur ki bundan sonraki süreçte medeniyet tasavvuru, kültür bilinci, kimlik şuuru olan yöneticiler, projeler, mimarlar, ustalar ortaya çıksın

ve hakim bir anlayışa kavuşsun.

Bu olumsuz belediye anlayışı ve tutumlarına karşın, bulunduğu şehre kimlik kazandıran çalışmalar da mevcuttur. Özellikle Eskişehir Odunpazarı Belediyesinin çalışmaları, Ankara Altındağ Belediyesinin çalışmaları ve Hacı Bayram Camii ve çevresi restore çalışmaları, Trabzon Zağnos Park alanının dönüşümü ve Ayasofya Camii düzenlemesi, Safranbolu evlerinin restoresi güzel örneklerden olmuştur. Bu önemli ve anlamlı çalışmaların yanı sıra, sadece tarihi mekanların şehre kazandırılması değil, benzer şekilde yeni mahalle ve semtlerde özgün eserlerin, yapıların, sanatların kullanılarak geleneğin günümüzde de devam etmesi yerinde olacaktır. Öncelikli olarak bir küçük ya da orta ölçekli örnekle bu işe başlanabilir. Sıfırdan bir şehir kurulup, burada özgün mimari yapılar, donatılar denenebilir. Dönemin gücünü, gelecek dönemlerde de hatırlatıcı özgün eserlerle, motiflerle imgelerle göstermek gerekmektedir ve bu girişimler bu dönemin sadece demokratikleşme alanında, ekonomi ve sağlık sektöründe değil mimari olarak da kalıcı hale gelmesini sağlayacaktır.

Kaynakça

- Aktay, Y.;M. Orçan ve E Osmanoğlu, 2012, **Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Projelerinin Sağlıklı Yürütülmesi İçin Yöntem Arayışı**, Mersin Kentsel Dönüşüm Projesi, Ankara: SDE Yayınları.
- Cansever, T., 2013, **Kubbeyi Yere Koymamak**, 6. Baskı, Hazırlayan: Mustafa Armağan, Ankara: Timaş Yayınları.
- Cansever, T., 2010, **Osmanlı Şehri**, 2. Baskı, Editör: Seval Akbiyık, Ankara: Timaş Yayınları.
- Martinedale, D., 2002, “Şehir Kuramı”, Şehir ve Cemiyet, Haz. A. Aydoğan, İstanbul: İz yayıncılık.
- Orçan, M., 2012, “Dünden Bugüne Toplu Ulaşım Kültürü”, **Dünden Bugüne Toplu Ulaşım Kültürü**, Editörler: A. Bilgin, E. Çağman, Ş. Bıyıklı, İstanbul: İETT Yayınları.
- Orçan, M., 2012, 4. Şehircilik Konferans ve Çalıştay **Açılış Konuşması**, 24-25 Mart, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi ve Pursaklar Belediyesi Organizasyonu, Ankara.
- Türkyılmaz, M., 2009, Anlayış Dergisi, **Turgut Cansever'le Söyleşiyorum**, Mart , Çevrimiçi adres: <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?dergiid=&makaleid=4341>
- TOKİ, 2014, www.toki.gov.tr
- VGM, 2014, Vakıf Genel Müdürlüğü, <http://www.vgm.gov.tr/sayfa.aspx?Id=25>

Kentsel Dönüşüm; Ne, Niçin, Nasıl?

Nerede bir kent varsa orada bir medeniyet vardır

(Anonim)

Günümüzde kentleşme eğiliminin gittikçe arttığı ve her geçen gün daha çok önemsendiği bir dönemde yaşıyoruz. Birleşmiş Milletler uzmanlarının yaptığı hesaplamalara göre 2010 yılında tarihte ilk defa dünya üzerinde şehirlerde yaşayan insanların sayısı kırsalda yaşayanların sayısını geçmiş bulunuyor. Artık dünya nüfusunun %50'den fazlası, Türkiye nüfusunun ise %75'den fazlası şehirlerde yaşamaktadır (Bilsam, 2011).

Şehirler/Kentler, insanoğlunun tarihsel yürüyüşü içinde ortaya çıkardığı en orijinal ve en karmaşık yapılardır. Her şehir orada yaşayan insan topluluğunun üretkenliği, dayanışma bilinci, estetik anlayışı ve medeniyet düzeyinin bir göstergesidir.

Bir şehir ile o şehirde yaşayan insanlar arasında derinlikli ve çok boyutlu bir etkileşim söz konusudur. Şehirleri elbette ki insanlar kurar, ancak şehirler de tarihi dokusu, mimarisi ve estetik özellikleriyle insanları biçimlendirirler. İnsanların günlük hayatlarındaki davranış kalıpları, düşünce biçimleri, sosyal ilişkileri hatta politik tercihleri şehirler

tarafından şekillendirilir. Dolayısıyla şehir hakkında konuşmak, aslında insan ve hayat hakkında konuşmaktır.

Bu yönüyle insanların ve diğer canlıların potansiyellerini ortaya koymalarına ve varoluşsal amaçlarını gerçekleştirmelerine en çok hizmet edecek unsurların başında güzel, anlamlı ve insani derinliği olan şehirler kurmak gelecektir.

Kavramsal Çerçeve ve Tarihsel Süreç

Kentsel Dönüşüm, “KontROLSÜZ göç hareketleri, doğal afet, savaş ve kaçak yapılaşma gibi sebepler sonucu yoğun yapılaşmış, altyapısı yetersiz hale gelmiş, kentsel risklere duyarlılığı artmış, kentin kimliğine uymayan ve sıradan tedbirlerle rehabilite edilmesi imkânsız kentsel alanların fiziksel, sosyal, ekonomik ve çevresel sorunlarına kalıcı çözümler sağlamak amacıyla vizyoner bir bakış açısı ve etkili bir eylem planıyla yeniden düzenlenmesi ya da topyekûn dönüşümden geçirilmesi” olarak tanımlanabilir.

Kentsel dönüşüm hareketleri ilk olarak 1950'li yıllarda Avrupa'da görülmeye başlanmıştır. Gerek sanayi devriminden sonra hız kazanan göç hareketleri gerekse de doğal afetler ve savaşlar sonucu

olarak kentler olumsuz etkilenmiş, kent merkezleri köhnemiş ve kentlerde çöküntü alanları oluşmaya başlamıştır. Bütün bunlar kent yapılarının köklü ve topyekûn dönüşümlere tabi tutulmasını gündeme taşımıştır.

Ortaya çıkan bu olumsuz tablonun ortadan kaldırılması ve kentlerin sosyoekonomik açıdan yeniden canlandırılması amacıyla başlayan kentin yeniden imarı (urban reconstruction) süreci, 1960'larda kentsel yeniden canlandırma (urban revitalisation), 1970'lerde kentsel yenileme (urban renewal), 1980'lerde kentsel yeniden geliştirme (urban redevelopment) kavramsallaştırmalarıyla sürdürülmüştür (Göz,2008).

Kentsel dönüşüm uygulamalarına ilham kaynağı oluşturan düşünce, Paris'in kent kimliğini yeniden oluşturmak üzere ilk olarak Haussmann tarafından ortaya atılan "yaratıcı yıkım" kavramı ve yaklaşımıdır. Bu düşünceden hareket eden uygula-

yıcılar kentlere nefes aldirmek iddiasıyla caddeleri genişletmiş, yeni bulvarlar açmış, yeni mahalleler kurmuşlardır. Ayrıca, iktidarın gücünü mekâna yansıtma çabası olarak da görülebilecek olan ve "Paris Modeli" olarak bilinen bu yaklaşım zaman içinde Avrupa'nın diğer kentlerine ve Rusya'ya da sıçramıştır (Kaypak, 2010).

Türkiye'de Kentsel Dönüşüm

Türkiye'de Cumhuriyet döneminden itibaren hızlanan sanayileşmeyle birlikte kırsaldan kente yaşanan göçlere bağlı olarak kentleşme süreci de hızlanmış ve bu hız 1950'li yıllardan itibaren daha da artmıştır.

Bu süreç beraberinde şehirlerin kontrolsüz bir şekilde büyümesine yol açmış ve bu etki, özellikle Ankara, İzmir ve İstanbul gibi büyük şehirlerde çok daha belirgin hale gelmiştir. Köyden kente göçler neticesinde ortaya çıkan birçok sosyoekonomik ve

sosyokültürel sorunların arasında kendini en çok hissettiren temel sorunlardan biri de hiç kuşkusuz barınma sorunu olmuştur.

Barınma sorununun kısa dönemde çözülmesine yönelik olarak ortaya çıkan sağlıksız ve yasadışı yapılaşma, günümüzde yaşamak zorunda kaldığımız altyapı sorunları, tahrip edilen kültür mirası, kent içi trafik sorunları gibi birçok sorunun ortaya çıkmasına yol açmış ve kentsel dönüşüm hareketinin temellerini oluşturmuştur.

Kırsaldan kentlere çeşitli sebeplerle gelen insanlar, çoğu türdeş görünüşlü, tek katlı, tek odalı, bahçeli; ağaçları, kümesi, ahşap eklentileri olan barınak mahiyetindeki gecekondular inşa ederek kent hayatına tutunmaya çalışmaktadırlar. 1948 yılında, büyük kentlerde 25-30 bin kadar gecekondu bulunurken bu sayı 1953'te 80 bin, 1960'ta 240 bin, 1983'te 1.5 milyonu aşmıştır. 21. yüzyılın ilk yıllarında ise, Türkiye'de bu sayının 2.2 milyona

ulaştığı tahmin edilmektedir. Kentlerde ortalama hane büyüklüğü beş olarak alındığında gecekondularda yaşayan nüfusun on milyondan fazla olduğu sonucuna varabiliriz (Keleş, 2010). Bugün kentsel dönüşümüne konu olan alanların büyük çoğunluğunu bu gecekondu alanları oluşturmaktadır.

Özellikle 1960'lardan sonra gecekondu olgusu işlev değiştirmeye başlamış, bu yıllarla birlikte gecekondu artık eskisi gibi masum bir barınma gereksiniminin sonucu olarak üretilmek yerine, hazine ve belediye arazilerinin yağmalanmasının kılıfı haline getirilmiştir.

Ülkemizde kentsel dönüşümü zorunlu kılan diğer bir önemli faktör ise depremlerdir. Acı tecrübelerle fark edilen deprem gerçeği, kentsel yenilenmenin bir zorunluluk olduğunu gözler önüne sermiştir. Zira sağlıksız yapı stoklarının deprem öncesinden tespit edilerek bertaraf edilmesi olası bir depremde can ve mal kayıplarını en aza indirecek-

tir. Ülkemizin çok büyük bir kısmının birinci derece deprem alanında bulunması durumun daha ciddi yetle ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Kentsel Dönüşümle İlgili Yasal Düzenlemeler

Türkiye’de 1950’li yıllardan itibaren gündeme gelen ve yoğun şekilde yaşanan kentleşme sorunlarına bir çözüm olarak ortaya çıkan ve o günden bugüne kentlerimizin mekânsal dönüşümünde önemli bir rol oynayan kentsel dönüşümle ilgili çok sayıda yasal düzenleme yapılmıştır.

Anayasanın 56. maddesi herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğu ve çevreyi geliştirmenin devletin ve vatandaşın görevi olduğu hükmünü amirdir. Yine 57.madde ise

devleti, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözetken bir planlamayla konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri almakla yükümlü tutmuştur.

Anayasada ortaya konulan bu genel ilkeler çerçevesinde kentlerin fiziki mekânlarının güvenli, nitelikli ve yaşanabilir kılınmasına yönelik birçok yasal düzenleme yapılmıştır.

1966 yılında kabul edilen ve 775 sayılı Gecekondu Kanunu, 1984 yılında çıkarılan 2985 nolu Toplu Konut Kanunu, 1990 yılında bu kanuna

eklenen ek madde ile TOKİ’nin (Toplu Konut İdaresi Başkanlığı) kurulması, 2004 yılında aynı kanuna eklenen ek madde ile Toplu Konut İdaresi Başkanlığının gecekondu dönüşüm projesi uygulayacağı alanlarda her tür ve ölçekteki imar planlarını yapmaya, yaptırmaya, tadil etmeye ve kamulaştırma yapmaya yetkili kılınması, 1985 tarih ve 3194 sayılı İmar Kanunu, 2005 yılında çıkarılan 5366 Sayılı, Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun, 2005 yılında çıkarılan

5393 sayılı Belediye Kanunu, 2012 tarih ve 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun bunlardan bazılarıdır.

5393 sayılı Belediye Kanununun 73. Maddesi Belediyelere “kentlin gelişimine uygun olarak eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek, konut alanları, sanayi ve ticaret alanları, teknoloji parkları ve sosyal donatılar oluşturmak, deprem riskine karşı tedbirler almak veya kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulamak” konusunda yetki vermiştir.

Kentsel Dönüşümde Öngörülen Hedefler

Kentsel dönüşüm uygulamalarında genellikle aşağıdaki hedefler öngörülmektedir.

Kentsel alanları temizlemek ve sağlıklı hale getirmek,

Kentsel alanları düzenlemek ve estetize etmek,

Şehri doğal afet ve suçlara karşı güvenli hale getirmek,

Mevcut tarihi eserleri ve kültürel mirası koruma altına almak,

Kentsel mekânların iktisadi değerini artırmak,

Alt ve orta gelir düzeyine sahip kesimlerin konut edinme imkânlarını iyileştirmek,

Kentte ekonomik canlılığı artırmak (Yıkma, inşa etme, istihdam, sermaye akışı vs),

Şehrin fiziksel, sosyal, ekonomik ve çevresel sorunlarına kalıcı çözümler sağlamak,

Şehre rekreasyon alanları, konut alanları, park, meydan, ticaret merkezi vb. yeni kentsel alanlar kazandırmak,

Yaşam kalitesini yükseltmek,

Enerji tasarrufuna ve çevreye duyarlı yerleşim alanları oluşturmak,

Kentsel Dönüşümde Uygulama Süreci

2985 sayılı kendi kanununa göre TOKİ, 5393 sayılı Belediye Kanununun 73. maddesine göre de

Dönüştürülecek alanlarda yaşayan insanların sosyal ilişkileri, sosyal psikolojileri ve mekânsal aidiyetleri yeterince dikkate alınmamakta, sanki buralarda insan yaşamıyormuş gibi davranılmaktadır.

belediyeler kentsel dönüşüm uygulama yetkisine sahiptir (Öngören ve Çolak, 2013). Türkiye’de mevcut durumda uygulanmakta olan kentsel dönüşüm projeleri ağırlıklı olarak Toplu Konut İdaresi (TOKİ) tarafından gerçekleştirilmektedir.

Uygulamada süreç, belediye meclisince alınan karara bağlı olarak dönüşümü istenilen alanın harita, plan, zemin etütleri ve mülkiyet bilgilerini içeren başvuru dosyasının Belediye tarafından resmi bir yazı ile TOKİ’ye gönderilmesiyle başlamaktadır. İlgili alanın kentsel dönüşüm kriterlerine uygunluğu anlaşıldıktan sonra TOKİ ile Belediyeler arasında tarafların yetki, görev ve sorumluluklarını tanımlayan bir protokol imzalanmaktadır. Daha sonra TOKİ tarafından hâlihazır durum ve veriler dikkate alınarak proje çalışmaları ve fizibilite analizleri yapılmaktadır.

Bu süreçte hak sahipliği tespitlerinin doğru ve eksiksiz yapılması, uygulanacak konut ve kentsel donatı projelerinin alanın özellikleri ve ihtiyaçlara göre seçilmesi, proje bütününe ve etaplarına ait fizibilite raporlarının uygulama öncesinde tamamlanması ve proje süresince düzenli olarak yenilenmesi dönüşüm projelerinin vazgeçilmez unsurlarıdır (Deliktaş, 2006). Hak sahipliğinin tespiti ve bedel takdiri TOKİ ve Belediye tarafından ortak oluşturulan bir komisyon tarafından yapılmaktadır.

Arsa veya yapı sahipliğini belgeleyen kişiler yaptırılacak konutlardan, uygulanacak projeye ait maliyetler çerçevesinde denk gelen miktarda birim konut edinim hakkı elde etmektedir. Kamu arazisi veya bir başka şahısa ait arazi üzerinde yapısı bulunanlar, işgalciler ve hiç bir yasal belgeye sahip olmayanlar ise işgal ettikleri alanı belli bir süre içerisinde boşaltmak şartı ile projeden sadece borçlanma yolu ile kurasız olarak konut hakından yararlanmaktadır. İlgili alanda ticari alanı olanlar da yine yeni yapılan yerde denk gelen miktarda ticari alan sahibi olmaktadır. Anlaşma yolu ile uzlaşamayan hak sahiplerinin mülkiyetlerindeki taşınmazlar için ise 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu kapsamında Belediye eliyle kamulaştırma yoluna gidilmektedir.

İnşaatların yapım süresince gecekonduların alanının da yaşayan hak sahiplerinin geçici ikameti (kira ve

benzeri yardımlar yolu ile) ilgili Belediye tarafından sağlanmaktadır. Dönüşümüne konu olan proje alanı Belediye tarafından tasfiye edilerek, gecekondular ve kaçak binalar yıkıldıktan sonra boş olarak TOKİ’ye teslim edilmektedir. Alan üzerinde üretilecek tüm konut, kentsel donatı yapılarının tasarımı ile üst yapı ve ada içi altyapı yatırımı TOKİ tarafından, proje alanına kadar imar yollarında kalan genel altyapı yatırımları ise konutların inşası bitirilinceye kadar tamamlanmak üzere Belediye tarafından üstlenilmektedir. Sürecin tamamlanmasından sonra konutların yeni sahiplerine teslimi belediyelerce yapılmaktadır.

Kentsel Dönüşümün Sosyal ve Siyasal Yansımaları

Kentsel dönüşüm uygulamaları siyasal ve sosyal anlamda da önemli sonuçlar doğurmaktadır. Özellikle yabancı mimarların devreye girdiği çoğu durumlarda kentsel dönüşümlerin insan merkezli bir yaklaşımdan uzak gerçekleştirilmeye çalışıldığına şahit olunmaktadır. Dönüştürülecek alanlarda yaşayan insanların sosyal ilişkileri, sosyal psikolojileri ve mekânsal aidiyetleri yeterince dikkate alınmamakta, sanki buralarda insan yaşamıyormuş gibi davranılmaktadır.

Bazı durumlarda kentsel dönüşüm uygulanan alanlarda arazi değeri ve hayat pahalılığı aşırı yükselmekte, bu durum bölgenin asıl mukimlerinin başka alanlara göç etmelerine yol açmaktadır. Genellikle yoksul ve orta gelir düzeyinde insanların yaşadığı bölgeler için düşünülen projelerde daha baştan projeye dâhil edilen marina ve lüks alışveriş merkezlerine bakınca hedef kitlenin asıl mukimlerden ziyade üst gelir grupları olduğu ortaya çıkmaktadır.

Türkiye’nin ilk kentsel dönüşüm projelerinden birisi olan “ Dikmen Vadisi Konut ve Çevre Geliştirme Projesi” kapsamında, projenin maliyetinin karşılanması amacıyla birinci etapta uygulaması planlanan lüks konut ve iş yerleri proje maliyetinin çok üstünde bir rant yaratmış ve bu uygulama projenin sonraki aşamalarında amaç haline gelmiştir. Ortaya çıkartılan konut alanları proje içerisinde yer verilmeye çalışılan gecekonduların sakinleri ile alanın yeni sakinleri arasında bir sosyal ayrılmaya ve uyuşmazlığa neden olmuştur. Örneğin gecekonduların sahiplerinin %68’i ilköğretim mezunu iken yeni gelen-

lerin %75'i üniversite mezunudur. Benzer çelişki kadınların çalışma durumunda da ortaya çıkmaktadır. Gecekondu ailelerde çalışan kadınların oranı %37 iken bu oran yeni sakinler için %73,4'dür (Özdemir, 1996).

Özellikle Dikmen Vadisi örneği, kentsel dönüşüm uygulamalarının, “orta ve üst gelir gruplarının, fiziksel müdahale yoluyla yenilenen alt gelir grubu konut alanlarına yerleşmesi” (Özdemir, 2006) olarak tanımlanan ve etik açıdan sorunlu olan soylulaştırmaya yol açtığı somut bir delili olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca bu örnek bize kentsel dönüşüm uygulamalarının, düşük gelirli kesimlere konut oluşturma amacına hizmet etmeyebileceğini de göstermiştir. Tabii ki Dikmen Vadisinin kent içindeki yeri de böyle bir sonucun ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Bazı durumlarda kentsel dönüşüm bölgeyi güvenli hale getirme gerekçesiyle meşruiyet kazandırılmaktadır. Ortaya çıkan güvenlik sorunlarıyla emniyet

güçleri ve diğer kamu kurumları aracılığıyla mücadele etmek yerine topyekûn mekân dönüştürülerek bütünsel tahliyeler gerçekleştirilmektedir (Erkilet, 2009).

Yine kentsel dönüşüm, kimi zaman çıkar gruplarının amaçlarını gerçekleştirmek için de kullanılabilir. Yapılacak kentsel dönüşüm projeleri belli gruplara menfaat sağlayacak şekilde yönlendirilebilir. Örneğin, kentsel dönüşüm uygulamaları sonrasında değerinin artacağı bilinen araziler proje öncesinde belli kişilere satılabilir (Aydın, 2012).

Bu durumda dönüşümün yaşandığı gecekondu alanlarında dönüşümden kazançlı çıkanlar gecekondu sahiplerinden çok müteahhitler olacaktır. Gecekondu kiracılarının durumu daha da vahimdir. Bunlar da yerlerini terk etmek ve kentin çeperindeki yeni gecekondu bölgelerine gitmek zorunda kalmaktadırlar. Bütün bunlar kentsel yenileme çalışmalarını etik açıdan sorgulanır hale getirmektedir.

Kentsel dönüşüm uygulamaları başka sosyal sonuçlara da yol açmaktadır. Dönüşüme uğrayan alanlarda yeni, daha yoğun ve önceki yapı türlerinden daha farklı bir yapılaşma ortaya çıkmaktadır. Bu yeni, yoğun ve farklı yapılaşma bölgedeki nüfusun hızlı bir şekilde artmasına ve nüfus yapısının değişim ve dönüşüm geçirmesine neden olmaktadır (Tuncel, 2011). Yenilenen alanlarda yüz yüze ilişkilerin çok yoğun olduğu cemaat tipi yapılar yerini cemiyyet tipi yapılara bırakmakta, geniş aileden çekirdek aileye geçiş hızlanmakta, aile, akrabalık ve komşuluk ilişkileri başkalaşmaktadır.

Kentsel yenileme ya da kentsel dönüşüm uygulamaları, siyasal sonuçlara da yol açmakta ve başta belediye seçimleri olmak üzere ulusal ölçekte iktidar - muhalefet ilişkileri için de yeni bir mücadele alanı açmaktadır. İktidar partisi kentsel dönüşüm uygulamalarının kentsel estetiği sağladığı, çöküntü alanlarının rehabilite edildiği, ekonominin canlandığı tezinden hareket ederken, muhalefet partileri bu tür uygulamaların insan merkezli bir yaklaşımdan uzak, eşitlik, adalet ve hakkaniyet ilkelerinin göz ardı edilerek bazı kesimlere rant sağlamak amacıyla yapıldığı tezini savunurlar (Tuncel, 2011).

Sonuç ve Değerlendirme

Kentsel dönüşüm uygulamaları yerel dinamiklerin sosyal ve mekânsal boyutu beraberce dikkate alınarak ve yerel mimari öncelenerek gerçekleştirilmesi durumunda birçok ilimizde içinden çıkılmaz bir hal almış kentleşme sorunlarının çözümünde çok önemli bir araç olarak karşımızda durmaktadır. Ancak bu hassasiyetin gözetilmemesi durumunda ise bu araç, şehirlerimizin sorunlarını çözmekten çok, yeni sosyal, kültürel ve siyasal sorunların ortaya çıkmasının ve kentlerin kapılarının ulusal ve uluslararası sermayeye açılmasının bir aracına dönüşecektir.

Kentsel dönüşüm çalışmaları yapılırken doğru bir kentsel okuma yapabilmek için sosyal ve mekânsal süreçler bir arada ele alınmalıdır. Zira bunlar, birbirinden bağımsız süreçler olmayıp tam tersine birbirleriyle ilişkili ve bağlantılı süreçlerdir. Bu yönüyle mekân, bağımsız ve tarafsız bir kara parçası değil toplumsal olanın bir ürünü ve unsurudur. Örneğin kentsel kimlik, toplumsal kültür, kolektif bellek ve estetik değerler hem toplumsal hem de mekânsal boyutları olan bileşenlerdir.

Kentsel dönüşüm projeleri işlevsellik ve arazi rantı açısından başarılı gözükse de mekân kalitesi, estetik değerler, kentsel kimlik, kolektif bellek gibi değerler açısından çok anlamlı gözükmez (Deliktaş, 2006). Bu yüzden çoğu durumlarda dönüşüm projelerinin sonunda lüks konutlarla dolu ancak bir ruhu ve kimliği olmayan cadde ve sokaklarla karşılaşabilmektedir. Bu yüzden kentsel dönüşüm süreçleri iyi planlanmalı, finansal, idari, teknik ve sosyolojik alanda tüm paydaşların katılımı ile tasarlanmalı ve uygulanmalıdır.

Ülkemizde toplum katmanları arası gelir dağılımında ciddi dengesizliklerin olduğu bilinmektedir. Son 10 yılda bu konuda bazı ilerlemeler olsa da yeterli olmadığı açıktır. 2011 rakamlarına göre ülkemizde en zengin %20 'lik kesim ülkenin toplam gelirinin %45,2'sini alırken, en yoksul %20 ancak %6,5'ini alabilmektedir. Yine gelir dağılımı düzgünlüğünü gösteren ve 0 ile 1 arasında (0 çok iyi, 1 çok kötü) bir değere sahip olan Gini katsayısı 2006 ile 2011 yılları arasında ancak 0,40'dan 0,38'e geriletebilmiştir (Anonim, 2013). Bu durum dikkate alınarak kentsel dönüşüm projelerinde yoksul kesimlerin konut edinme şartları iyileştirilmelidir. Kaldı ki Anayasa, halkın sağlıklı koşullarda barınma ihtiyacının karşılanmasını sosyal bir görev olarak devlete vermiştir.

Kentsel yenilemeyle ilgili diğer önemli bir parametre ise karar sürecinin doğru işletilmesidir. Zira bir kentte her zaman dönüşüm taleplerini kentsel yenilenme halinde gerçekleştirmek en rasyonel tutum olmayabilir. Bazı durumlarda yıkıp yenileme yerine sağlıklılaştırma, imar-ıslah ya da yeniden canlandırma denen türdeki mevcut yapıları koruyarak gerçekleştirilen dönüşümler akla daha uygun olabilir (Tekeli, 2011).

Kentsel yenileme ya da kentsel dönüşüm uygulamaları, siyasal sonuçlara da yol açmakta ve başta belediye seçimleri olmak üzere ulusal ölçekte iktidar - muhalefet ilişkileri için de yeni bir mücadele alanı açmaktadır.

Kentsel dönüşüm uygulamalarıyla ilgili kritik konulardan biri de bu projeleri uygulayacak kişilerin zihninde “Nasıl bir şehir?” sorusunun yanıtının olup olmadığıdır. Şehir bir fikrin nazım planıdır. Bir medeniyetin mülkiyet mührüdür (Demir, 2013). Şehirle ilgili bir fikriniz, bir medeniyet algınız yoksa orijinal bir planınız da yok demektir. Bu durumda kimliği, kişiliği ve referansları olan bir eser ortaya çıkarmak mümkün olmayacaktır. Bu açıdan kentsel yenileme projelerinin şehrin kimliği, kültürü ve gelecek vizyonunu bilen uygulayıcılar tarafından gerçekleştirilmesi önem arz etmektedir.

Kentsel yenilenme, dönüşüm ve gelişim projelerine yönelik, merkezi düzeyde en kapsamlı yetkiler Toplu Konut İdaresi Başkanlığının elinde bulunmaktadır. Bu durum yerelliği ortadan kaldırarak tüm ülke çapında her yer için aynı plan ve projelerin uygulanması sonucunu doğurmaktadır (Özden, 2008). Bu ve benzeri sebepler yüzünden maalesef son yıllarda neredeyse bütün şehirlerimiz birbirine benzemeye, özgünlüğünü ve kimliğini kaybetmeye başlamıştır.

Yoğun göç, hızlı ve çarpık yapılaşma vs. nedenlerle şehirlerimizin çoğunda işler içinden çıkılmaz hale gelmiştir. Bu yönüyle her kentsel dönüşüm uygulaması, o coğrafyada yaşayan insanlar için insana, eşyaya, hayata ve çevreye dair düşüncelerini, estetik algılarını, üretkenlik düzeylerini ve medeniyet ülkülerini taşı toprağa işlemek için sunulan bir fırsattır. Bu fırsatın iyi ve doğru değerlendirilmesi ülke ve insanımız adına önemli bir kazanım olacaktır.

Yoğun göç, hızlı ve çarpık yapılaşma vs. nedenlerle şehirlerimizin çoğunda işler içinden çıkılmaz hale gelmiştir. Bu yönüyle her kentsel dönüşüm uygulaması, o coğrafyada yaşayan insanlar için insana, eşyaya, hayata ve çevreye dair düşüncelerini, estetik algılarını, üretkenlik düzeylerini ve medeniyet ülkülerini taşı toprağa işlemek için sunulan bir fırsattır. Bu fırsatın iyi ve doğru değerlendirilmesi ülke ve insanımız adına önemli bir kazanım olacaktır.

Yoğun göç, hızlı ve çarpık yapılaşma vs. nedenlerle şehirlerimizin çoğunda işler içinden çıkılmaz hale gelmiştir. Bu yönüyle her kentsel dönüşüm uygulaması, o coğrafyada yaşayan insanlar için insana, eşyaya, hayata ve çevreye dair düşüncelerini, estetik algılarını, üretkenlik düzeylerini ve medeniyet ülkülerini taşı toprağa işlemek için sunulan bir fırsattır. Bu fırsatın iyi ve doğru değerlendirilmesi ülke ve insanımız adına önemli bir kazanım olacaktır.

Kaynaklar

Anonim, 2013. Onuncu 5 Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018). T. C. Kalkınma Bakanlığı, Ankara.

Aydınlı, H. İ. ve Turan, H., 2012. Kuramsal ve Yasal Çerçeve Türkiye’de Kentsel Dönüşüm. Sel-

çuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 28, Konya.

Bilsam, 2011. Malatya Vizyon, 2023 (Malatya İl Gelişim Raporu), Bilsam Yayınları, Malatya.

Deliktaş, B. G., 2006. Gecekondü Dönüşüm/ Kentsel Yenileme Projeleri Uygulama Alanları Ve Uygulama Süreçleri, Kentsel Dönüşüm Tartışmaları, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, Bülten 42.

Demir, H., 2013. Şehir ve Medeniyet. <http://www.fikirteknesi.com/belediyecilik-ve-sehir-idaresi-1-giris/> Erişim Tarihi: 25.12.2013.

Erkilet, A., 2009. Düzgün Aileler Yeni Gelenlere Karşı: Korku Siyaseti, Tahliyeler ve Kentsel Ayrışma. Hece Dergisi, Medeniyet, Edebiyat ve Kültür Bağlamında Şehirlerin Dili Özel Sayısı sayı:150-152.

Göz, A. C., 2008. Kentsel Dönüşümün Esasları ve İskoçya ‘Whitfield’ Örneği, Yerel Siyaset Dergisi, Temmuz, Sayı:42

Kaypak, Ş. 2010. Kentsel Dönüşüm Faaliyetlerine Etik ve Sosyal Sorumluluk Temelli Bir Yaklaşım, Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi 3(2), 84-105.

Keleş, R., 2010. Kentleşme Politikası, İmge yayınları, Ankara.

Öngören, G. ve Çolak, İ., 2013. Kentsel Dönüşüm Hukuku ve Kentsel Dönüşüm Rehberi. Öngören Hukuk Yayınları, No: 5, İstanbul.

Özdemir, N., 1996. Transformation of Squatter Settlements by the Public Sector: The Case of Dikmen Valley, Ankara” Housing Levels of Perspective, AME, Amsterdam, 124-134.

Özdemir, N., 2006. Düzensiz Konut Alanlarında Kentsel Dönüşüm Modelleri Üzerine Bir Değerlendirme. TMMOB Şehir Plancıları Odası Kentsel Dönüşüm Sempozyumu, Ankara.

Özden, P. P. 2008. Kentsel Yenileme Uygulamalarında Yerel Yönetimlerin Rolü Üzerine Düşünceler ve İstanbul Örneği. İ.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt 23.

Tekeli, İ., 2011. Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm. İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tuncel, G., 2011. Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Siyasal ve Sosyal Yansımaları. BİLSAM Sürdürülebilir Kentleşme ve Kentlilik Sempozyumu, 29-30 Nisan, Malatya.

Şehirleri yöneten belediye başkanları, öncelikle şehri ile ilgili vizyoner bir ufka sahip olmalı yapacağı her faaliyet ve hizmeti bu vizyona uygun olarak gerçekleştirmelidir. Bu sayede yürütülen faaliyet ve projeler gününbirlik olmaktan kurtulup bir bütün içinde anlamlı parçalar olarak işe yarayabilirler.

Sosyo-Kültürel Belediyeciliğimize Dair Bir Değerlendirme

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında Türkiye’de belediyeler, merkezi hükümetin yerel işlerini görmek üzere ihdas edilmiş kurumlardır. Bu nedenle il ve ilçe yönetim şemasında belediye başkanlıkları varlığı ve kaymakamlığın bir birimi olarak yerleştirilmişlerdir. Altyapı, yol, kaldırım, park-bahçe, temizlik gibi fiziki işler belediyelere verilmiş, eğitim, kültür ve sosyal işler ise bakanlık seviyesinde merkezi yönetimin uhdesinde tutulmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı, Kültür Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığının varlığı ise kültür ve sosyal hizmetlerin tek başına belediyelere bırakılmayacak kadar önemsendiğini göstermektedir.

Kuruluş yıllarında kabaca “Batılılaşmak” olarak isimlendirilen bir ideoloji ekseninde Türkiye Cumhuriyeti Devletini yönetenler bunun ancak merkezi otorite ile sağlanabileceğini düşündüklerinden yerel yönetimlere sosyal ve kültürel alanda herhangi bir yetki vermemişlerdir.

İmparatorluklar sonrasına tekabül eden ulus devletler döneminde katı bir devletçilik tüm dünyayı sarmış ve adeta cemiyetlere sivil bir alan bırakılmamıştır. Lakin bunun ilanihaye devam etmesi pek mümkün olmadığından başta Avrupa’da olmak üzere pek çok ülkede yerel yönetimlere daha geniş yetkiler verilmiştir. Bu sayede daha sivil inisiyatifle-

rin hayat bulması sağlanmış ve fertler yerel yönetime iştirak etmede daha etkin roller almışlardır. Ama bu durum Türkiye’ye maalesef gecikerek gelmektedir. Hala ülkemiz için tam bir yerel yönetimden söz etmek mümkün değildir.

Ecevit döneminin İstanbul Belediye Başkanı Ahmet İsvan’ın ifadesiyle Türkiye’de belediyecilik uzunca bir dönem “Çöp toplamaktan ibaret” görülmüş; hoş, o da doğru dürüst yapılamamıştır. Köyden şehre göç teşvik edilmesine rağmen şehirlerde gerekli planlama ve altyapı hizmetleri doğru düzgün verilemediği için gecekondulaşma almış başını gitmiştir. Gerek sağ, gerekse sol hükümetler, kendileri için oy deposu olarak gördükleri gecekondu bölgelerinin hızla yayılmasına zemin hazırlamaktan başka bir iş yapmamışlardır.

Türkiye’de gerek mevzuatın el vermemesi, gerekse zihinlerin müsait olmaması nedeniyle sosyal ve kültürel belediyecilik, rahmetli Erbakan Hareketi’nin birkaç belediyenin yönetimine gelmesine kadar gecikmiştir. Refah Partisi ile başlayan sosyal belediyecilik, AK Parti’li belediyelerce daha da geliştirilmiş ve hükümet tarafından gerekli mevzuat düzenlemeleri 5393 sayılı kanun ile yapılarak sosyal belediyeciliğin yaygınlaşmasının önü açılmıştır.

Bugün, sosyal belediyeçilik olarak isimlendirilen uygulamalar yaygınlaşmış, belediyeler hemşerilerinin sosyal ve kültürel hayatını ilgilendiren konularda hizmet üretmek için adeta birbirleri ile yarışır hale gelmişlerdir. Elbette, belediyeden belediyeye farklılık arzeden “Sosyal belediyeçilik” çok geniş bir yelpazeyi içine almaktadır. Bu nedenle çok dağınık konularda üretilen hizmetler şehirlerin kimlik kazanmasına hizmet etmemekte, adeta eklektik bir yığın faaliyetin, ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Birbiri ile alakası olmayan sosyal ve kültürel faaliyetler günübirlik görüntüler verip kaybolmaktadırlar. “Komşuda var biz de alalım”, mantığı ile yürütülen faaliyetler kalıcı bir şehir algısına yeterince hizmet etmemektedir. Geline bu noktadan sonra sosyo-kültürel belediyeçilikte bir adım daha atılarak ilkesel ve vizyonel bir döneme geçilmesi gerekmektedir.

Şehirleri yöneten belediye başkanları, öncelikle şehir ile ilgili vizyoner bir ufka sahip olmalı yapacağı her faaliyet ve hizmeti bu vizyona uygun olarak

gerçekleştirmelidir. Bu sayede yürütülen faaliyet ve projeler günübirlik olmaktan kurtulup bir bütün içinde anlamlı parçalar olarak işe yarayabilirler. Uç uca eklendiğinde birbirleri ile insicamlı olan ve aralarında bağlantı noktaları bulunan projeler kalıcı etki bırakabilirler. Aksi takdirde faydasız uğraşlar ile vakit geçirmekten öte bir iş yapılmış olmaz. Bu bağlamda Pursaklar belediyesinin “İlmi belediyeçilik” adıyla gerçekleştirdiği bir dizi etkinlikten söz edebiliriz. Pursaklar Belediyesi daha belde belediyesi iken başlattığı şehircilik sempozyumlarını halen geliştirerek sürdürüyor. 2013 yılında gerçekleştirdiği uluslararası nitelikteki 5. Şehircilik Konferans ve Çalıştay’ında “İdeolojinin mimarisi, mimarının ideolojisi” konusunu masaya yatırmış bulunuyor. Pek çok ilim adamının katıldığı bu faaliyetlerde belediye yönetimi bir yandan kendi bilgi ve birikimlerini artırırken, bir yandan da konu ile ilgilenen insanların faydalanabilecekleri yazılı metinler ortaya çıkartıyor. Pursaklar Belediyesinin ilmi belediyeçilik bağlamında gerçekleştirdiği ikinci proje ise “Şehir kitapları kütüphanesi”dir. Türkiye’de Kültür Bakanlığı, mi-

marlık fakülteleri ve bunca büyük belediye varken şehir ve şehircilik ile ilgili ilk kütüphaneyi kurmayı Pursaklar Belediyesi aklediyor. Şu anda raflarında 6 bin'in üzerinde kitap bulunan kütüphane, bir yandan koleksiyon geliştirme çalışmalarını sürdürüyor bir yandan da Türkiye'nin dört bir yanındaki araştırmacılara internet üzerinden hizmet veriyor.

Sosyal ve kültürel projelerin sahici olması gerekir. Kağıt üzerinde güzel olmasına rağmen gerçekte sadece üçbeş kişinin katıldığı sosyal ve kültürel etkinliğin şehrin varlığına bir katkısı olmaz. Borsadaki işlem hacminin kabarık olmasına benzer biçimde kemiyeti fazla ama keyfiyeti olmayan sosyal ve kültürel faaliyetler, zaman ve emek kaybı olmaktan öte bir anlam ifade etmezler. Bazen izleyicisi çok, ama keyfiyeti olmayan, bazen de keyfiyeti var, ama kemiyeti olmayan faaliyetler yapılabilmektedir. Her ikisinden de kaçınılması gerekir; ya da keyfiyeti bulunan faaliyet ve projelere kemiyet eklenmelidir, yani katılımcılar bulunmalı ve yeni talimler kazandırılmalıdır.

Sırf diğer belediyeler yapıyor diye kendi şehrine ve yerel kültürüne uygun olmayan uygulamalardan uzak durulmalıdır. Mesela bir sahil şehrinde yapılan turizm içerikli bir sosyo-kültürel proje tarım ile iştigal eden bir Anadolu kasabasında yapılmamalıdır. Yani yapılacak sosyo-kültürel projeler şehrin yerel kimliğine ve dokusuna uygun olmalıdır. Ya da şehrin bir kimlik kazanmasına matuf olarak icra edilmelidir. Özellikle yeni gelişen ve tarihi dokusu olmayan şehirlerin kimlik kazanması için sosyal ve kültürel faaliyetlerin mutlaka gelecek gözönünde bulundurularak yapılacak bir planlama ile yürütülmesi gerekir.

Türkiye'nin temel problemlerinden biri de hiç şüphesiz üretken bir zihne sahip olmamaktır. Belki de eğitim sistemimiz bizi üretken bir zihne sahip olmaktan alıkoyuyor. Bu problem, belediyelerde kültür ve sosyal işler bünyesinde çalışan personel için de geçerlidir. Bu nedenle özgün projeler yerine taklidi projeler yaygınlaşıyor. "Fılan belediye yapıyor" biz de yapalım anlayışı ile sürdürülen faaliyetlerden amaçlanan faydalar da maalesef sağlanamıyor. Şu an belediyelerimizin önemli bir kısmı taklit girdabında bocalıyor. Tıpkı İsrailoğulları'nın puta tapan bir kavmi gördüklerinde "A.. ne güzel, biz de böyle putlar edinelim" demeleri gibi bir mantık ile güya

sosyal ve kültürel projeler arkaplanı hiç düşünülmeden devşiriliyor.

Türkiye'de pek çok belediye, kadınlar, çocuklar, gençler ve engelliler ile ilgili projeler gerçekleştirmektedir. Ancak yaş ortalaması yükselmesine rağmen ihtiyarlarımıza yönelik proje maalesef yok gibidir. Bu durumu fark eden Pursaklar Belediyesi, özgün iki proje gerçekleştirmek suretiyle ihtiyarlarımızı mutlu etmektedir. Bunlardan ilki 2013 de dokuzuncusu gerçekleştirilen "Dedeler ve neneler ikinci bahara koşuyor" isimli ödüllü yarıştı. Her sene 3000 civarında kadın ve erkek ihtiyarın katıldığı koşu, bir şenlik havasında gerçekleşmekte, ihtiyarlarımız o gün, çocuklar gibi eğlenmektedirler. Dereceye girenler, eşleri ve torunları ile kaplıca tatiline gönderilmekte böylece nesiller arası iletişim güçlendirilmektedir. Enteresan enstantenelerin ortaya çıktığı koşuya medya büyük ilgi göstermekte adeta tüm milli kanallar ana haber bültenlerine koşuyu konu edinmektedirler. Bu sayede Pursaklar'ın ismi tüm dünyaya duyurulmaktadır. Üstelik hiç reklam parası harcanmadan. İkinci projeye ise "Dede-torun Evi" dir. Şimdilik beş adet olan dede torun evlerinde özellikle kış mevsiminde hem ihtiyarlarımız vakit geçiriyor hem de çocuklarımız oyun alanlarında oynuyorlar. Buralarda haftanın bir günü kültürel programlar gerçekleştirilmek suretiyle sosyal hayatın canlı tutulmasına katkı sağlanmaktadır. Ayrıca, eskiden olduğu gibi bir mahalle kültürünün mahalleli bilincinin oluşmasına katkıda bulunuyor dede-torun evleri.

Sosyal ve kültürel belediyeciliğin gelineen noktada yapması gereken hususlardan biri de köklü projelere yönelinmesi gereğidir. Mevcut hali, gelineen en doğru evre olarak görmek yerine kendi medeni-

Yapılacak sosyo-kültürel projeler şehrin yerel kimliğine ve dokusuna uygun olmalıdır. Ya da şehrin bir kimlik kazanmasına matuf olarak icra edilmelidir. Özellikle yeni gelişen ve tarihi dokusu olmayan şehirlerin kimlik kazanması için sosyal ve kültürel faaliyetlerin mutlaka gelecek gözönünde bulundurularak yapılacak bir planlama ile yürütülmesi gerekir.

yetimize ve yerel kültürümüze doğru evrilecek faaliyetler ve projeler üretmeliyiz. Özellikle tarihi dokusu bulunan şehirlerimizin geçmişi ile yeniden bağ kurması ve tarihi mirası yeniden hayata geçirmesi doğru olacaktır. Şehirde yaşayan insanların sosyal ve kültürel birer varlık oldukları unutulmadan onların kültürlerinin gelişimine katkıda bulunmak temel amaç olmalıdır.

Pursaklar Belediyesi, özgün bir projeye imza atarak Türkiye'nin ilk "Nezaket Okulları"nı açmış bulunuyor. Bu okullara, temel eğitim öncesi çocuklarımız devam ediyor ve adab-ı muaşeret öğreniyorlar. Bununla "Tebessüm Şehri" olarak ünvanlanan Pursaklar'ın gelecek sakinlerinin medeni birer fert olarak yetiştirilmesi amaçlanıyor. Pursaklar Belediye başkanı Selçuk Çetin, nezaket okullarının açılış gerekçesiyle ilgili olarak "Türkiye eğitim sisteminde maalesef insan ilişkilerine ve şehirli edebine ilişkin herhangi bir şey öğretilmiyor. Farklı yörelerden göç ederek bir araya gelmiş insanların bir ortak kültür etrafında medeni ilişkiler ağı geliştirmesi için eğitim şart. Biz, "Tebessüm Şehri" ünvanı verdiğimiz il-

çemizde gelecek nesillerin birbirleri ile çok iyi ilişkileri olan mütebessim insanlar olmaları için bu okulları açtık. İnanıyorum ki bu çocuklarımız büyüyüp Pursaklar'ın yetişkin sakinleri olduğunda tıpkı eski İstanbul beyefendi ve hanımefendileri gibi medeni birer fert olacaklar. İşte o zaman, burası gerçek bir tebessüm şehrine evrilmiş olacaktır" diyor. Pursaklar Belediyesi tıpkı bir örgün eğitim kurumu gibi ciddi bir müfredatı ve programı bulunan "Nezaket okulları"nın tüm Türkiye'ye yayılmasını, hatta Milli Eğitim Bakanlığı Anaokulları'nın müfredatı haline getirilmesini istiyor. Bu bağlamdaki çalışmalarını Milli Eğitim Bakanlığı nezdinde halen sürdürüyor.

Kültür belediyeciliğinin handikaplarından biri de mimarinin ve şehir plancılığının fikri arkaplandan azade olduğuna dair inançtır. Pek çok mimar ve şehir plancısı kanunlar gereği mevcut mevzuat dahilinde hareket ediyor ve yaptığı işin fikri arkaplanına dair bir bilince sahip bulunmuyor. Mesela, Türkiye'nin her yerinde yaygın olan apartman daireleri planlarının, inanç, kültür ve sosyal hayat ile ilintisi üzerinde hiç düşünülüyor. Halbuki bu

yapılar bizi hem batılı bir hayata mahkum ediyor, hem de kültürümüzü şekillendiriyor. Bu nedenle sosyo-kültürel belediyecilik yapanların bu hususta da kafa yormaları gerekiyor. Biz, köklü bir medeniyete mensubuz ve binlerce yıllık bir tecrübi birikime sahibiz. Bunun farkına vararak oradan aldığımız ilhamla “Mimaride öze dönüş” olarak isimlendirilebilecek bir projelendirmeye yönelmeliyiz. Mesela, modernleşmenin bir gereği olarak görülen “Çekirdek aile”nin Türkiye’de yerleştirilmesi maksadıyla yaygınlaştırılan apartman daireleri yerine “Kök aile” olarak isimlendirilebilecek dede-nene, oğul-gelin ve çocuklardan müteşekkil bir aile yapısının hayat bulması için yeni mesken tipleri geliştirmeliyiz. Böylece iki ayrı meskende yapılan masrafların bir kısmı teke indirilecek ve geçinmek daha kolay hale gelecektir. Ayrıca tecrübeli iki kişinin evde bulunması hem yeni evli çiftlerin hayatını kolaylaştıracak hem de çocukların yetiştirilmesinde daha deneyimli insanların katkısı sağlanacaktır. Hatta giderek yaygınlaşan boşanmaların önü alınabilecektir. Tecrübesiz ve genç iki insan tek bir daireye yerleştirildiklerinde psikolojileri bozuluyor ve bunun hıncını karşısındakinden yani eşlerinden çıkarıyorlar.

Bizim medeniyetimize ait kadim sanat dallarının canlandırılması ve geliştirilmesi sosyo-kültürel belediyeciliğin temel görevlerinden biri olarak görülmelidir. Hat, minyatür, ebru, tezhip, sanat ve tasavvuf musikisinin yeniden canlandırılması yapılabilecek en güzel hizmetlerden olacaktır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus sadece eskinin tekrar edilmesi değil, bilakis geliştirilmesi ve dış dünyanın hayranlığını kazanabilecek düzeye getirilmesi olmalıdır. Çünkü insanı sükuna ve huzura götüren bu sanat dalları, batılılaşma sevdasına terk edilmiş, adeta yokluğa mahkum edilmiştir.

Belediyeler, sosyo-kültürel belediyecilik ilkesi gereği hemşerileri arasında herhangi bir hususta öne çıkmış kişilere destek vermeli ve yeni öncülerin yetişmesine hep destek olmalıdır. Özellikle genç, girişimci ve sanat sever insanlara hem maddi hem de manevi destek vererek şehirlerinin belirgin olmasına katkıda bulunmaları gerekir. Şehir kelimesi zaten kök itibarı ile bilinen, meşhur olan yer anlamına gelmektedir. Şehirler ya sanayi, ya ticari, ya mimari ya da kültürel alanda meşhur olmakta dikkatleri üzerine çekebilmektedir. Belediyeler bu

dallardan herhangi birinde öne çıkabilecek kişilere destek vermek suretiyle hem şehirlerinin kimlik kazanmasına hem de şöhret bulmasına katkıda bulunmalıdırlar.

Belediyelerin, hemşerilerinin ekonomik durumları ile ilgilenmesi ve onlar arasındaki ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarını karşılamaya çalışması “sosyal devlet” ilkesinin bir gereğidir. Yakın zamana kadar ülkemizde belediyeler iş alanlarının açılması ve insanların iş bulması ile ilgilenmezlerdi. Çünkü bu görev resmen hala İş ve İşçi Bulma Kurumu’na aittir. Lakin belediye başkanları kendilerini şehirlerinin ekonomik gelişimi ile ilgilenmek zorunda hissediyorlar. Bunun nedeni işsizlikten bunalan insanların kendilerine yakın hissettikleri için belediye başkanlarından yardım istemeleridir. Merkezi otoritenin temsilcisi kaymakam, daha soğuk ve daha yukarıda bir yerde dururken belediye başkanı seçimle işbaşına gelmiş olmaktadır. Kaynaklanan bir algı ile halka daha yakın ve daha sevimli görünmektedir. İnsanlar adeta oy vermek suretiyle alacaklı hale geldikleri başkanlardan her türlü ihtiyaçlarını karşılamalarını beklemektedirler.

Sonuç olarak şunu söylemek mümkün: Artık belediyeler şehrin ve orada yaşayan insanların her tür ihtiyacı ile yakından ilgilenmek zorundadırlar. Bu bakımdan sadece imar ve fen hizmetleri vermek suretiyle görevlerini yerine getirmiş olamazlar. Sosyal, kültürel ve ekonomik problemler ile ilgilenmek, şehri ve şehirliyi bir bütün halinde algılayarak geleceğe her bakımdan gelişerek taşınmasını sağlamak belediyelerin görevidir. Devletler nasıl ülkenin gelişimini ve ülkede yaşayan insanların refah, huzur ve güvenli bir hayat sürmelerini temin etmek zorundalarsa, belediyeler de hemşerilerinin her tür ihtiyacını karşılamak ve şehirlerinin gelişimini temin etmek zorundadırlar.

Belediyeler, sadece imar ve fen hizmetleri vermek suretiyle görevlerini yerine getirmiş olamazlar. Sosyal, kültürel ve ekonomik problemler ile ilgilenmek, şehri ve şehirliyi bir bütün halinde algılayarak geleceğe her bakımdan gelişerek taşınmasını sağlamak belediyelerin görevidir.

Kentleşme Kültürü Ekseninde Alkol Bağımlılığı Ve Kontrol Politikaları

Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre, dünyada yaklaşık 2 milyar kişi alkollü içki tüketmektedir. Bunlardan yaklaşık 76,3 milyonu alkol bağımlılığına maruz kalmaktadır. Alkolün neden olduğu zararlı kullanım nedeniyle ortalama her yıl 2,5 milyon kişinin hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir. Genel olarak, alkol tüketimi ile 60 farklı hastalık arasında nedensel bir bağın olduğu bilimsel verilerle ispatlanmıştır. Alkol tüketimi, gelişmekte olan ülkelerde ölüm oranında önemli bir risk faktörü iken, gelişmiş ülkelerde ise üçüncü büyük risk faktörüdür. Suç, intihar, aile içi şiddet, sosyal problemler, alkollü araç kullanımı ve işyeri problemleri gibi birçok toplumsal sorunun da kaynağı olarak gösterilmektedir.

Halk sağlığını geliştirmek, alkolle ilgili zararları azaltmak, arz ve talebi kontrol etmek için hükümetler tarafından alınan önlemler olarak tanımlanan alkol kontrolü politikaları, alkol tüketimine ilişkin zararların azaltılmasında önem kazanmıştır. Alkolün zararlı kullanımını önlemek amacıyla çeşitli çözüm yollarının aranması yönündeki çabalar, alkol politikalarının konusunu oluşturmuştur.

Alkolün zararlı kullanımı, başta toplum ve birey sağlığının korunması olmak üzere, toplumsal yaşam açısından oluşan olumsuz sosyo-ekonomik etkilerin önlenmesi açısından etkin tedbirlerin alınmasını gerekli kılan bir olgudur. Zira alkolün zararlı

kullanımı, bireyler açısından önemli sağlık sorunları oluşturmakla birlikte, toplumda oluşturduğu maddi ve manevi olumsuz etkiler sonucundaki sosyal ve ekonomik maliyetlerin büyüklüğü de her geçen gün toplumları daha fazla etkiler konuma gelmiştir. Özellikle alkolün ülke ve birey açısından oluşturduğu görünmeyen, yani soyut giderlerde büyük artışlar oluşmakta, bu etki kendisini sağlık, sosyal ve adli suçlara bağlı olarak oluşan, acı, ıstırap ve kaybedilen yaşamlar olarak göstermektedir.

Esas olan alkolün başta gençler olmak üzere toplumdaki hiçbir birey tarafından kullanılmaması yönünde tedbir ve politikalar geliştirmektir. Zararlı tüketimi konusunda, ülkemiz açısından hâlihazırda bir tehdit bulunmadığı söylemlerinin herhangi bir kanıtı veya etki analizine dayanmamasına karşılık, özellikle kentleşmenin daha büyük olduğu şehirlerin genç nüfusunun büyüklüğü, uzun yıllar devlet tekelinde korumacı bir piyasanın hiçbir geçiş mekanizması öngörülmeden global etkilerle açılması ve serbest piyasa yapısının değişimleri, bu konuda ülkemizin önemli tedbirler almasını gerekli kılmıştır. Bu nedenle, ülke çapında sürdürülebilir, kapsamlı ve kanıta dayalı etkili plan ve stratejiler geliştirmek, uygulamak ve uygulatmak ihtiyacı ülkemiz için önemli bir gereksinim olarak ortaya çıkmaktadır.

Büyük kentlerde alkol konusunda var olan kanunların ve diğer hukuksal düzenlemelerin, halkın sağlığının korunması amacıyla çok kamu düzeninin sağlanması veya piyasanın düzenlenmesi amacıyla yapıldığı görülmektedir.

Bu bağlamda, alkol tüketiminin zararlarının yaygınlık ve derinliğini azaltmak için, her türlü önyargıdan ve dogmatik düşünceden uzak olarak, bilimsel ve sosyolojik tahlillerine dayalı kanıtlar çerçevesinde, devlet tarafından alkolün zararlı kullanımını azaltma stratejilerinin ve uzun vadeli sosyal ve ekonomik etkilerine hitap edecek uygun mekanizmaların geliştirilmesi gerekmektedir.

Alkol piyasaları, bireyler ve toplum açısından büyük zararlara yol açabilecek unsurlar içerdiğinden, bu piyasalar eksik rekabetin uygulandığı ve tamamen serbest piyasa yapısı ile yönetilemeyecek piyasalardır. Özellikle alkol kontrolü yönüyle kamu sağlığının gözetildiği bir piyasa oluşturulması ve bu piyasanın sürdürülebilirliğinin sağlanması için;

- Alkolün zararlı tüketiminin artmasını önlemek üzere düzenlemeler yapmak,
- Gençleri ve çocukları alkollü içkinin zararlı etkilerinden korumaya yönelik düzenlemeler yapmak,

- Gençlere ve çocuklara yönelik alkollü içkiye ilişkin reklâm, ilan, kampanya, sponsorluk ile benzeri satış geliştirme faaliyetlerinin yapılmasını önlemek gerekmektedir.

Dünya piyasalarıyla bütünleşme sürecindeki ülkemiz alkol piyasası, her geçen gün değişim ve gelişim içinde olduğundan, bu alana özgü hukuki düzenlemeler de her geçen gün artmaktadır. Geline aşamada, özel bir alkol hukukunun oluşmaya başladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu noktada, oluşan bu özel alkol hukukunun “piyasa düzenleme ve denetleme” ile “alkol kontrolü” alanlarının birlikte ve etkileşimli yürüdüğü bir alan olduğu gözlemlenmektedir.

Alkol kullanımının neden olduğu sağlık ve sosyal sorunlar...

Alkol kullanımının fiziksel, ruhsal ve sosyal alanlarda geniş bir etki alanı mevcuttur. Ağır alkol kullanımının olduğu herhangi bir kentte alkole bağlı aşağıdaki problemler beklenebilir;

- Trafik kazaları,
- İntiharlar,
- İşe devamsızlık (işgücü kaybı),

-Şiddet,

-Halka açık yerlerde sarhoşluk.

Alkolün zararlı kullanımı, küresel hastalık dağılımında önemli bir yere sahiptir ve dünyada erken doğum ve sakatlıklara neden olan faktörler arasında üçüncü sırada gelmektedir (1). 2004 yılında dünya çapında, 15 ila 29 yaş arası 320.000 genç de dâhil olmak üzere 2,5 milyon kişinin alkole bağlı nedenlerden yaşamını yitirdiği tahmin edilmektedir. Alkolün zararlı kullanımı, 40 yaş ve üzeri kişiler için düşük alkol tüketimi gibi özellikle koroner kalp hastalıkları bakımından mütevazı düzeyde koruma etkileri de değerlendirildiğinde bile 2004 yılında dünyadaki ölümlerin % 3,8'inden ve sakatlığa göre yeniden düzenlenmiş kaybedilen yaşam yıllarına göre ölçülen küresel hastalık yükünün % 4,5'inden sorumluydu (2).

Alkolün zararlı ve tehlikeli tüketimi halk sağlığı üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Ayrıca sağlık hizmetleri, sağlık sigortası ve kamu düzeni ve işyerleri ile ilgili olarak masraf oluşturmaktadır ve bu yüzden ekonomik gelişme ve toplumun bütünü üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir. Alkolün zararlı ve tehlikeli tüketimi temel bir sağlık göstergesidir ve erken ölüm ve önlenabilir hastalıkların ana sebeplerinden biridir. AB'de tüm kötü sağlık ve erken ölümlerin % 7,4'ünün (3) açık

15-29 yaş gurubunda kadın ölümlerinin % 10'dan fazlası ve erkek ölümlerinin yaklaşık % 25'i tehlikeli alkol tüketimi (4) ile ilgili olduğu için AB'deki gençler özellikle risk altındadır.

sebebidir ve işgücü ve verimlilik üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir.

15-29 yaş gurubunda kadın ölümlerinin % 10'dan fazlası ve erkek ölümlerinin yaklaşık % 25'i tehlikeli alkol tüketimi (4) ile ilgili olduğu için AB'deki gençler özellikle risk altındadır. Alkolün zararlı ve tehlikeli tüketiminin sadece içenler üzerinde değil, diğer insanlar ve toplum üzerinde de etkileri mevcuttur. Alkolün zararlı etkileri daha düşük imkânlarla sahip sosyal guruplarda daha büyük olmakta ve dolayısıyla sağlık konusundaki eşitsizliklere katkıda bulunmaktadır.

Alkol sıradan ticari bir mal değildir...

Birçok ülkede, alkollü içkilerin üretim ve satışı çiftçiler, üreticiler, reklâmcılar ve yatırımcılar için kazanç sağlayıcı ticari bir maldır. Dolayısıyla alkol, bar ve restoranlardaki kişilere istihdam, ihraç edilen içkiler için döviz ve hükümet için vergi geliri elde etmeyi sağlayan bir ticari metadır. Alkollü içkiler ekonomik yönden önemli bir ticari maldır. Ancak bu malın üretimi, satışı ve kullanımıyla ilgili faydaları yanında, topluma oldukça büyük maliyeti de söz konusudur (5).

Bu maliyetlere bakılacak olursa alkol tüketiminin neden olduğu hastalıkları şu şekilde sıralayabiliriz (6):

- Kanser,
- Kardiyovasküler hastalıklar (kalp ve damarlarla ilgili),
- Karaciğer sirozu,
- Fetal alkol sendromu (anne karnında bebeğin alkole maruz kalmasına bağlı oluşan sendrom),
- Ruhsal problemler,
- Depresyon,
- Alkol kaynaklı diğer sorunlar (kasıtlı veya kasıtsız yaralanmalar, trafik kazaları vb).

Alkol kullanımıyla ilgili sosyal sorunlar...

Alkol tüketiminin, içenler, onların yakın çevresi ve bir bütün olarak toplum için birçok zararlı sonuçlarla bağlantısı vardır. Trafik kazaları, işyeriyle ilgili sorunlar, aile içi şiddet ve kişiler arasında şiddet gibi sosyal sonuçlar son yıllarda birçok araştırmanın konusu olmuştur. Alkol kullanımıyla ilgili bazı sosyal sorunlar özetle aşağıda belirtilmiştir.

i) Alkol tüketimi ve işyeri

İşyerinde alkol tüketimi daha düşük bir verimliliğe sebep olabilir. Alkolün zararlı kullanımı ve alkol bağımlılığı nedeniyle işte bulunmama, çalışanlara ve sosyal güvenlik sistemine önemli zararlar verir. Alkol bağımlılığı veya içme problemi olan kişilerin diğer çalışanlardan daha yüksek oranda hastalık nedeniyle işte bulunmadığına ilişkin yeterli kanıtlar mevcuttur (7).

Yapılan bir dizi araştırmalar, alkol bağımlılığı ile işsizlik arasındaki ilişkiyi ortaya koymuştur. Ağır içicilik işsizliğe neden olurken, işsizlik de ağır içici veya alkol bağımlılığına neden olabilmektedir.

ii) Alkol tüketimi ve aile

Alkol kullanımının, kişinin çeşitli sosyal rollerindeki performansını ciddi şekilde azalttığı belirlenmiştir. Alkolün kötü kullanımının hem içenlere hem de ailesine negatif etkileri bulunmaktadır. Annenin hamileliği esnasında alkol kullanımı çocukta fatal alkol sendromuna neden olabilir ve anne babanın alkol kullanması birçok sosyal, psikolojik ve ekonomik alanda çocuğun çevresini etkilemesiyle ve çocuğa kötü muameleyle ilişkilidir (8).

iii) Alkol ve yoksulluk

Alkole yapılan harcamaların ekonomik sonucu, özellikle yoksul bölgelerde bir hayli önem taşımaktadır. Alkole harcanan para yanında, bir ağır içicinin diğer olumsuz ekonomik etkileri de söz konusudur. Bunlar, indirilmiş ücretler (kaybedilen iş ve işteki azalan verimlilik nedeniyle), iş fırsatlarının kaybedilmesi, hastalık ve kaza masraflarına ilişkin sağlık masraflarının artması, içmeyle ilgili suçların yasal maliyeti ve azaltılmış uygun krediyi kapsar. Sri Lanka'da yapılan bir araştırmada, insanların % 7'sinin alkol masraflarının kendi gelirlerinden daha yüksek olduğu ile ilgili alkol ile yoksulluk arasındaki bağlantı tespit edilmiştir (9).

iv) Alkol ve aile içi şiddet

Araştırmalar, alkol kullanımından kaynaklanan aile içi şiddet olaylarının önemli bir miktarda olduğunu belirlemiştir. En yaygın eğilim, hem fail hem mağdur tarafından içki içilmesidir. Alkol, karı-koca arasındaki şiddette önemli bir risk faktörü olduğu gösterilmiştir. Araştırmalar, alkol ve aile içi şiddet arasındaki ilişkinin karmaşık olduğunu göstermiştir (10).

Alkol tüketiminin ekonomik ve sosyal maliyetleri...

Alkol tüketiminin genel olarak aşağıdaki unsurlar üzerinde olumsuz sonuçları bulunmaktadır (11);

- Fiziksel ve ruh sağlığı,
- Trafik güvenliği,
- Şiddet,
- İşgücü verimliliği.

Alkol tüketiminin parasal anlamda zararlı etkileri konusunda, sağlık araştırmacıları ve ekonomistler tüketimin toplum için maliyetlerini değerlendirmiştir. Sosyal maliyetler alkol kullananların özellikle bile bile ve serbestçe içmeleri sonucunda toplum için maliyet oluşturması olarak tanımlanmaktadır. Nitekim sosyal maliyetler toplumun maddi refahı üzerindeki alkol tüketiminin negatif ekonomik etkileridir. Tanımlama ya-

pılırken temel ayırım doğrudan veya dolaylı maliyetler arasında yapılır. Doğrudan maliyetler, alkol tüketiminin zararlı etkilerini belirlemek üzere mal ve hizmetlerin fiilen dağıtılmasını gösterir. Dolaylı maliyetler ise alkol tüketiminin olumsuz sonuçları nedeniyle gerçekleştirilmeyen kişisel verimli hizmetlerin değerini gösterir (12).

Alkol Politikası

Birçok ülke, alkol tüketim yükünü hafifletmek için çok çeşitli stratejiler uygulamaktadır. Alkol politikası, halk sağlığını geliştirmek, alkolle ilgili zararları azaltmak, arz ve talebi kontrol etmek için hükümetler tarafından alınan önlemler olarak tanımlanabilir. Ayrıca, tüketime ve zarara yol açan; üretim seviyesi, politik liberalleşme, pazarlama, demografik durum gibi hükümetin kontrolü dışındaki diğer faktörler de vardır. Kısacası, alkol kontrol önlemleri alkole bağlı sosyal ve sağlık sorunları üzerinde etkisi olan alkol tüketim seviyesini ve içme alışkanlıklarını değişikliğe uğratar. Yapılan araştırmalar, kapsamlı ve etkili alkol politikalarını geliştirme ve uygulamanın mümkün olduğunu göstermiştir. Son yirmi yıl içinde, alkol politikaları, bilimsel anlamda alkol tüketimi ve alkol ile ilgili zarar arasındaki ilişkide önemli ilerlemeler kaydetmiştir. İdeal olarak kümülatif bir araştırma, sağlığı koruma, sakatlıkları önleme ve alkol tüketimi ile ilişkili sosyal sorunları belirleme gibi politikaların araştırılmasında

resmî politika yapıcılarına ve kamu tartışmalarına bilimsel bir temel sağlamalıdır (13).

Alkol kontrolü politikası, son yıllarda alkolle ilgili sorunların yol açtığı hastalıklarla mücadelede faydalı bir araç olmuş ve karar vericilere alkol politikası hakkında geçerli bilimsel kanıtlar ışığında politika seçenekleri yapmada yol gösterici olmuştur.

Aşağıdaki 10 politika en iyi uygulamalar olarak öne çıkmaktadır:

- en az yasal satın alma yaşı,
- perakende satışların hükümet tekeli,
- satışların gün veya saat üzerinden sınırlandırılmaları,
- outlet yoğunluk sınırlamaları,
- alkol vergileri,
- alkol kontrol noktaları,
- kandaki alkol seviyesi (BAC) limitlerinin azaltılması,
- idari lisansın askıya alınması,
- yeni sürücüler için aşamalı lisans verme,
- tehlikeli içiciler için kısa müdahaleler.

Alkol politikaları hem ulusal hem de toplumsal seviyede etkili olabilir. Bu seviyelerin her birinde, nüfusun

geneli, yüksek riskteki içiciler ve hâlihazırda alkolle ilgili problem yaşayan insanlar hedeflenebilir. Alkol politikaları diğer önlemlerden bağımsız veya izole edilmiş olarak nadiren çalışır. Toplam içme ortamını yeniden yapılandırma yolları arayan tamamlayıcı sistem stratejileri büyük ihtimalle tek bir stratejiden daha etkilidir. En fazla nüfus etkisini başarmak için tam spektrumlu müdahalelere ihtiyaç vardır.

Toplamda, kamu yararına hizmet eden kanıta dayalı alkol politikaları için fırsatlar her zamankinden daha çoktur. Bununla birlikte, alkolle ilgili problemleri ifade eden politikalar, bilim tarafından çok nadir ifade edilir ve hala birçok politika boşluğu, değerlendirilmemiş veya etkisiz stratejiler veya müdahaleler tarafından doldurulur. Çünkü alkol sıradan bir mal değildir ve halk alkol politikalarına daha aydınlatıcı yaklaşımları bekleme hakkına sahiptir.

Bu sektörün düzenlenmesi, denetlenmesi ve kontrol edilmesine dair dünya örnekleri incelendiğinde aşağıdaki tespitlere ulaşılabilir:

1. Alkol sektörünün düzenlenmesinde 3 temel yaklaşım bulunmaktadır;

a) Perakende, toptan satış ve/veya ithalatta uygulanan devlet monopollerini vasıtasıyla sıkı kontrol altında tutmak (İskandinav-İsviçre Modeli).

b) Halk sağlığını tehdit etme potansiyeline haiz bir diğer unsur olan kumar ve şans oyunları ile birlikte eyalet seviyesinde düzenleyici kamu otoriteleri teşkil olunarak düzenlemek. (ABD-Kanada modeli)

c) Sektör aktörleriyle yapılan gönüllük esasına dayalı protokoller, vergi politikaları, piyasa gözetim ve denetim araçları kullanılarak serbest piyasa ekonomisi kriterleri kapsamında düzenlemek (Avrupa Birliği Ülkeleri geneli)

2. Alkol sektörünü “halk sağlığı”, “kamu düzeni” ve “serbest piyasa ekonomisi” ilkeleri kapsamında “teşvik etmeden” ve “tek bir çatı altında” düzenlemek, denetlemek ve kontrol etmek.

Alkolün zararlı tüketimi konusunda elbette tüm önlemlerin alınması bu alanda ortaya çıkacak risklerin azaltılması bakımından önemlidir. Ancak asıl olan alkol başta olmak üzere bağımlılık oluşturan maddelerin toplumdaki hiçbir birey tarafından kullanılmasıdır.

Kaynakça

Alkolün zararlı kullanımının neden olduğu halk sağlığı sorunları hakkında küresel değerlendirme için bkz. belge A60/14 Add.1 ve Küresel Sağlık Riskleri. Seçilen temel risk faktörlerine bağlanabilen ölüm ve

hastalık yükü. Cenevre, Dünya Sağlık Örgütü 2009.

Strategies to reduce the harmful use of alcohol: draft global strategy, Sixty-Third World Health Assembly A63/13, Provisional agenda item 11.10, 25 March 2010, s: 5. İlgili internet web sitesi adresi için bkz.; http://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHA63/A63_13-en.pdf, (Erişim Tarihi:07/06/2010)

DSÖ'nün Küresel Hastalık Yükü Araştırması (Rehm ve diğerleri 2003a ve b, Rehm ve diğerleri 2004 ve Rehm 2005).

Avrupa'da Alkol – Bir halk sağlığı perspektifi, P. Anderson ve B. Baumberg, Alkol Araştırmaları Enstitüsü, İngiltere 2006 - http://ec.europa.eu/health-eu/news_alcoholineurope_en.htm (DSÖ'nün Küresel Hastalık Yükü Araştırması (Rehm ve diğerleri 2003a ve b, Rehm ve diğerleri 2004 ve Rehm 2005).

Babor at al, a.g.e. s. 2-3.

World Health Organization, Global Status Report on Alcohol 2004, s. 37-47.

Klingemann H, Gmel G, eds. *Mapping the Social Consequences of Alcohol Consumption*. Dordrecht, Kluwer Academic Publishers, 2001.

Gmel G, Rehm J. Harmful alcohol use. *Alcohol Research and Health*, 2003, 27(1):52-62.

Baklien B, Samarasinghe D. *Alcohol and poverty in Sri Lanka*. FORUT (Solidaritésaksjon for utvikling [Campaign for development and solidarity]), 2001.

World Health Organization, Global Status Report on Alcohol 2004, s. 63.

Klingemann H, Gmel G, eds. *Mapping the Social Consequences of Alcohol Consumption*. Dordrecht, Kluwer Academic Publishers, 2001.

Harwood H, Fountain D, Livermore G. *The Economic Costs of Alcohol and Drug Abuse in the United States*, 1992. Rockville, US Department of Health and Human Services, National Institute on Drug Abuse, 1998 (NIH Publication Number 98-4327).

WHO, Global Status Report: Alcohol Policy, a.g.e. s.1,

Alkolün zararlı tüketimi konusunda elbette tüm önlemlerin alınması bu alanda ortaya çıkacak risklerin azaltılması bakımından önemlidir. Ancak asıl olan alkol başta olmak üzere bağımlılık oluşturan maddelerin toplumdaki hiçbir birey tarafından kullanılmasıdır.

Vazgeçilmesi Gereken Tercih: Apartman Ve Toplu Konutlar

Ülkemizde son iki asırda büyük çalkantılar yaşanmış, inkılâplar, devrimler, ihtilâller birbirini peşi sıra kovalamıştır. İmparatorluk dönemlerinde devlet tarafından adı konulmadan ve yavaşça, Cumhuriyet döneminde ise açıkça telâffuz edilerek ve devrimler hızıyla sürdürülen Batılılaşma çabalarıyla milletimizin aslî değerleri değiştirilmeye çalışılmış ve ne yazık ki bunda büyük ölçüde muvaffak olunmuştur. Yeni kadrolar Türkiye'nin rotasını İslâm'dan çevirip Modernizm'e doğru kırmışlardır. Hedef artık Batılılaşma/Modernleşme olarak tayin edilince her sahada taklitçilik ve Batı'ya öykünme de bu dönemlerin temel karakteristiği olmuştur.

Bu hengâmeden her saha zarar gördüğü gibi en çok da mimârî zarar görmüş, evlerimiz tahrip edilmiş, eşyalarımız değiştirilmiş, şehirlerimiz yıkılıp yok edilmiştir. Mesken ve şehircilik geleneğimize en büyük ilk darbeyi vuranlar Tanzimat'ı ilân eden yönetici kadrolar olmuştur. Tanzimatçılar yapı geleneğini asırlar boyu devam ettiren (mimar ve kalfaları yetiştiren) yapı loncalarını âni bir kararla kapatmışlardır. Elbette Tanzimat idarecileri bu loncalar kapatılmadıkça İslâmî yapı geleneğinin devam edeceğinin farkındaydılar. Bu dönemde şehircilik tercihleri açısından getirilen en önemli değişiklik geleneksel İslâmî hayat ile uyuşmayacağının bilinmesine rağmen Batı tarzı apartmanların bu ülkede uygulanmaya başlatılması olmuştur.

Ülkemizde apartmanlar ilk defa gayr-ı müslimler tarafından Beyoğlu(Pera)'nda inşa edilmiştir. Müslüman halk her şeye rağmen uzun süre apartmandan uzak durmuş, müstâkil evlerinde oturmaya devam etmiştir. Ne zaman ki imar plânları, apartmanı (kat irtifalarını yükselterek) mecbur hâle getirmiş sonunda onlar da bu cereyana dâhil olmuşlardır. Batılı'lar apartmanlaşmanın modern yaşam tarzını hızlandıracağı düşüncesi ile yapı loncalarının kapatılmasını ve apartman yapımına geçilmesini şart koşmuşlardır. Tarihçi Prof. İlber Ortaylı'nın bir televizyon programında naklettiğine göre 1839 Tanzimat Fermanı'nın mahfuz maddeleri arasında apartman yapımının teşvik edilmesi hususunun yer aldığını ifade etmiştir.

Bu makalede apartmanlara itirazlarımın sebeplerini izah edeceğim. Apartmanların kâr düşüncesiyle üretilmesi, insana lâıyk olmaması, temel insan haklarını ihlâl etmesi, insanı tabiatından koparması, insanı hiçe sayması ve tahakkümcü karakteri... gibi çeşitli konular ele alınacaktır.

1) Apartmanlar Kapitalist Zihniyetin Ürünüdür...

İlk apartmanların inşasına Batı Avrupa'da sanayiciler öncü olmuşlardır. İlk sanayiciler büyük menfaat ve hırslarla kapitalizmin temellerini atar-

İngiltere'de fabrika bitişğinde yapılan ilk apartmanlardan. (1800-1810)

larken giderlerini minimize, kârlarını maksimize etme peşlerine düştüler. Kadınların ve çocukların günde on dört saat düşük ücretlerle çalıştırılmaları, sağlıksız ortam ve beslenme koşulları bu sürecin bilinen özellikleridir. Bu fabrikaların yol açtığı hava kirliliği yüzünden meselâ Londra'da bir günde 4000 kişi ölmüştür. Modern Batı'nın bugünkü refah seviyesine uzun dönemler acımasızca sömürdüğü işçi ve mazlumlara sefaleti ve kölelerin gözyaşı ile ulaştığını unutmamak gerekir.

İşte apartman bu zemin ve şartlarda evvelâ sermaye sahiplerinin düşüncesinde şekillenmeye başlamıştır. Fabrikalaşma ile kırsaldan şehre göç başlarken şehir nüfusları kısa zamanda milyonlara ulaşmıştı. Motorlu vasıtaların henüz ortaya çıkmadığı bu dönemlerde işçilerin fabrikalara geliş gidişleri ve uzak mesafeler sorun olmaya başlamıştı. Yollarda kaybedilen zamana tahammüllü olmayan fabrikatörler işçi evlerini fabrika çevrelerinde inşa etmeye karar verdi. Yeni inşaat teknolojilerinin gelişimi

ile işçilerin fabrika yakınlarında barındırılması fikrinin eşzamanlı ortaya çıkması apartmanların doğuşuna zemin hazırlamıştır.

2) Apartman İnşasında Asıl Gaye İnsan Değil Menfaat'tır...

Apartmanlar öncelikle fabrika işçileri, göçmenler ve bekârlar için düşünülmüş bir yapı biçimidir. Aileler daha sonraki yıllarda buralara yerleştirilmişlerdir. İlk apartmanlar inanılmaz derecede kötü inşa edilmişlerdi. Avrupa'da çalıştığım yıllarda hâlâ ayakta kalabilen bu apartmanlardan birkaçını görmüştüm. Bu apartmanlar karanlık, pis, havasız, tuvalet ve mutfakları ortak kullanılan, küçük dairelerdi. Bir örnek vermem gerekirse 1924 Dublin/İrlanda'da dairelerin % 50'si ancak bir-iki hücreli idi. Yine 1930 yılı Paris/Fransa'da dairelerin sadece %10'u su tesisatına sahipti. İnsanlar tuvalet ihtiyaçlarını koca bloğun/sitenin ortasındaki bir kullübede gideriyorlardı.

Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki apartmanların ortaya çıkışında “insan” meselesi hiç yok. İnsanın onuru, şerefi, haysiyeti hiç yok, sadece kârlar ve menfaatler vardır. Apartman inşasında temel hedef insanların mutlu olup huzur duyacağı yuvalar inşa etmek değildir. Apartmanlar bir yuva etrafında aile olmanın gerektirdiği maddî ve manevî parametreleri karşılamaktan çok uzak bir ev biçimidir.

3) Apartman Oturani Değil, Yapanı/Satanı Mutlu Eden Binalardır...

Apartman inşasında temel amaç orada yaşayacak insanların bir yaşam alanından beklediği aslî ihtiyaçlarını karşılayabilecek evler oluşturmaya yönelik bir uğraş olmaktan ziyâde onu inşa edenler için yüksek kârlar elde etme düşüncesidir.

Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki apartmanların ortaya çıkışında “insan” meselesi hiç yok. İnsanın onuru, şerefi, haysiyeti hiç yok, sadece kârlar ve menfaatler vardır. Apartman inşasında temel hedef insanların mutlu olup huzur duyacağı yuvalar inşa etmek değildir.

Eskiden böyleydi şimdi nasıl diye sorulursa, günümüzde de apartman yapım felsefesinin temelinde değişmediğini, hatta hırslar ve hevesler noktasında yüksek binalar dikme yarışlarıyla bugünün insanının eskileri geçtiğini de söyleyebiliriz. İlk apartmanları inşa edenlerin gayesi işçileri kümes gibi de olsa bir eve yerleştirmek iken, günümüzde aynı işi yapanların tek gayesi bu işten yüksek kârlar elde edip sermaye ve güç kazanmaktır. “-Ne yapı-

yorsak halkımız için yapıyoruz.” retoriği ancak bir aldatmacadan ibarettir.

Apartman ve kâr birbirine çok yakışan iki kelimedir. Günümüzde bu işin taliplileri çoğalmıştır. Eskiden nalbur, şoför, manav müteahhitliğe heves ederken şimdilerde fâhiş kârlar sebebiyle kuyumcular, tekstilciler, holdingler apartman müteahhitliğine soyunmuşlardır. Ülkemizin en zenginleri arasında müteahhitlerin ilk sıraları alması elbette tesadüf değildir.

4) Apartmanlar Tahakkümcü Düşüncenin Yapılarıdır...

Apartman toplu konutlarını çözüm olarak dayatan zihniyet, insanların nasıl yaşadıklarından ziyâde nasıl yaşamaları gerektiği konusuna yönelmiş ve farklı kültür, farklı iklim, farklı coğrafi bölgelerde farklı ev şemaları olabileceği gerçeğini görmezden gelmişlerdir. Aynı yöreden ve aynı toplumsal yapıdan gelmiş olsa bile insanların bir evden beklentilerinin farklı olabileceği gerçeğini daima kulak ardı etmişlerdir. “-Ben yaparım, siz ister oturur, ister oturmazsınız.” tavrı kibir ve zorbalık değil midir?

Çağdaşlık iddiasındaki modern mimârî, insanların isteklerini, gerçek ihtiyaçlarını ve taleplerini karşılamak yerine onlara kendi belirlediği bir ihtiyaç listesi sunar. Meselâ 25-30 m2 lik bir salona hiç ihtiyaç duymayan orta halli bir vatandaşımızın bu isteğini kim dinler? Tuvalet ile banyosunun ayrı olmasını isteyen bir ailenin bu basit arzusunu kim dikkate alır? Dört-beş katı aşan bir binada oturmak istemiyorum diyen bir vatandaşımızı sizce hiç dinleyen olur mu? Misâlleri artırmaya gerek yok, bunun adı tahakküm ve zorbalıktır. Ne yazık ki kendilerine başka yerlerde oturma seçeneği verilmeyen halkımız böyle apartmanlarda yaşamaya mecbur edilmektedir. İnsanların bir ömür boyu içinde yaşayacağı evlerin (toplukonut sitelerinin) yapılışında hiçbir söz hakkı olmaması, bırakınız plânını bir odanın duvar rengini bile seçememesi tahakkümün ta kendisidir.

5) Apartmanlar Totaliter Ülkelerde Revaç Bulmuştur...

Apartmanlar ilk defa Batı Avrupa’da inşa edilmiş olsa da totaliter rejimlerde daha çok uygulama alanı bulmuştur. Bilhassa Rusya’da ve Doğu Avrupa’da 1940’lı yıllardan sonra devâsa ölçeklerde apartman blokları yapılmıştı. Sözde halk için yapılan bu projelerde halka danışılmamış, hiç kimsenin fikri alınmamıştır. Buna gerek de yoktu, zîra sosyalist idareciler nasıl olsa halkı halktan daha çok düşünürlerdi. Bizdeki sözde demokratik idareler halkın fikrini almak ve bildiğini okumak noktasında sosyalist idarelere ne kadar da çok benzemektedir.

Yapılan bunca itirazlara rağmen ısrarla sürdürülen 1+1, 2+1, 3+1 tek tip daire modelleriyle acaba tek tip insanlar mı yetiştirilmek istenmektedir? Bu bir tercih ise eğer, künhüne vâkıf olmadığımız bir devlet politikası mıdır diye insan düşünmeden edemiyor.

6) Apartmanlar/Gökdelenler İnsanı Ezen Yapılardır...

Apartmanlar dikeyliği ve dev kütlesi ile insanı eziyor. Meselâ, bir katı dört daireden orta büyüklükte 10 katlı ve toplam 40 daireli bir blok hacimsel olarak bir insanın 20.000 (yirmi bin) katına, bir gökdelen ise insanın 100.000 (yüz bin) katı büyüklüğe ulaşmaktadır. Tabi insan bu büyüklük karşısında kendini önemsiz hissetmekte ve ben neyim, ne önemim var duygusu şuuraltına yerleşmektedir. Psikologlar insanı mutsuzluğa sevk eden en önemli âmilin kişinin kendisini değersiz sayma duygusu olduğunu ifade ediyorlar. Kendini değersiz sayan ve önemsiz olduğuna inanan bir insan saldırgan ve şiddete meyilli hale gelmektedir.

Dünya/kâinat insan için yaratılmışken, her şey insanın hizmetine verilmişken insanı böyle ezen ve üzen aşağılayan her tavır, her davranış haliyle yanlış olmaktadır. İnsanı değersiz sayan ve onu nesne olarak gören modern mimâriye karşılık İslâmî mimari insanı özne olarak değerlendirir. Kutsal kitabımız in-

sandan “eşref-i mahlûk” olarak bahsetmektedir. Bu ne demektir? Yaratılmışlar arasında en şerefli varlık demektir. Şeref, rütbece kıdemi ifade eder. Yüce Yaratıcı insan için en güzel gezegeni, en güzel çevre ve tabiatı, en güzel nimetleri yaratmışken hangi zihniyet onu tarihin gördüğü ve göreceği en iptidâi evlere lâayık görmektedir. Şimdi böylesine kıdemli olan insanı kim/kimler hangi hakla beton apartman dairelere mahkûm etmektedir? İnsan bil-

mem kaç katlı apartmanın bilmem kaç numaralı dairesine mecbur bırakılacak kadar alelâde kıymetsiz bir varlık değildir.

7) Apartmanlar Temel İnsan Haklarını Hiç Sayar...

Esas itibarıyla meseleye “haklar” ve “insan hakları” meselesi olarak da bakmamız gerekiyor. Bu konuda hem dîni hem de seküler referanslar vardır. Meselâ Hz. Peygamber’in “haklar”ı sayarken “yeni yapılacak bir evin, komşu evin açıklık ve rûzgârını kesemeyeceğini, aksi takdirde komşu hakkı zedeleneyeceği” hadisini, yine mesela Türkiye Cumhuriyeti anayasası birçok seküler anayasada haklar ve hürriyetler vazedilirken “sağlıklı konut ve çevre edinme hakkı”nın güvence altına alınması gibi belgeler sayabiliriz. Ancak bu hakların yasalara rağmen kağıt üzerinde kaldığı da âşikârdır.

Günümüzde belediyelerin hazırlayıp, bakanlığın onayladığı imar plânları ne yazık ki evlerin güneşini,

manzarasını dikkate almaz, böyle bir hakkın farkında değildir. Farkında olsa, umurunda değildir. Birçok kimseden komşu binalar yüzünden evinin hiç güneş alamadığından şikâyet ettiğini duymuşsunuzdur. Şimdi sormak gerekiyor, bu bir insan hakkı ihlâli değil midir?

Çocukların hayatı arkadaşlarıyla paylaşarak öğreneceği yerler sokaklar ve bahçelerdir. Onlara cıvılcıvılcıv oynayacakları bahçeler vermek yerine apartman hapisanelerine mahkûm etmek yazık değil midir? Duyarlı bir şairimiz (Mevlâna İdris) bir şiirinde çocuğu sâfiyâne konuşturmuş, çocuk diyor ki; “-anneciğim hiç evlerin boyu ağaçlardan uzun olur mu?” Bu soruyu ne yazık ki hissizleşmiş büyükler soramıyor. Yaşlılar ise evinin bahçesinde çiçek ekmek, meyve-sebze yetiştirmek gibi faydalı bir işle meşgul olmak istiyorlar. Hiç güneş girmeyen ev olur mu? Bir ev, ışıktan, manzaradan, rûzgârdan mahrum edilir mi? Hiç ağaçsız, bahçesiz bir yaşam alanına ev diyebilir miyiz? Çocukları sokaklardan,

bahçelerden koparmak, onları eşyalarla dolu bir apartman dairesine mahkûm etmek en basitinden “çocuk hakları” ihlâli değil midir? Emekli yaşlılarımızı bir bahçeden mahrum etmek bir “yaşlı hakkı” ihlali değil midir?

8) Apartman Yaşamı İnsanı Tabiattan Koparıyor...

“Kâinat büyük bir insan ve insan küçük bir kâinattır.” düsturuna göre insan kâinatta her bir şeyle yakından alâkadardır. İnsan; hava, su, toprak, güneş, bitki, hayvan, çiçek gibi dünyanın/kâinatın diğer varlıklarına muhtaç ve onlarla birlikte yaşamak üzere yaratılmıştır. Bugünün apartmanları insanları bütün bu tabiat unsurlarından yalıtarak uzaklaştırıyor, onlara âdeta plastik ve mekânîk bir hayat sunuyor. Apartman çocukları ne ağacı, ne çiçeği tanımadan büyüyor, ne bir hayvanla temas edebiliyor, ne de insan dışında herhangi bir varlıkla ünsiyet kurabiliyor. Yaşlılar ise bir ağaç gölgesinde yaşlılarıyla sohbet etme ve dinlenme ihtiyaçları karşılanmaksızın ömürleri tükenip gidiyor. **Yukarıdaki** resimde yeni yapılmış bir toplu konut sitesine bakarak siz de insan ve tabiat ilişkisini bu gözle bir değerlendirebilir misiniz?

9) Apartmanlar Değişime Kapalı Binalardır...

Hayatın dinamik ve değişken olmasına karşın apartmanlar bu değişime cevap veremeyecek derecede statik ve durağan binalardır. Apartmanlar ek almaz, ilâve kabul etmez, değişikliğe imkân vermezler. Yıkılana kadar yapıldığı ilk şekliyle kalma-ya mahkûmdurlar. Farz edelim, dairenize bir yaşlı yakınınız taşınacak, ona bir oda ve banyo temin etmeniz gerekiyor. Şimdi bu nasıl olacak, nereden

tesisat geçireceksiniz, mümkün değildir. Farz edelim teknik imkân var, bu sefer alt katta oturanlar tavanından pis su borularının geçmesine nasıl razı olacak? Apartmanlar gerek teknik gerek hukuki sebeplerle de değişime kapalı binalardır.

Âdet ve geleneklerin, yaşam tarzlarının hızla değiştiği bir zamanda yaşıyoruz. Ayrıca yeni teknolojiler de bu değişimi tetiklemektedir. Tabi bu değişimlerin ev yaşamına yansması da kaçınılmaz hale gelmektedir. Fakat bu değişim ihtiyacına mukabil apartmanların buna ayak uydurabilecek nitelikte esnek yapılar olmadığını görüyoruz. Siz bir apartman yapmakla orada yaşayacak en az üç neslin hayatını dondurmuş oluyorsunuz.

10) Apartman çözüm olmamıştır...

Apartman yapmakla mesken meselesi çözülmüş olsa ve daire sahipleri oturduğu yerlerden memnun kalıp başka arayışlara girmese yine itiraz etmezdim. Madem halk isteyerek, beğenerek kabul etmiş bize bir söz düşmezdi derdim. Lâkin durum hiç de öyle değil, apartmanda oturan insanların ev konusunda mutlaka başka arayışlara girdiğini görüyoruz. Tabiattan uzaklaşan insan sıkıldığı apartman yaşamından hiç olmazsa bir süreliğine uzaklaşmak için yazlık ev, dağ evi gibi ikinci ev arayışlarına girmektedir. Ülkemizde bu şekilde yılın sadece bir iki ayında kullanılan beş milyonu aşkın ikinci ev olduğu tahmin edilmektedir. **(Milliyet Gazetesi Ege, mimdap 21-28 mart-2011)**

Apartman modeli ikinci evlere yönelmeye neden olarak büyük israflara sebep olmaktadır. Bilhassa yazlık evler yılın sadece birkaç ayı kullanılmakta, diğer zamanlarda boş kalmaktadır. Doğru dürüst oturulmayan bu ikinci evlerin bedelini ortalama yüz bin liradan hesap ettiğimizde çıkan rakam devletin beş yüz milyarlık iç/dış borcuna karşılık gelmektedir. Akıllı başında hiçbir devletin böyle bir israfı önlemedikçe düzlüğe çıkacağına inanmıyorum. Ülkemiz böyle israflarla kaybedecek arazi ve kaynaklara sahip değildir. İkinci bir yazlık evi olmayan dar gelirli ise hafta sonlarında bir soluk alabilmek ve piknik yapmak için 50-60 km (dönüşle birlikte 100-120 km) yol gitmek zorunda kalıyorlar. Düşünebiliyor musunuz bir ağaç gölgesinde oturabilmek için veya bir mangal keyfi için yapılan garabete. Yaz mevsiminde bir pazar günü İstanbul’da piknik yapmak isteyenlerin E-5 ve Tem otobanlarında en az

20 km. lik araç kuyrukları oluşturdıklarına her hafta şahit oluyoruz. Eğer bahçeli müstâkil ev konsepti yaygınlaşırsa Batı'da olduğu gibi hiç kimsenin ikinci ev arayışlarına gireceğine ihtimal vermiyorum. Bu şekilde büyük israflar da önlenmiş olacaktır.

11) Apartmanlar Terk Ediliyor...

Batılı devletler, halktan gelen olumsuz tepkiler üzerine 1950'lerden sonra iskân politikalarını çok katlı apartmanlardan az katlı evlere doğru revize etmişlerdir. Meselâ dünyanın en eski apartmanlarını yapan Fransa'da halkın yoğun şikâyetleri üzerine 1963 yılında referanduma gidilmiş, ev mi apartman mı sorusu halka sorulmuştur. Oylamada halkın % 68'inin bir-iki katlı müstâkil evi tercih etmesi üzerine Fransa hükûmeti iskân politikalarını az katlı evler olarak değiştirmiştir. İngiltere'de ise Thatcher zamanında mimarlar, eğitimciler, sosyologlar, sendikalar, sivil örgütler ortak bir deklarasyonla hükûmete tarihi eser niteliği taşımayan apartmanları yıktırma kararı aldirmışlardır. Son 30 senedir

İngiltere'de her yıl binlerce apartman yıkılarak yerlerine müstâkil, bahçeli iki katlı evler yapılmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde de durum farklı değil. 1972 yılında yıktırılan Pruitt Igoe toplukonutları bunun bir örneğidir. Batı'nın hatadan dönmesinde önemli rol oynayan Pruitt Igoe, Missouri eyaletinin St. Louis şehrinde, projesi 1950'lerin başlarında uluslararası yarışma ile elde edilmiş bir toplu konut projesidir. Japon asıllı Amerikalı mimar Minoru Yamasaki tarafından projelendirilen site 1954'te iskâna açılmış ve o yıl Amerika Mimarlar Enstitüsü'nün her yıl en başarılı bulduğu bir projeye verdiği altın madalyanın sahibi olmuştur.

Ne var ki Pruitt Igoe aradan geçen yıllarda bu parlıtısını sürdürmemiş, sitede iskân edilen halkta giderek artan davranış bozuklukları görülmeye başlamış, bu bozukluklar kısa zamanda vahşete ve sakinlerin binaları tahribine dönüşmüştür. Yapılan inceleme ve tetkikler acı gerçeği çarçabuk gözler önüne sermiştir: akıl almaz boyutlardaki vahşetin

sebebi Pruitt Igoe'nun kendisi olduğu anlaşılmıştır. Nihayet 12 Temmuz 1972'de "toplum düşmanı" bu site dinamitlenerek yerle bir edilmiştir. Ancak Pruitt Igoe 1972'de "bir ölmüş" ise, o günden bu yana dünyanın dört bir tarafında, özellikle de bizim gibi geri kalmış ülkelerde maalesef "bin hortlamış"tır. (Numan Cebeci, Kent Konseyi Bildirisi, 1997)

Türkiye'de Aile Araştırma Kurumu'nun 1992 yılında Marmara Üniversitesi'ne yaptırdığı bir ankette de altmış bin kişiye evde mi apartmanda mı oturmak istersiniz sorusu sorulmuş, katılımcıların % 93'ü "ev"i tercih ettiğini belirtmiştir. Peki devlet ne yapmış? "-Bu soruyu biz sormamış olalım siz de cevaplamamış olun" diyerek anketin üstünü örtmüş ve bu konu bir daha gündeme getirilmemiştir.

APARTMANLARIN DİĞER OLUMSUZLUKLARI

Apartmanlara itirazlarımızın ülkemize özgü başka sebepleri daha vardır.

- 1- Türkiye aktif depremler ülkesi
- 2- Afetlere karşı dirençsiz binalar olması
- 3- Geri dönüşüm meselesi

1) Deprem

Bilindiği üzere ülkemiz, 3 ana fay hattı (Doğu, Batı ve Kuzey Anadolu Fayları) ve yaklaşık 400 tane fay kırığının bulunduğu bir depremler kuşağında yer almaktadır. Türkiye, Japonya ve İran'dan sonra dünyada en çok deprem olan üçüncü ülkesidir. Diri ve faal olan bu faylar yılda orta şiddette 80 adet deprem üretmektedir. Ülkemizde 1900-2005 yılları arası 105 yıllık dönemde 4.0 (M) ve üzeri büyüklüklerde 8360 deprem meydana gelmiştir. Bunlardan 31 tanesi 7.0 (M)'nin üzerinde büyük depremler olarak gerçekleşmiştir.

Ülkemizde meydana gelen bu depremlerden her yıl binlerce kişi mal veya can kaybı olarak etkilenmektedir. Son 105 yıldaki depremlerde resmi kayıtlara göre yılda ortalama 950 kişi hayatını kaybetmiştir. Gerçek rakamlar resmi açıklamaların bir hayli üzerindedir. Son Marmara depreminde resmi 19.000 olan ölü sayısının 57.840 kişi olduğu ifade edilmektedir. Sadece nüfusun değil, topraklarımızın % 92'si, sanayinin % 98'i, barajların % 93'ü ne yazık ki deprem etkilerine doğrudan maruz kalan bu bölgelerde ve yakınlarında yer almaktadır.

Anadolu esas itibarıyla yıkık kentler ve kaybolan uygarlıklar mezarlığıdır. Türklerden ve Romalılardan önce Anadolu'da yaşayan birçok kavim depremler sonrasında ya tarihten silinmiş ya da başka yerlere göç ederek asimile olmuşlardır. Böyle bir ülkede konut meselesi ele alınırken deprem gerçeğinin gözardı edilmesi şaşırtıcıdır. Bizdeki tedbirsizliğin şarklılıkla bir ilgisi var mıdır diye insan düşünmeden edemiyor. Bakınız yine bir deprem ülkesi olan ABD'de 1920'lerdeki büyük yıkımlardan sonra hafif ahşap-çelik karışımı depreme dayanıklı bir teknoloji geliştirilerek ciddi başarılar sağlanmıştır. 7.5 (M) şiddetinde depremlerde bile ölü sayısı birkaç kişiyi geçmemektedir. Biz de böyle bir model geliştirmek zorundayız.

İnşaat sektörü dışında herhangi bir kişi gözleme dayalı olarak az katlı binaların çok katlılara kıyasla depremden daha az etkilendiğini söyleyebilirken, sözde ehil sayılan mimar, mühendis, müteahhit ve bürokratların çok katlı apartmanlarda ısrar etmeleri nasıl izah edilebilir bilemiyorum. Yani mesleğin dışında olanlar doğru tespit yaparlarken, iş bilenlerin yanlış kararlar vermesi şaşırtıcıdır. Bunca depreme rağmen üniversitemizde konunun hala seçmeli ders düzeyinden kurtulamadığını, apartmanlaşma ve betonlaşma tehlikelerinin siyasi irâdeye ikna düzeyinde aktarılamadığını üzüntüyle ifade etmeliyim.

Deprem etkisi ağırlıkla doğru orantılıdır. Bir bina ne kadar ağırsa depremden o kadar çok etkilenir. Biz inşaatlarda en ağır malzeme olan betonu kullandıktan sonra bir de kat kat yükselterek ağırlığı daha da artırıyoruz. Gölcük depremi sonrasında yerli ve yabancı bilim adamları tarafından yayınlanan raporlarda "ağırlık" faktörünün yıkıcı etki olarak tespit edildiğini görüyoruz. Meselâ 28 ağustos

***Türkiye'de
Aile Araştırma
Kurumu'nun 1992
yılında Marmara
Üniversitesi'ne
yaptırdığı bir anket-
te de altmış bin ki-
şiye evde mi apart-
manda mı oturmak
istersiniz sorusu
sorulmuş, katı-
lımcıların % 93'ü
"ev"i tercih ettiğ-
ni belirtmiştir.***

tünel-kalıp sistemi ile betonarme bina	46 m ³ beton x 2400kg=110ton	24 m ³ beton X 2400 kg = 58 ton	168 ton
klâsik konvansiyonel ahşap kalıp ile betonarme bina	35 m ³ beton x 2400 kg = 84 ton	19 m ³ beton X 2400 kg = 45 ton	129 ton
Beton temel üzerine Yapısal çelik putreller	8 ton	18 m ³ beton x 2400 kg = 43 ton	51 ton

1999 yılında “The Economist” dergisinde Türkiye ile ilgili yayınlanan bir makalede şunlara yer verilmiştir:

“1994-Los Angeles, 1995-Kobe, 1999-Gölcük depremleri sismik olarak eşit büyüklükte olmasına rağmen ölü sayısı açısından büyük farklar göstermektedir. Burada kritik faktörün yapı malzeme özellikleri olduğu anlaşılmaktadır. Hem Amerika, hem Japonya’da evler hafif çatkılı ahşap olmasına rağmen Türkiye’de çöken evlerin neredeyse tamamı betondur. O halde diyebiliriz; katil AĞIRLIKTIR!

Betonarme binaların ağırlıkları çok fazladır. Geçmişte çalıştığım şantiyelerde edindiğim bilgileri aktarmak istiyorum. 125m² büyüklüğünde bir apartman dairesinin; kat ağırlığı temel ağırlığı toplam

Dikkat ederseniz bu rakamlar dairenin sadece kaba yapı ağırlığıdır. İnce yapı (tuğla-sıva-şap-seramik v.b) ağırlıklarını da kattığımızda ağırlık da-

ire başına 200 tonlara ulaşmaktadır. 40 daireli bir apartmanın ortalama kaba yapı ağırlığı 6000 tona, ince işler dahil 8000 tona ulaşır. İşte bu ağırlık sebebiyle hatalı üretime elverişli betonarme sistemde can kaybı çok olmaktadır. Oysa çelik, ahşap, galvanize çelik gibi hafif çatkılı evler, betonarme binalardan kat bazında 10-13 kez, toplamda 3-4 kez daha hafiftirler. Ahşap ise hepsinden daha hafiftir, dolayısıyla depreme hafifliği nispetinde daha dayanıklıdır. Elbette malzeme tek başına depreme karşı koyabilecek bir faktör değildir. Depremlerin fay hattına yakınlık, zemin emniyet gerilmesi, projelendirme, işçilik, uygulama ve denetim gibi sayısız faktörle yakından bağlantısı vardır. Ancak deprem bölgelerinde hafif malzemelerin kullanması tercih sebebi olması gerektiğini söylüyoruz. 1999 depreminde az katlı (ahşap da betonarme de var) evlerin yıkılmadığını söylersem niçin bu evleri tavsiye ettiğimiz daha iyi anlaşılacaktır.

Kimseyi depremle korkutmak istemem, ben de bu ülkede yaşıyorum. Ancak gerçekleri gizlemek de doğru değil. Gölçük'te 3 katlı evlerin % 5'i yıkılmışken 6 katlı binalarda yıkılma oranı % 40'tır. Kat sayısı ve ağırlıklar arttıkça yıkımlar da artmaktadır. Marmara Bölgesinde toplam 245.000 bina oturulmaz hale gelmiştir. Beton ve apartmanı terk ettiğimizde artık deprem konusu ve korkusu kendiliğinden kapanacak, artık depremlerin (dağlar, madenler, termal suların oluşumunda) faydaları konuşulmaya başlanacaktır.

2) Apartman Sâkinleri Âfet Sonrasında Buralarda Yaşayamıyorlar...

Müstâkil evlerde ve apartmanlarda oturanları deprem sonrasında nasıl bir yaşam bekliyor? Âfet sonrasında karşılaşılan zorluklar nelerdir? Maruz kaldıkları zorluklar karşısında nasıl davranış göstermişlerdir? Ülkemizde bu ve benzeri sorular üzerinde nedense pek durulmamıştır. Ancak böyle afetlerle karşılaşmış bir kişi olarak kendi gözlemlerimi aktarmak isterim.

Deprem gibi tabii afetlerde ya da savaş gibi muhtemel felâketler sonrasında apartmanlarda hayat aynı haliyle devam edememektedir. Yakın tarihte Marmara ve 2011 Van depremini yaşayanlar ve oraya yardıma gidenler bölgede hayatın nasıl durduğuna şahit olmuşlardır. İsrail'in sık sık saldırdığı ve çoğunlukla apartmanlardan kurulu Gazze'de yaşayan Filistin halkının bombardıman sonrasında binalarını terkettiğini ve artık oralarda oturamadıklarına şahit olduk. Apartmanlarda yaşamının olmazsa olmaz şartları vardır. Meselâ; sadece elektriğin olmadığı bir senaryoda bizi nelerin beklediğini birlikte düşünelim. Asansörler çalışmayacak, sular olsa bile hidroforlar üst katlara su basamayacak, gaz olsa bile kombiler çalışmayacaktır. Bunların eksikliği apartmanlarda yaşamın durması demektir. Eğer gidecek bir yeri olmayıp da apartmanda yaşamaya mecbur kalan ailelerin günlük iş programı muhtemelen şu şekilde olacaktır.

1- Varsa evin küçüğü yoksa büyükleri her gün tüm katları tırmanarak bakkaldan günlük etmek, süt gibi acil ihtiyaçlarını temin edecek. Küçük çocuklar okullarına giderken hergün 150-200 basamak inecek ve çıkacak. Bir misafiriniz gelmeye kalkışacak olursa geldiğine, geleceğine bin pişman olacaktır.

2- Evin erkeği her sabah kova kova (asgari ihtiyaç 7-8 kova) yukarılara su taşıyacak, indiğinde tekrar su kuyruğuna girecek.

3- Mevsim kış ise sobada yakmak üzere her gün bir çuval odun ve kömür katlara taşınacak, ertesi sabah atıklar tekrar aşağıya indirilecek v.s.

İş bunlarla kalsa yine iyi. Türkiye son 15 yıldır ıstma enerjisini dışardan ithal ettiği doğalgazla sağlamaktadır. Eskiden apartman bodrum katlarında küçük de olsa bir kömürlük deposu yapıldı, artık yapılmıyor. Farzedelim kömür deposu var, fakat yeni yapılan birçok apartmanda baca yoktur. Bir çok baca göstermelik olup uygunlukları test edilmemiştir. Aynı anda 6-7 hatta 12-13 dairenin sobasının yandığını düşünün, hiçbir baca duman çekmeyecek, dolayısıyla sobalar da iş görmeyecektir.

Diğer olumsuzlukları söylemeye gerek duymuyorum, sadece bu zorluklar bile afetler sonrasında apartmanlarda yaşamayı imkânsız hâle getirmektedir. Deprem uzmanı Prof. Naci Görür bir röportajda benzer konulara bakın nasıl değinmektedir; “- Bugün İstanbul'da büyük bir deprem olsa koskoca İstanbul mahşer gününe döner, her yer ana baba günü olur. Binlerce bina yıkılır, ağır hasar görür. Binlerce insan ölür, on binlerce yaralanır. Yollar kapanır, herhangi bir yere gidemezsiniz. İstanbul'da açlık, susuzluk, hastalıklar olabildiğince yaygınlaşır. Ben o günü tasvir bile edemiyorum.” (Bugün Gazetesi-Haziran/2009)

Az katlı müstâkil bahçeli evler ise âfetler sonrası meydana gelen yaşam zorluklarına karşı apartmanlardan çok daha fazla mukavemet gösterirler. Bu tip evlerde elektrik, su ve doğalgazın olmaması büyük sorun teşkil etmez ve hayatın akışında bir aksaklık olmaz. Elektrik yok ise gaz lambaları ile idare edilir. Asansör olmadığı için elektrik de şart değildir. Şehir şebekesindeki su basıncı hidrofor olmadan rahatlıkla bir iki kata kadar yeterli olmaktadır. Farzedelim şehir su şebekesi depremde yarıldı, çalışmaz hâle geldi, bu da problem teşkil etmez. Eskiden olduğu gibi müstâkil evlerde her bahçeye bir su kuyusu açılır, buradan tulumla yardımı ile su çekilebilir. Gaz yoksa hatta kömür de alamadıysanız bahçedeki yaşlı ağaçların kurumuş dalları, çalı çırpı sizi rahatlıkla birkaç ay idare edebilir. Bahçeli müstâkil evlerde birkaç çeşit meyve ağacı bulunması, domates, salata, biber gibi sebzelerin yetiştirilebilmesi hatta birkaç tavuk beslenebilmesi gibi

ilâve güzellikler âfet sonrası zorlukları atlatmak için bize çeşitli imkânlar sunarlar. Bu anlattıklarım masal veya fantezi değil, ben böyle bir evde hem deprem hem başka zorluklar görerek hiçbir şeye muhtaç olmadan senelerce yaşadım. Apartmanlardan kurulu şehirlerimizin depremlerde ne kadar âciz kaldığına şahit olduk. Depremzedeler apartmanları yıkılmasa da psikolojik olarak artık buralarda oturamadılar, ya prefabrik evlere ya da konteynerlere taşınmak zorunda kaldılar. Nihayet bütün ülke seferber oldu da bu bâdire atlatılabildi.

Ülkemizde mesken meselesi enine boyuna irdelendiğinde sadece deprem açısından değil milli güvenlik stratejisi açısından da konu incelenmelidir.

Zîra âfetler gibi savaşlar da hayatın bir parçasıdır. Yine az katlı evlerin savaş şartlarına karşı da daha dayanımlı olduğu gerçeği gözönünde bulundurulursa güvenlik stratejisi açısından da yatay şehirler tercih edilmelidir.

3-Geri Dönüşüm Meselesi...

Hiçbir bina sonsuza kadar yaşayamaz. Her binanın bir ömrü vardır. Hangi malzemeden yapılmış olurlarsa olsunlar binalar belli bir sene hizmet verdikten sonra servis ömrünü tamamlarlar. Eskiyen, yaşlanan binalar taşıma gücü tükendiğinde ya kendiliğinden yıkılır (Konya Zümrüt apt. örneği) ya depremde yıkılır.

- 1- Yıkılan/sökülen bina ahşap ise geri dönüşüme çok elverişlidir. Ahşap parçalar % 70-80 nispetinde yeniden aynı amaçla kullanılır veya başka tâli/yan işlerde kullanılır. İkinci seçenek ise ahşap parçalar çatlak veya çürümüşse ısıtma amaçlı değerlendirilebilir veya en kötü ihtimalle tabiata zarar vermeden toprağa karışır, gider.
- 2- Yıkılan bina tuğla ve taştan yapılmışsa yine sorun yok, yıkıldığında harçlar temizlenerek malzeme % 60-70 nispetinde tekrar inşaatlarda kullanılır.

3- Çelik binalar eğer yıkıldıysa malzeme tekrar fabrikaya geri götürülerek % 90-95 nispetinde geri kazanılabilir. Hurda tabir edilen bu demirler eritme yoluyla tekrar yeni ürün haline getirilerek kullanılabilir.

4- Betonarme ise geri dönüşüm açısından en elverişsiz malzemedir. Çünkü betonarme, bileşen malzemedir; agrega ve çimentonun suyla katalize edilmesiyle elde edilir. Tam bir kaynaşma sağlandığı için betonarme binalar yıkıldıklarında malzeme moloz haline gelir. İçindeki agregalar özellik değiştirdiği ve ayrıştırılmadığı için tekrar inşaatlarda kullanılamaz. Betondaki demirler ayıklanabilirse de bu işlem külfetli ve maliyetlidir. Molozlar belki yol inşaatlarında dolgu malzemesi olarak kullanılabilir. Ancak bu seçenek yeniden satın almaktan daha ucuz olmadığı için pek tercih edilmemektedir.

Türkiye’de betonarme geri dönüşüm tesis sayısı yok denecek kadar azdır. Avrupa’da betonarme atıkların geri dönüşümünde en ileri ülke İspanya’da dahi geri kazanım oranı % 10’lar seviyesindedir. Çünkü betondan geri dönüşüm pahalı olduğu için bu yöntem benimsenmiyor. Diğer önemli bir konu da binaların yaşı meselesidir. Betonarme, ahşap ve taş gibi doğal malzemelerle kıyaslandığında bilinenin aksine daha kısa ömürlüdür. Betonun ömrü yüzlerce, binlerce yıl değil, karbonatlaşma ve korozyon sebebiyle ortalama 60-80 yıl kabul edilmektedir. Bunun manası beton binalar 60 yıl sonra mutlaka yıkılır demek değildir, ancak güvenli servis ömrü tamamlanmıştır, emniyet sınırına gelinmiştir demektir. Ülkemizde 600-800 yaşında hala ayakta olan taş ve ahşap binalara mukabil 100 yaşına ulaşmış betonarme bina henüz yoktur. İstanbul Beyoğlu’nda 100 yaşını geçen 7-8 katlı apartmanlar betonarme değil, yığma tuğla ve çelik putrelli binalardır.

Ülkemizde yapı stoğunun önemli bir kısmı yaşlı olup servis ömrünü tamamlamıştır. Bunları ya biz yıkacağız, ya deprem yıkacak. Bir deprem felaketinde oluşacak beton atıkları tahayyül edemiyorum. Bir örnek vereyim, İstanbul’daki bina sayısı (ev-işyeri-fabrika-eğitim-sağlık binaları

**Kimseyi depremle
korkutmak istemem,
ben de bu
ülkede yaşıyorum.
Ancak gerçekleri
gizlemek de doğru değil.
Gölcük’te 3 katlı
evlerin % 5’i yıkılmış-
ken 6 katlı binalar-
da yıkılma oranı %
40’tır.**

dâhil) 1.600.000 (bir milyon altı yüz bin). Gölçük merkezli depremde yıkılan bina sayısı (%5) ve birinci derece hasarlı binalar (%8), toplamda %13'tü. İstanbul'da aynı büyüklükte bir deprem ve aynı oranlarda tahribat olacağını varsayarsak yıkılacak bina sayısı iki yüz bini bulmaktadır. Bu da yaklaşık 200 futbol stadı bir moloz hacmine ulaşmaktadır. Şimdi bu kadar molozu ne yapacağız, Marmara'ya mı, Karadeniz'e mi dökeceğiz, ya da üst üste yığıp moloz dağları mı oluşturacağız? Binaların ömrü ortalama 60 sene ise eğer ve hangi malzemeden yaparsak yapalım eskime ve yaşlanma kaçınılmaz, o halde niçin betonarmede ısrar ediyoruz? En akıllıcası geri dönüşüme uygun malzeme seçmek ve betonu ev inşaatlarından uzaklaştırmak değil midir?

APARTMANLAŞMA YENİ BİR ZİHNİYET YAPISI ORTAYA ÇIKARDI...

1955 yılında kat mülkiyeti kanunu çıkartılmasından sonra şehirlerimiz büyük bir tahrip, yıkım ve betonlaşma furyası ile karşı karşıya kaldı. Bu yasa ile kendisine yüksek irtifa olarak verilen hakların bir an önce kata ve paraya tahvil edilmesi meselesi halkımızın öncelikli hedefi haline

geldi. Artık çalışarak, üreterek kazanç temin etmek yerine arsa olarak veya evini yapsatçılara vererek kat karşılığında emeksiz kazançlar tercih edilmeye başlandı. “-Evimi kat karşılığı müteahhide veririm, birinde oturur diğerlerini kiraya veririm, ömür boyu çalışmadan keyfime bakarım.” bir hayat felsefesi haline geldi. Birçok insan elinde parasıyla yatırım yapmak ve istihdam yaratmak yerine arsa almayı ve arsasından imar geçirmeyi daha kazançlı bulmaya başladı ne yazık ki. Bu şekilde çalışmayı bırakan ve kira rantıyla geçinen bir asalak insan tipi ortaya çıkmıştır. Eskiden kiracısı olarak oturduğum ev sahibimin 85 tane dairesi vardı ve bunları hiçbir emek sarf etmeden, başına talih! kuşu konmasıyla elde etmişti. Ülkemizde bugün onlarca, yüzlerce hatta binlerce dairesi olan sayısız insan olduğunu gazete haberlerinden biliyoruz.

Apartmanlaşma ve rant hâdisesi ile birlikte ülkemizde yüzbinlerce insan alın teri dökmeksinin zenginleşirken diğer yandan emek ve alın terli kazançlar hor görülmeye başlanmış, tembellik ve kolay kazanç mantalitesi gelecek nesillere çok kötü bir miras olarak bırakılmıştır.

Sorunları Teke İndirerek Çözmenin Adı: Kentsel Dönüşüm

GİRİŞ

Günümüzde adeta her karşılaştığımız sorunun, aslında yıllardır çözülmemeyen sorunların ötelenecek birikmesi, dolayısıyla da kümülatif hale dönüşen yapısal bir soruna dönüştüğü bir dönemden geçiyoruz. Bu anlamda kentsel alanda da sorunlara baktığımızda, benzer bir durumun söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. Bir yandan hali hazırda var olan sorunların ortadan kaldırılması öte yandan da gelecekte karşılaştığımız sorunların bugünden öngörülerek politikalar geliştirilmesi gibi çalışmaların yapılması kaçınılmazdır. Öncelikle gelişmekte olan ülkelerde karşılaşılan tipik sorunların, gelişmekte olan bir ülke olması hasebiyle ülkemiz içinde geçerli olduğunu burada vurgulamalıyız. Kısaca çarpık, sağlıklı ve dengesiz kentleşme olarak nitelendirilen gelişmekte olan ülke kentleşmelerinin, günümüz dünyasında çağdaş modern ülkelerde artık, insan haklarıyla çelişen bir noktada değerlendirildiğini görmekteyiz. Anayasamızın 56. Maddesinde yer alan ‘herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir’ ibaresi de bu kanımızı desteklemektedir. Yine benzer yaklaşımların da anayasanın değişik maddelerinde çeşitli şekillerde yer aldığını görmekteyiz. Hemen hemen bütün demokratik ülke anayasaları insan hakları kapsamında kent mekanında sunulan hizmetlerin belli bir standarda erişmesi noktasında zorlayıcılık oluşturması bakımından anayasalarında benzer ifadelere yer vermişlerdir.

Çevresel değerlerin sınırsız ve serbest mal olarak kabul edildiği bir dönemden sürdürülebilirlik kavramının geçerli olduğu bir döneme gelmiş bulunmaktayız. Buradan da 3. Kuşak insan hakları çerçevesinde çevre hakkından bahsediyoruz ve gelecek kuşaklarında yararlanmasına olanak verecek şekilde doğal kaynakların sınırlı ve sürdürülebilirlik içinde kullanmamız gerektiğini anlıyoruz.

Yine nüfus baskısı nedeniyle tarım topraklarının konut alanlarına dönüştürülmesi de günümüzde en çok karşılaştığımız kentsel sorunlardan birisidir. Nüfusun köylerden kentlere doğru akması sonucu özensiz bir toprak kullanımı artık tarımsal alanlarımızın yok olmasını netice vermiştir ve vermeye devam etmektedir. Dolayısıyla uygulayacağımız politikalarla bu sorunun da giderilmesini sağlamalıyız.

Bir diğer kentsel sorun da kalkınmayı önceleyerek sanayi tesislerinin oluşturduğu kirli hava koşullarıdır. İnsanın sağlığını doğrudan etkileyen sanayi atıkları da kontrol altına alınmalı ve olası zararları öngörülerek gereken tedbirler alınmalıdır. Bu da bir yandan çevre dostu teknolojilerin kullanılması zorunlu kılarken, bir yandan da kentin işlevlerine göre yeni bir mekan planlamasına tabi tutulmasını gerektirmektedir.

Kentsel alanda bulunan tarihi mekanların da korumasız bırakılarak yok olmasına göz yumulduğunu görmekteyiz. Oysaki kentlerimize kimlik kazandıran ve belleğimizi oluşturan bu yapıların korunması

bir yana, yıkılmasına ve yok olmasına yol açan uygulamaların varlığı bu konuya da hassasiyet göstermemizi zorunlu kılmaktadır. Geçmişle günümüz arasında bağ kurmamızı sağlayan ve geleceğe daha sağlam bizi ulaştıracak olan tarihi eserlerin muhafazası konusu, bugün karşılaştığımız en büyük kentsel sorunlardan bir tanesidir. Tarihi eserlerimizi restore ederken yeniden hizmet verebilecek koşulların sağlanması da ayrıca bir zorunluluktur. Ancak bu şekilde günümüz ihtiyaçlarına cevap verebilecek düzeye ulaşması oranında daha işlevsel hale gelecek ve kentin ayrılmaz bir parçası olacaktır.

Öte yandan gecekondu sorunu da konut sorununun bir parçası olarak çözümlenmeyi bekleyen önemli bir alandır. Yeterli arsa üretilmemesi ve ekonomik koşulların yetersizliği barınma ihtiyacının olumsuz ve yetersiz şartlarda sağlandığı ve insanların çaresizlik içerisinde yaşamlarını sürdürdükleri alanlar olmuşlardır. Kentlerin gelişmiş bölgeleriyle karşılaştırıldığında oluşan ikili mekan görüntüsü de kentlerimizde görmek istemediğimiz bir görüntü kirliliği oluşturmaktadır. Yukarıda bahsettiğimiz sorunların çözümüne dönük politikaların geliştirilmesi ve uygulanması gereği bugün hem merkezi yönetimi hem de yerel yönetimleri birlikte hareket etmeye zorlamaktadır. Kangren olmuş bir yapının düzeltilmesi zorluğu da bir realite olarak önümüzde durmaktadır.

Geçmişin sorunlarını çözmeye dönük uygulamalar sorunun bir yönünü çözerken, küreselleşen dünyada kentlerin yeni konumunun da ıskalanmaması gerekir. Ulusal sınırların önemini kaybettiği, dünya genelinde her türlü ekonomik, sosyal ve kültürel etkileşimin gerçekleştiği ve ülkelerin de-

ğil de kentlerin yarıştığı bir döneme evrilmiş durumdayız. Merkezi yönetimlerin birçok görevini bıraktığı ve yerel yönetimlerin de giderek önem kazandığı, klasik ve durağan bir yönetim anlayışından çıkılarak stratejik ve dinamik bir yönetim anlayışının giderek yaygınlaştığı bir zamanda, kentlerin gelecekte alacakları şekle uygun işlevler kazanması sözünü ettiği-
miz rekabetin bir gereğidir. Eskiden komşu kentlerle yapılan kıyaslamaların yerine, dünyada benzerleriyle yapılan kıyaslamalara geçilmiş bulunmaktadır. Yeni bir dünya kentler ligi oluştuğunu söyleyebiliriz. Her kentin artık bir marka değeri olduğu, kentlerin yaşanabilirlik kriterlerine göre sıralandığı, klasik kentsel hizmetlerin ötesinde kent yönetiminin artık yerel kalkınma kapsamında değerlendirildiği bir konjontüre gelmiş bulunuyoruz. Kısaca yukarıda vermeye çalıştığımız birçok nitelik ve fonksiyonun, kentsel dönüşüm politikaları sonucunda elde edilebileceği görülmektedir. Sadece fiziksel koşulların değil, aynı zamanda ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan da tam bir dönüşümün sağlanması, kentsel dönüşümün bütüncül ve kapsamlı uygulanmasıyla mümkün olacaktır. Böyle bir uygulama kentlerimizde yeni bir kentsel rönesansı başlatacağı muhakkaktır.

KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN FİZİKSEL, SOSYAL VE KÜLTÜREL ETKİSİ

19. yüzyıldan itibaren başta Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere’de uygulanan kentsel dönüşüm projeleri 1980 den itibaren ülkemizde de gündeme gelmiştir. Ancak mevcut yasaların uygulanmasından kaynaklanan bazı durumlardan dolayı yaygınlık kazanamamıştır. Bilindiği gibi ülkemiz 1950 yıllardan itibaren büyük bir köyden kente göç dalgasıyla yüzyüze kalmıştır. Adeta köylerdeki nüfusun kentlere doğru boşaldığı bir süreç yaşanmıştır. Yaşanan bu süreçte ne merkezi hükümetler, ne de yerel yönetimler iyi bir sınav verememiştir. Öngörülemeden bu durum karşısında yerel yönetimler sadece seyirci kalmıştır. Merkezi yönetimin ise konuyu

politik kaygılara kurban etmesi, büyük kentlerimizin etrafının gecekonduyla kuşatılması neticesini vermiştir. Öyleki İstanbul’un %40’ının, İzmir’in %50 sinin ve Ankara’nın %60 ının bu şekilde gecekonduylaştığı bir süreç yaşadık. Gecekonduların sağlıksız koşullarının ötesinde deprem, sel vb. doğal afetlere karşı korunaksız oluşu ve en ufak bir doğal afette meydana gelen büyük can ve mal kayıpları hep yüreğimizi yakmış ama ateş düştüğü yeri yakar sözünde olduğu gibi sadece konunun muhataplarının yaşadığı bir kadermiş gibi algılanmıştır.

Zamanla nüfusun artışı ve kentlerde göç eden nüfusun 2. Kuşak sendromuna girmesi konunun çözümünü ivedi kılmıştır. Kimliksiz, ruhsuz, betonlaşmış ve kentin çöküntü mekanlarında suç işleme oranlarının hızla artması kentlerimizin zaman kaybetmeden ele alınmasını gerektirmiştir.

tır. Kentlerimiz, yeterli ve sağlıklı konuttan mahrum olduğu, yeşil alanların son derece az olduğu , kentin işlevlerine göre bir mekansal dağılımının yapılmadığı, sosyal donatıların sayıca çok az olduğu, hava kirliliği, ulaşım sorunları ve kentsel gerilimin arttığı mekanlar olarak ortaya çıkmıştır.

Sözünü ettiğimiz sorunların yerel yönetim geleceğinin henüz oturmadığı, ihtiyaç duyulan nitelikli personel ve finansman kaynaklarından mahrum bir yerel yönetim ya da istikrarsız bir vaziyet arz eden merkezi hükümetler tarafından çözülemeyeceği

genel olarak kabul edilmektedir. Zamanla nüfusun artışı ve kentlerde göç eden nüfusun 2. Kuşak sendromuna girmesi konunun çözümünü ivedi kılmıştır. Kimliksiz, ruhsuz, betonlaşmış ve kentin çöküntü mekanlarında suç işleme oranlarının hızla artması kentlerimizin zaman kaybetmeden ele alınmasını gerektirmiştir. Bu kapsamda yapılan mevzuat değişiklikleriyle yeni bir kent yönetim modeli uygulaması getirilmiştir. Özellikle yeni, büyükşehir yasasıyla bütüncül imar planı uygulamasına imkan verilmesi ve daha etkin bir yönetimin sergilenmesi mümkün olacaktır. Yine yeni kentsel dönüşüm yasasıyla birçok formalite ortadan kaldırılmış hızlı uygulamanın önü açılmıştır. Karşılıklı rızaya dayalı uygulamaları getiren yeni yasa, yürütmeyi durdurma kararı gibi süreci akamete uğratacak engelleri bertaraf etmiştir. Ayrıca kentteki sosyal farklılaşmayı da azaltıcı işleve sahiptir. Kentlerde oluşan ikili mekanın ortaya çıktığı görece yoksunluk konusu da kentsel dönüşüm projeleri sonucu azalacaktır.

Ekonomik açıdan bakıldığında da pozitif bir etki yaptığı da görülmektedir. Büyük bir ekonomik kaynak gerektiren kentsel dönüşüm projeleri başta inşaat ve finans sektörleri olmak üzere ekonomi üzerinde pozitif anlamda büyük bir etki oluşturmaktadır. Finansmanı kendi içinde olan kentsel dönüşüm projeleriyle bir yanda sosyal konut talebi karşılamakta, öbür yandan da yerel yönetimler ciddi ekonomik kaynağa kavuşmaktadır. Bu kapsamda kamunun istifadesine sunulan sosyal donatılar sayesinde yeşil alan, ulaşım ve kentleri kırsal alandan ayıran kente özgü düşünceyi tetikleyen kentsel mekanlar üretilmiş olacaktır. Kent havası özgür kılar Alman atasözünün esprisi de bu şekilde ortaya çıkacak olan düşünce-mekan ilişkisine katkı çıkmış olacaktır. Düşünce-mekan etkileşimi kapsamında ifade edilen durum, yani kentleşme tanımında yer alan, kente özgü tutum ve davranışların kazanılmasına neden olacaktır.

Kısaca belirtmek gerekirse kentsel dönüşümünden anlaşılması gereken şey eski binaların yıkılıp yerine yüksek katlı yeni binaların yapılması değildir. Bir yandan kentlerdeki fiziksel çöküntü alanları dönüştürülürken, bunun sosyal, ekonomik ve kültürel değişimi de gerçekleştirdiği kabulünden hareket edilmesidir. Ancak bu şekilde kentlerin olumsuz etkileri ortadan kalkacak ve hem tek tek kentlerin kalkınmasına, dolayısıyla da ülke ekonomisine ve

kalkınmasına yardımcı olacaktır. Birçok finans kuruluşunun kentsel dönüşüm projelerine kredi vermek istemesini de söz konusu politikaların başarı şansını yükselttiğini vurgulamalıyız.

KENTLERİN YAŞANABİLİRLİĞİ, KENT MARKASI OLUŞTURULMASI VE KENTSEL DÖNÜŞÜM

Kentlerin içinde olduğu olumsuz şartların aslında kötü bir yazgı olmadığı, gerçekte her kentin bir kimliği ve kendine özgü koşulları içerisinde önemli potansiyel taşıdıkları vs. kabul edilmektedir. Dünya kentleriyle rekabet ederken avantaj oluşturacak şey, işte bu potansiyellerin değerlendirilmesidir. Bu nedenle her kent ne olduğuna karar vermek durumundadır. Bu marka kent olmanın önkoşuludur. Bu, bir kentte yer alan bütün sivil toplum örgütleri, meslek odaları, üniversite vs., kısaca toplumu oluşturan bütün fertlerin içinde yer aldığı bir organizasyonun ortak kararıyla olacaktır. Sonuçta ortaya çıkacak karar, o kentin odaklanacağı sektörleri belirleyecektir. Burada, kentin bilinirliğinin artırılması ve o kentte arz edilen hizmet ve ürünleri talep edecek kimse ya da firmaları çekecek olan bir cazibe merkezi olma amacı hedeflenecektir. Olmazsa olmaz koşul, o kentin temel altyapısının tamamlanması ve belli standartlara erişmesidir. Söz konusu ihtiyaçların karşılanması ve kentin belli bir vizyona yönelmesi yine kentsel dönüşüm politikalarının uygulanacağı araçlarla sağlanacaktır. Kentin yeniden inşasına imkan veren bu durum büyük bir fırsat sunmaktadır.

Estetik bir görünüm vermesi, kentin bir silüetinin sağlanması bütüncül bir kentsel dönüşüm politikasının uygulanmasıyla mümkündür. Parça parça uygulanacak olan parçacıl bir politika, sonuçta birbiriyle çelişen ve neredeyse her yeri konut alanına dönüşmüş tekdüze bir kent ortaya çıkaracaktır. Oysaki kentlerin yaşanabilirliği konusu bazı kriterlerin sağlanmasına vabestedir. Herkesin sağlıklı bir konuta erişmesi birinci öncelik olsa da, eğitimden sağlığa, ulaşımın çeşitlendirilmesinden hava kirliliğine kadar, oradan kentte sunulan hizmetlere kolay erişebilirlikten güvenli yaşam ortamlarının sağlanmasına kadar, geniş bir yelpazede bu maddeleri uzatabiliriz. Sözü ettiğimiz bu kriterlerin sağlanmasında da yine kentsel dönüşüm politikalarının birinci derecede katkısı olacağını düşünüyoruz. Ancak bu yolla kent-

lerimizde yaşam kalitesini arttırmış oluruz ve hemşehrilik bilincinin gelişimini sağlamış oluruz. Hemşehrilik bilincinin artması daha duyarlı bir toplumun oluşumuna yol açacaktır. Nasılsa tarihsel süreçte yönetim anlayışının evrilmesi sonucu yönetim kavramını geliştirmişsek, burada da temsili demokrasiden katılımcı demokrasiye geçiş sağlamış oluruz.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Görüldüğü gibi yazımızın başlığında yer aldığı üzere belki de kentsel sorunların neredeyse tamamını çözecek bir olgudur kentsel dönüşüm. Çok hızlı bir şekilde bu sürecin tamamlanması gerekmektedir. Yerel yöneticilerin yaklaşım farklılıkları kentsel dönüşüme bazı eleştiriler getirilmesine yolaçsa da, genelde olumlu karşılanmaktadır. 10-15 yıllık bir periyotta gerçekleştirilmesi öngörülen projelerin uygulanmasıyla gelişmiş ülkelerle aramızda bulunan gelişmişlik mesafesinin kısaltılacağı ve içinde yaşayanlara mutluluk vereceği kuşkusuzdur. Bunu yaparken standart uygulamalardan kaçınılmalı ve her yörenin kendine özgü sosyo-kültürel yapısına, tarihi geleneklerine uygun, iklim koşullarıyla çelişmeyen optimal kent büyüklüğü anlayışına uygun, ölçek ekonomilerinin uygulandığı politikalar uygulanmalıdır. Dünyanın gelişmiş bölgelerine ilişkin yapılan çalışmalarda ortaya çıkan en belirgin özellik, bu bölgeleri kalkanıran şeyin tüm toplum kesimlerinin katılımıyla, yani uzlaşıyla elde edilmiş bir stratejik planın uygulamasıdır. Bu nedenle kentsel dönüşüm politikalarının uygulanmasında geniş katılımlı karar mekanizmalarının oluşturulması ve önerilen fikirlerin değerlendirilmesi, konuya ilişkin olumsuz görüşleri minimize edecek ve bütün toplum kesimlerinin desteğini alacaktır.

...kentsel dönüşümden anlaşılması gereken şey eski binaların yıkılıp yerine yüksek katlı yeni binaların yapılması değildir. Bir yandan kentlerdeki fiziksel çöküntü alanları dönüştürülürken, bunun sosyal, ekonomik ve kültürel değişimi de gerçekleştirdiği kabulünden hareket edilmesidir.

Son Gelişmeler Işığında Belediyeler Ve Enerji

Yerel demokrasinin temeli elbette yerel yönetimlerdir. Yerel yönetim birimlerinden belediyeler dünyada yerel parlamento olarak merkezin yetkileri dışında yerel demokrasisinin beşiği olarak yerel kalkınmanın da esası olmak durumundadır. Nitekim birçok gelişmiş ülkede belediyelerin eğitim, yargı ve yerel kolluk alanında da teşkilatlarının olduğu bilinen hususlardandır. Bu çalışmada kabaca yerel yönetim ve belediyelerin gelişimi, belediyelerin enerji ile olan ilişkileri ve bazı örnek uygulamaları ele alınacaktır.

Yerel yönetimler ülkemizde bilindiği üzere üç tür yapıdan oluşmaktadır. Bunlar köy, belediye ve il özel idaresidir. Ayrıca bunlara belediye birlikleri de eklenebilir. Yerel yönetim denilince esas olarak üzerinde durulması gereken belediyeler olduğu açıktır. Bunların tarihi ülkemizde Tanzimat Dönemine dayanmaktadır. Cumhuriyet döneminde Fransız İdari sisteminden alınma belediye yapısı 1580 sayılı kanunla düzenlenmişti. Bilahare bu kanuna göre çalışan belediyelerde İstanbul, Ankara, İzmir, Adana başta olmak üzere metropol illerde 3030 sayılı kanun ile 1980 sonrasında Büyükşehir Belediyesi ve ilçe veya alt kademe belediyesi olarak iki türden oluşturulmuştur. Bu yapı merkezi illerde imar, altyapı, itfaiye, mezarlık, ulaşım vs gibi bazı makro ölçekteki hizmet-

ler Büyükşehir Belediyelerine diğer hizmetler ise 1580 sayılı kanuna göre çalışan ilçe belediyelerine bırakılmıştı. Bu çerçevede AK PARTİ iktidarına kadar sistem devam etti. Ana hatları aynı şekilde devam eden yapı 5393 sayılı Belediye Kanunu 03.07.2005 tarihinde kabul edilerek 13.07.2005 tarih ve 25874 sayılı Resmi Gazetede yayımlandı. Keza bundan bir süre önce ise TBMM'de 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu 10.07.2004 tarihinde kabul edilerek 23.07.2004 tarih ve 25531 sayılı Resmi Gazetede yayımlandı. Halen büyükşehirlerde ilçe ve büyükşehir belediyesi, diğer alanlarda ise il, ilçe ve belde belediyesi olarak sistem devam etmektedir. Ancak son yerel seçimlere adım adım yaklaştığımız şu günlerde belediye sistemi merkezli yerel yönetim yapılanmasında köklü değişikliklere gidilmektedir.

Türkiye'de yerel yönetimler alanında bu dönemde önemli hukuksal değişiklikler yapılmıştır. Yerel yönetim seçimlerinden sonra uygulamaya tamamen geçecek son değişiklikler gerek merkezden bazı yetkilerin yerele devri gerekse merkezin taşra örgütlenmesi olan il yapılanmasında değişiklikler ile merkezi yapılanmada da değişim sürecinin önemli aşamalarından geçmektedir.

Bahsedilen çerçevede en son değişiklik 6360 sayılı kanunla yapılmıştır. Bu kanunla merkezin yetkilerinden bir kısmının yerele devredildiği, bu bağlamda sosyal nitelikli bazı görevlerin yerel yönetimlerce devredildiği, öte yandan alan ve nitelik bakımından da merkezi yönetimden yerel yönetimlere devirlerin yapıldığı görülmektedir. Keza büyükşehirlerin sınırları genişlerken, sayıları da artmaktadır. Halen 16 ilde uygulanan büyükşehir uygulaması 6360 sayılı kanunla 30.03.2014 tarihinden sonra 30 ile çıkmaktadır. Nüfus olarak ülkenin yaklaşık olarak 1/3 ü büyükşehir alanlarında yaşayacaktır.

İdare hukuku açısından ülkemizde yapılan son düzenlemelerle Türk İdare Yapısı çok radikal değişikliklere uğramış, bunun yerel yönetimler açısından da önemli sonuçları olmuştur. Gerek hukukumuzda yerel yönetim birimlerinden olan köylerin büyükşehirler sınırlarında kapatılması, orman köyleri dâhil tüm büyükşehir sınırlarındaki köylerin mahalle haline dönüştürülmesi, küçük be-

lediyelerin kapatılması, nüfusu 750.000'e ulaşan illerin büyükşehir olarak yapılandırılması, büyükşehir olan illerde İl Genel Meclisi ve İl Özel İdaresinin kapanması ile Büyükşehir / İlçe Belediyesi olarak yapılanması illerde sonuçlarını daha fazla yaşayacağımız daha farklı bir düzene gidiştir. Merkezde büyükşehirlerde büyükşehir belediyesi diğer illerde de normal belediyenin yerel yönetimler olarak merkeze alındığı, esas addedildiği bir yerel yönetim yapılanmasına dair gidiş hızlanmaktadır.

Bu bağlamda bahsedilen yerel yönetimlerimizde son yapılan hukuksal düzenleme TBMM'de 12.11.2012 tarihinde kabul edilen 6360 sayılı ON ÜÇ İLDE BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ VE YİRMİ ALTİ İLÇE KURULMASI İLE BAZI KANUN VE KANUN HÜKMÜNDE KARARNAMELERDE DEĞİŞİKLİK YAPILMASINA DAİR KANUN 06.12.2012 tarihinde 28489 sayı ile neşredilmiştir. Bu kanundan sonra 29 olan büyükşehir sayısına Ordu vilayeti ile ilgili TBMM'de 14.03.2013 tarihinde kabul edilerek 22.03.2013

tarihinde Resmi Gazetenin 28595 sayısı ile neşredilen 6447 sayılı kanun ile beraber büyükşehir sayısı 30'a ulaşmıştır.

Bu kanun ile yapılan önemli değişiklik ve yenilikler;

*+Mevcut büyükşehir belediyelerinin sınırı il sınırına genişletildi.

Nüfusu 750.000'in üzerinde olan illerin il belediyeleri, sınırları il mülki sınırları olmak üzere büyükşehir belediyesine dönüştürüldü.

Büyükşehirlerdeki il özel idarelerinin, belde belediyelerinin ve köylerin (orman köyleri dahil) tüzel kişilikleri kaldırıldı.

Büyükşehir'e **dönüştürülen illerde (24+2+1) 27 yeni ilçe kuruldu.**

Nüfusu 750.000'in üzerinde olan illerin il belediyeleri, sınırları il mülki sınırları olmak üzere büyükşehir belediyesine dönüştürüldü.

Nüfusu 2.000'in altında olan 503 belde belediyesinin tüzel kişiliği sona erdirildi.

Yerel yönetimler alanında kapsamlı olarak bazı kanunlarda da çeşitli değişikliklere gidildi.

Tüzel kişiliği kaldırılarak köye dönüşen belediyelerden bu Kanunun yayımlandığı tarihe kadar Belediye Kanunun 8 inci maddesindeki usule uygun olarak katılımla nüfusunu 2.000 üzerine çıkaranların tüzel kişiliklerinin devam etmeleri sağlandı.

Tüzel kişiliği kaldırılarak köye dönüşen belediyelerin komşu oldukları il, ilçe ve nüfusu 2.000'in üzerindeki belde belediyelerine, belediye meclisi kararı ile mahalle olarak katılmalarına imkân sağlandı.

Büyükşehirlerde il bazında planlama yapmak üzere; imar, altyapı, ulaşım ve haberleşme hizmetleri büyükşehir yetkisinde kılındı.

Öte yandan İl özel idaresi kaldırılan Büyükşehirlerde bunun yerine yeni ama çok daha küçük

bir yapı kurulmaktadır. Bu birim ise **Yatırım İzleme Koordinasyon Başkanlığı** adıyla Valiye bağlı oluşturulmaktadır. Bu yapı İl Özel İdaresinden çok daha küçük, bütçesi olmayan daha da önemlisi esas itibarıyla merkezin yatırımlarını izleyen, koordine eden bir birimdir.

Yatırım İzleme Koordinasyon Başkanlığı ile ilgili;

Kamu kurum ve kuruluşlarının araçlarının alımı, işletilmesi, bakım ve onarımı ile bürolarının ihtiyaçları; valilik ve kaymakamlık konutlarının yapım, bakım, işletme ve onarımı ile emniyet hizmetlerinin gerektirdiği harcamalar yatırım izleme ve koordinasyon başkanlığınca karşılanabilir. Vali gerek görmesi halinde diğer kurumlardan YİKOB'un ihtiyaç duyduğu memur, uzman ve sözleşmeli personeli kadro, yer ve unvanlarına bakmaksızın görevlendirebilir.

İldeki kamu kurum ve kuruluşlarınca yürütülmesi gereken hizmetlerin aksamasından dolayı halkın sağlığı, huzur ve esenliği ile kamu düzeni ve güvenliğini olumsuz etkilediği tespit edilmesi durumunda, Vali uygun süre vererek hizmetin gerçekleştirilmesini ister. Bu süre içinde ilgili hizmet yerine getirilmezse vali bu hizmeti ildeki başka bir kuruma yaptırabilir. Bu hizmetin bedeli ilgili kurumun pay ve ödeneğinden karşılanır.

Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlıklarının çalışması esasen daha netleşmemiştir, çalışma usul ve esasları İçişleri Bakanlığınca çıkarılacak yönetmelikle belirlenecektir.

Burada belirtilmesi gereken hususlardan başka birisi de yeni yapılanmaya dair mali destektir. Yeni kurulan ilçe belediyelerine merkezi bütçe yedek **ödenek** tertibinden bir defaya mahsus Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden alacakları payın 3 katı kadar ilave kaynak aktararak kuruluşları için maddi destek olunacaktır.

Yine yeni kurulan veya halen büyükşehir olan (**İstanbul ve Kocaeli hariç**) büyükşehir, büyükşehir ilçe belediyeleri ve bağlı idarelerin yatırım bütçelerinin en az %10'unu 10 yıl süre ile bu Kanun kapsamında belediye sınırlarına dâhil olan yerleşim yerlerinin altyapı hizmetleri için ayrılmaları

ve kullanmaları zorunlu hale getirilerek mevcut büyükşehir kapsamında olan alanlar ile yeni büyükşehir alanına dahil edilen bölgelerdeki hizmet farklılıkları giderilmeye çalışıldı.

Afet riski taşıyan veya can ve mal güvenliği açısından tehlike oluşturan binaları tahliye etmek ve yıkmak görevi büyükşehir ilçe belediyelerine verilmektedir. Bu konularda ilçe belediyelerinin her türlü yardım talebi büyükşehir belediyelerince karşılanacaktır.

Büyükşehir ve ilçe belediyelerine tarım ve hayvancılığı desteklemek amacıyla her türlü faaliyet ve hizmette bulunabilme imkânı getirildi.

Belediyelere mabetlerle ilgili bina ve tesis yapma ve mabetlerle ilgili bina ve tesislerin bakım, onarım ve gerekli malzeme desteğini sağlama imkânı verildi.

Belediyelerin mabetlere içme ve kullanma suyunu ücretsiz veya indirimli bedelle vermesi imkanı getirildi. .

İl özel idarelerinin tüzel kişiliğinin kaldırıldığı illerde, Maden Kanunu ile Jeotermal Kaynaklar ve Doğal Mineralli Sular Kanununa göre il özel idarelerine verilen yetki ve görevler valiliklerce yerine getirilecektir. Elde edilen tüm gelirler genel bütçeye gelir kay-

dedilir. Kaydedilen bu gelir YİKOB'a ödenek olarak gönderilir. Maden ve kaynağın bulunduğu yerleşim yerlerinin alt yapı hizmetlerinde kullanılır.

BELEDİYELER VE ENERJİ

Enerji alanında ülkemizde genel gidişat liberal ekonomik yapının kurulmasıdır. Bu çerçevede kamu elindeki dağıtım ve üretim tesislerinin özelleştirilmesi, kamunun operatör olarak iletim hatlarının elinde tutması ile tekelleşmeye meydan vermemek amacıyla üretim tesislerinden bir bölümünün elde kalması, nihayet Fırat ve Dicle nehirlerindeki Hidro Elektrik Santralleri (HES)lerin stratejik önemi olmasından dolayı kamunun tekelinde kalmasına yönelik bir yapı hedeflenmektedir.

Belediyecilik ve belediye yönetiminde geline nokta klasik bir kamu yöneticisi gibi davranmaktan daha ileriye geçiştir. Nitekim kendisine merkezi yönetim tarafından verilen kaynaklar ve yerel vergileri harcamak dışında, beldenin potansiyel kaynaklarını kullanarak gelirlerini artırmak, özellikle turizm vs alanlarda beldelerinin kaynaklarını kullanma yönünde gelişmeler yaşanmakta, buna dair örnekler zaman içinde daha da artmaktadır.

Bu çerçevede belediye başkanları da gelirlerini artırmak, giderlerini azaltmak noktasında basiretli tüccar gibi davranmak gerekliliği daha önem

kazanmaktadır. Özellikle enerji alanında su kanalizasyon idarelerinin enerji giderleri; ulaşım, sokak aydınlanması, binaların ısınması, aydınlanması vs alanlarda belediyelerin mutlaka enerji konusunda çalışmalarda bulunmalarını gerekli kılmaktadır.

Belediyeler enerji giderlerinin tamamı ya da bir kısmını karşılayabilmek için enerji kaynaklarına göre imkan dahilinde enerji verimliliği ve enerji üretiminde bulunmaları kesinlikle gereklidir. Çeşitli belediyelerin enerji giderlerini karşılamada çeşitli uygulamalarının bulunduğunu belirtmek gereklidir.

Yenilenebilir Enerji alanında çalışma yapan belediyelerden birisi; Sakarya Büyükşehir Belediyesi Sakarya Nehri üzerinde yaklaşık 10 MW kapasitesinde bir adet HES'in yakın zamanda açılışını yaparak elektrik üretimi yaparken, yaklaşık aynı kapasitede ikincisinin lisansını aldığı, üçüncüsünün de yine lisansını almak noktasında olduklarını tarafımıza ifade etmişlerdir.

Ülkemiz jeotermal kaynaklar bakımından zengindir. Bundan dolayı bu alanda potansiyeli kullanmak amacıyla 5686 sayılı Jeotermal Kaynaklar ve Doğal Mineralli Sular Kanununun 03.06.2007 tarihinde TBMM'de kabul edildiği, Resmi Gazetede 13.06.2007 tarihinde 26551 sayısı ile yayımlandığını belirtelim. Bu çerçevede birçok alanda

jeotermal enerji tesisinin kurulduğu ve işletildiği bilinmektedir. Yine bu meyanda belediyelerden jeotermal kaynağa sahip belediyelerce bir birlik kurulmuştur. Jeotermal Kaynaklı Belediyeler Birliği 1997 yılında tüzel kişiliği olan bir kamu kuruluşu olarak Ankara Kızılcahamam ilçesinde kurulmuştur. Birliğin amacı jeotermal kaynağa sahip üye belediyeleri bir araya getirerek dayanışmayı ve koordinasyonu arttırmak, üye belediyelere danışmanlık hizmeti vermek, eğitim seminerleri ve paneller düzenleyerek jeotermal enerjiye olan farkındalığı arttırmak, sürekli yayın çıkarmak ve jeotermal enerjinin farklı alanlarda kullanımını yaygınlaştırmaya yönelik idari ve hukuksal çalışmalar yapmaktır. Halen Birlik Başkanı Kırşehir Belediye Başkanıdır. 95 belediye bu birliğin üyesidir.²

Yine mazisi eski olan bir başka örnek uygulama da enerji alanındaki bir ortaklıktır. İzmir Büyükşehir Belediyesinin de hissedarı olduğu Jeotermal Enerji şirketi ile Balçova'da yaklaşık 25.000 nüfusun içeren konutların jeotermal enerji ile ısınmasını sağlamaktadır. Bu amaçla İzmir Jeotermal Enerji San. Tic. A.Ş. adıyla 01.08.2000 tarihinde İl Özel İdaresine bağlı kurulan enerji şirketinin faaliyetine devam ettiği, halen çalışan şirketin yaklaşık 30.000 konutun ısınmasını hedeflediği görülmektedir.³

Belediyelerin önemli görev sahalarından olan çöp toplamadan da enerji üretilmesinin mümkün olduğu, nitekim bu amaçla da çeşitli belediyelerin gerek kendi bünyelerinde gerekse ortaklık şeklinde çeşitli enerji üretim tesislerini kurdukları görülmektedir. Nitekim İstanbul Büyükşehir Belediyesi bu amaçla kurduğu İSTAÇ A.Ş. bünyesinde çöplerden çıkan gazdan yaklaşık 25 MW kapasiteli bir elektrik üretim santralinden elektrik üretildiği ve faaliyetine devam ettiği bilinmektedir. ⁴

Keza Ankara Büyükşehir Belediyesinin de bu alanda Mamak çöplüğünde kurulan elektrik santralinden 22,4 MW elektrik üretimine ek olarak Sincan Çadırtepe mevkiinde de 2,8 MW elektrik üretiminin sağlandığı bilinen başka örneklerdendir. ⁵

Belediyeler açısından bir başka farklı örnek uygulama ise çöpten üretilen elektrik üretim tesisinden seracılık faaliyetinin yapılması olduğu belirtilebilir. Konya Büyükşehir Belediyesi Aslım Katı Atık Sahasında çöpten 5,6 MW elektrik üretimi yanında açığa çıkan ısıdan da seralarda domates üretiminin de yapıldığı bilinmektedir. ⁶ Kurulan serada 1200 metrekaarelik bir alanda 30 ton domates üretiminin mümkün olduğu, belirtilmektedir.

Jeotermal ile ilgili bir başka uygulamada kaplıca ve sağlık turizmi uygulamasıdır. Nitekim Ankara'nın ilçelerinden Çubuk, Kızılcahamam, Polatlı'da bulunan kaplıcaların çeşitli firmalarca işletilmesi yanında Haymana Belediyesinin uhdesinde bulunan kaplıcaların da belediye tarafından yürütülen bir başka uygulama olduğunu da belirtmek gerekir. ⁷ Şehrin merkezinde işletmeciliğini Haymana Belediyesinin üstlendiği Cincime Otel yerli ve yabancı misafirlere hizmet vermektedir.

Bu kapsamda son olarak çok farklı bir uygulamada Gaziantep Büyükşehir Belediyesine aittir. Gaziantep Su ve Kanalizasyon İdaresi (GASKİ), Türkiye'de ilk kez atık su arıtma tesislerinden çıkan çamurdan elektrik üretmiştir. ⁸

GASKİ (Gaziantep Su Ve Kanalizasyon İdaresi) tarafından yurt dışında 30 milyon avro maliyete kurulabilen bir tesis, Gaziantep'te yaklaşık 9 milyon TL'ye tamamlandı, tesisteki çamurlardan saatte 1,5 MW enerji üretilmesi sözkonusudur Gaziantep Büyükşehir Belediye Başkanı Dr. Asım Güzelbey, tarafından her belediyenin arıtma tesisinin bulunduğu, arıtma tesislerinden çıkan çamurun belediyeler için önemli bir sorun olduğu, çamurun doğal yollarla açık alanda ya da kurutma tesislerinde kurutulduk-

tan sonra bertaraf edildiği, bu konuda GASKİ olarak kurulan tesisin Türkiye'de ilk olduğunu, arıtma çamurundan çıkan atıkların tesiste yakıldığını, yakma sonucunda ortaya çıkan enerjiyle de elektrik üretildiğini belirtilmektedir.

Bu türden belediyelerce yürütülen gelir getirici, masraf azaltıcı uygulamaların sayılarının çoğaltılması mümkündür. Birçok belediye bu alanda birikim ve kaynaklarına göre çalışma yapmaktadır.

Bu çerçevede belirtilmesi gereken 6360 sayılı Kanunda yukarıda belirtildiği üzere maden kanunu ve jeotermal kaynaklar ve doğal mineralli sular kanunun uygulanmasında İl Özel İdaresindeki yetkilerin (belediyelere devredilmesi yerine) Valiliklerce kurulacak Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlıklarında kalması aslında belediyelerle ilgili genel olarak yetkilerin merkezden yerele doğru bırakılmasına aykırı bir husus olarak değerlendirilmektedir.

Enerji ile ilgili yerel yönetimler bazında ele alınması gereken bir başka husus ise enerji verimliliğinin sağlanmasına dair düzenleme ve uygulamalardır. Bu uygulamaların dayanakları aşağıda belirtilmiştir. Örnek olarak; elektrikli aletlerin verimliliği, binalarda yalıtım, ampullerin değişimi, ısıpay ölçerlerin yapımı gibi özellikle binalarda yapılması gereken önlemler çerçevesinde enerji verimliliğine dair düzenlemelerin listesi aşağıdadır.

Bu kapsamda çıkarılan mevzuattan ilk belirtilmesi gereken en temel dayanak TBMM'de 18.04.2007 tarihinde kabul edilen 5627 sayılı Enerji Verimliliği Kanunu Resmi Gazetenin 02.05.2007 tarih ve 26510 sayısında yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bunu takiben; 28097 sayılı Resmi Gazetede 27.10.2011 tarihinde yayımlanan Enerji Kaynaklarının ve Enerjinin Kullanımında Verimliliğin Artırılmasına Dair Yönetmelik dışında çıkarılan mevzuat aşağıda sıralanmıştır.

Belediyeler enerji giderlerinin tamamı ya da bir kısmını karşılayabilmek için enerji kaynaklarına göre imkan dahilinde enerji verimliliği ve enerji üretiminde bulunmaları kesinlikle gereklidir.

**Binalarda Enerji Performansı Yönetmeliğinde
Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik**

(Resmi Gazete neşir tarih ve sayısı:20.04.2011/
27911)

**Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve
Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) Destekleri
Yönetmeliği**

(Resmi Gazete neşir tarih ve sayısı: 15.06.2010/
27612)

Ev Tipi Buzdolapları, Derin Dondurucular,
Buzdolabı Derin Dondurucular ve Bunların
Bileşimlerinin Enerji Etiketlemesine Dair Yönetmelikte
(94/2/AT) Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

(Resmi Gazete neşir tarih ve sayısı:
21.05.2010/27587)

**GASKİ (Gaziantep
Su Ve Kanalizasyon
İdaresi) tarafından
yurt dışında 30 mil-
yon avro maliyete
kurulabilen bir tesis,
Gaziantep'te yaklaşık
9 milyon TL'ye tamam-
landı, tesisteki ça-
murlardan saatte 1,5
MW enerji üretilmesi
sözkonusudur...**

Millî Eğitim
Bakanlığına Bağlı
Okullarda Enerji Yöneticisi
Görevlendirilmesine İlişkin
Yönetmelik

(Resmi Gazete
neşir tarih ve sayısı:
17.04.2009/27203)

Binalarda Enerji
Performansı Yönetmeliği

(Resmi Gazete
neşir tarih ve sayısı:
05.12.2008/ 27075)

**Ulaşımda
Enerji Verimliliğinin
Artırılmasına İlişkin Usul
ve Esaslar Hakkında
Yönetmelik**

(Resmi Gazete
neşir tarih ve sayısı:
09.06.2008/26901)

**Sıvı ve Gaz Yakıtlı Yeni Sıcak Su Kazanlarının
Verimlilik Gereklere Dair Yönetmelik**

(Resmi Gazete neşir tarih ve sayısı:
05.06.2008/26897)

**Merkezi Isıtma ve Sıhhi Sıcak Su Sistemlerinde
Isınma ve Sıhhi Sıcak Su Giderlerinin
Paylaştırılmasına İlişkin Yönetmelik**

(Resmi Gazete neşir tarih ve sayısı: 14.04.2008/
26847 (Mükerrer))

Tanıtma ve Kullanma Kılavuzu Uygulama

Esaslarına Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılması
Hakkında Yönetmelik

(Resmi Gazete neşir tarih ve sayısı: 08.10.2007/
26667)

Ev Tipi Klimaların Enerji Etiketlenmesine İlişkin
Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

(Resmi Gazete neşir tarih ve sayısı:
11.06.2007/26549)

Ev Tipi Klimaların Enerji Etiketlemesine İlişkin
Yönetmelik

(Resmi Gazete neşir tarih ve sayısı:
14.12.2006/26376)

**Tanıtma ve Kullanma Kılavuzu Uygulama
Esaslarına Dair Yönetmelik**

(Resmi Gazete neşir tarih ve sayısı:
14.06.2003/25138)

TEBLİĞLER

5627 Sayılı Enerji Verimliliği Kanununun 10 uncu
Maddesine Göre 2013 Yılında Uygulanacak Olan İdari
Para Cezalarına İlişkin Tebliğ (Sıra No: 2013/3)

(Resmi Gazete neşir tarih ve sayısı:
13.02.2013/28558)

**Yetki Belgesi ve Sertifika Bedelleri İle Sertifika
Bedellerinin Yetkilendirilmiş Kurumlara Ödenecek
Bölümü Hakkında Tebliğ (Sıra No: 2013/2)**

(Resmi Gazete neşir tarih ve sayısı:
13.02.2013/28558)

**Enerji Verimliliği Hizmetlerini Yürütecek Kurum
ve Kuruluşlara Yetki Belgesi Verilmesi Hakkında
Tebliğ (Sıra No: 2012/4'de Değişiklik Yapılmasına
Dair Tebliğ) (Sıra No: 2013/1)**

(Resmi Gazete neşir tarih ve sayısı:
05.01.2013/28519)

**Enerji Verimliliği Eğitim ve Sertifikalandırma
Faaliyetleri Hakkında Tebliğ (Sıra No: 2012/5'de
Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ)(Sıra No: 2012/6)**

(Resmi Gazete neşir tarih ve sayısı:
10.11.2012/28463)

**Enerji Verimliliği Eğitim ve Sertifikalandırma
Faaliyetleri Hakkında Tebliğ (Sıra No: 2012/5)**

Resmi Gazete neşir tarih ve sayısı:
18.09.2012/28415)

Enerji Verimliliği Hizmetlerini Yürütecek Kurum ve Kuruluşlara Yetki Belgesi Verilmesi Hakkında Tebliğ (Sıra No: 2012/4)

(Resmi Gazete neşir tarih ve sayısı: 25.07.2012/28364)

Enerji Verimliliği Destekleri Hakkında Tebliğ (Sıra No: 2012/3)

(Resmi Gazete neşir tarih ve sayısı: 03.07.2012/28342)

5627 Sayılı Enerji Verimliliği Kanunu'nun 10 uncu Maddesine ve 5326 Sayılı Kabahatler Kanunu'nun 3 üncü ve 17/7 nci Maddelerine Göre 2012 Yılında Uygulanacak Olan İdarî Para Cezalarına İlişkin Tebliğ (Sıra No: 2012/2)

(Resmi Gazete neşir tarih ve sayısı: 19.01.2012/28178)

Enerji Kaynaklarının ve Enerjinin Kullanımında Verimliliğin Artırılmasına Dair Yönetmeliğin 7 nci Maddesine Göre Yetki Belgesi ve Sertifika Bedelleri ve Sertifika Bedellerinin Yetkilendirilmiş Kurumlara Ödenecek Bölümü Hakkında Tebliğ (Sıra No: 2012/1)

(Resmi Gazete neşir tarih ve sayısı: 19.01.2012/28178)

İLGİLİ TEBLİĞLER

Ev Tipi Ampullerin Enerji Etiketlemesine İlişkin Tebliğ

Ev Tipi Çamaşır Makinalarının Enerji Etiketlemesine İlişkin Tebliğ

Ev Tipi Bulaşık Makinalarının Enerji Etiketlemesine İlişkin Tebliğ

Ev Tipi Çamaşır Kurutma Makinalarının Enerji Etiketlemesine İlişkin Tebliğ

Ev Tipi Kurutmalı Çamaşır Makinalarının Enerji Etiketlemesine İlişkin Tebliğ

Ev Tipi Elektrik Fırınlarının Enerji Etiketlemesine İlişkin Tebliğ

GENELGELER

- Kamuda Akkor Lambaların Değiştirilmesi ile İlgili Başbakanlık Genelgesi (2008-19)

(Resmi Gazete neşir tarih ve sayısı: 13.08.2008/26966)

2008 Enerji Verimliliği Yılı ile İlgili Başbakanlık Genelgesi (2008-2)

(Resmi Gazete neşir tarih ve sayısı: 15.02.2008/26788)

2008 Enerji Verimliliği ile İlgili Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Genelgesi (2008-1)
(05.08.2008 tarih ve 164 sayılı Genelgesi)

Son olarak belediyelerin enerji verimliliği alanında yapabilecekleri bazı uygulamaları şöylece özetlemek mümkündür;

Sokak aydınlatmasının LED'lerle sağlanması,

Binalarda ısı yalıtımının sağlanması,

Okullarda enerji tasarrufunun sağlanması için öğrencilere bilinçlendirme amaçlı eğitim ve proje teşviklerinin yapılması,

Üniversitelerle enerji verimliliği gibi çeşitli enerji alanlarında işbirliğine gidilmesi,

Enerji potansiyelinin beldede tesbitinin yapılarak enerji üretiminde strateji belirlenmesi, bu amaçla jeotermal, hidroelektrik, güneş, rüzgar gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının etkili bir şekilde kullanımına ilişkin üretim tesislerinin kurulması, kurdurulması, destek sağlanması konusunda etkili olunması,

Binaların güneş enerjisi ile aydınlatılması konusunda örnek projelere destek olunması, kendi binalarının, spor ve sosyal tesislerin yenilenebilir enerji ile ihtiyaçlarının tedarik edilmesi olarak belirtilebilir.

KAYNAKÇA

- 1) Başmüfettiş, Kamu Yönetimi Uzmanı, Türkiye Belediyeler Birliği Danışmanı, ahmetkansiz06@hotmail.com
- 2) <http://www.jkbb.org.tr/20-kurulus-ve-gorev.html>
- 3) www.izmirjeotermal.com.tr/images2/img/3474/File/websunuma.i..pdf
- 4) <http://www.istac.com.tr/hizmetler/atiktan-enerji-uretimi.aspx>
- 5) <http://www.ankara.bel.tr/haberler/mamak-oeplueuenuen-ardindan-bir-iiik-da-sincan-adirtepeden/>
- 6) <http://www.konya.bel.tr/haberayrinti.php?haberID=3928>
- 7) http://www.haymana.bel.tr/index.php?sayfa=ust_sayfalar&id=8

Küreselleşme - Yerelleşme Vesayet-Özerklik İkilemi Bağlamında Mahalli İdareler

Toplumsal hayat geçmişle kıyaslanmayacak ve hızına neredeyse yetişilemeyecek derecede farklılaşmaktadır. Bu değişim toplumsal ve bireysel beklentileri artırmakta, hem merkezi hem de mahalli kamu örgütlenmelerinin kendilerini sürekli yenilemeleri gerekmektedir. Hızlı kentleşme, teknolojiye baş döndürücü değişim, demokratikleşme, insan hakları konusundaki artan istekler, küreselleşme, çevre bilincinin artması ve hayat standartlarının yükselmesi özellikle mahalli nitelikli hizmetlerin sunumundan sorumlu yerel idareler konusunda yeni düzenlemeleri zorunlu kılmıştır.

21.yüzyılda bir yandan küreselleşme süreci yaşanmakta diğer yandan da yerelleşme olgusu, yerelliğin önemi ve ağırlığı gündemdeki yerini korumaktadır.

Küreselleşme ve yerelleşme ikilemini kamu hizmetlerinin daha kaliteli bir şekilde sunulması ve yurttaşların yaşam kalitesini artıracak yeni düzenlemelerin yapılması bağlamında değerlendirmek gerekir. “Bu arayış küreselleşme yerelleşme ekseninde sürdürülse de demokratikleşme, decantralizasyon ve daha fazla katılım konusunda mahalli topluluğun haklarının korunması ve güçlendirilmesi için önemli bir zemin oluşturmaktadır” (Ökmen, Parlak, 2002: 611).

Mahallileşme çabaları çerçevesinde merkezi idare tarafından kullanılan birçok yetki ve sorumluluk merkezden alınmış ve çevreye aktarılmıştır. Türkiye’de

bu konudaki düzenlemelerde özellikle “demokratik” ve “etkin hizmet sunma” ilkeleri birlikte ele alınmalıdır. Bu iki ilkedен de taviz vermeden kaynakların optimum kullanımına imkan tanıyan düzenlemelere öncelik verilmelidir. Bunlar yapılırken de demokrasi ile doğrudan ilişkili bir kavram olan özerk mahalli idareler üzerinde önemle durulması gerekir. “Küreselleşme her ne kadar sermayenin tek bir merkezden yönetilmesi gibi görüntü verse de ve Türkiye’de de birçok ülkede olduğu gibi küreselleşme süreci büyük kaygılarla karşılanırsa da katılım, demokrasi, mahalli topluluğun güçlendirilmesi yönündeki katkılarını görmezlikten gelemeyiz” (Öner, 2002:121).

Özellikle mahalli düzeyde kamu hizmetlerinin sunumunda oluşturulmuş olan kamu kurumlarının idaresinde insanlar söz sahibi olmak istemektedirler. Örneğin ülkemizde 1921 tarihli Teşkilatı Esasiye Kanunun bucakların idaresi ile ilgili maddesi görüşülürken Bucak müdürünün kaymakam ya da valinin göstereceği adaylar arasından seçilmesi önerisine Komisyon sözcüsü karşı çıkarak şöyle demiştir. “Vali ve kaymakam tarafından aday göstermek demek, halk, işini başkalarının gözetim ve aracılığı ile görsün demektir. Efendiler, bugüne değin ülkeyi gözetimle, araçlarla sözde yönettiniz. Bundan sonra halka bırakınız. Eğer bu ülke kendi köylerinin yönetemeyecek durumdaysa, sizin de burada toplanmaya yetkiniz yoktur” (Meriç, 1983:3334). Bu ifadelerden de açıkça görüldüğü gibi

kamu hizmetlerinin uzun yıllar merkezi idare birimlerince yerine getirildiği belirtilerek artık halkın kendi sorunlarına sahip çıkmasının gerekliliği vurgulanmaktadır. Eğer halk kendi köyünü yönetmekten aciz ise milletvekillerinin de mecliste toplanarak karar almasına gerek yoktur, vekiller buna yetkili değildir denilerek halka güvenmenin önemi vurgulanmaktadır. Bu bağlamda katılım, sorumluluk alma, meseleleri yerinde ve hızlı bir şekilde çözme gibi unsurlar ortaya çıkmaktadır. Burada üzerinde önemle durulan nokta hizmetlerin etkili ve verimli bir şekilde yerine getirilmesinin yanında mahalli halkın katılımı ve özgürlüklerinin korunmasıdır.

Mahalli idareler, bireylerin temel haklarını gerçekleştirmelerine, mal ve hizmet üretiminde etkinliğe ve demokrasinin gelişmesine katkıda bulunan kuruluşlardır (Tekeli,1983: 3). Bireylerin gerçek haklarının gerçekleştirilmesi ve demokrasinin geliştirilmesi konuları özgürlük ve katılım şeklinde açıklanabilecek değerleri içermektedir. Bunlar da demokrasi bağlamında ele alınan konulardır.

Mahalli idareler, hem mahalli halkın ortak ihtiyaçlarını karşılama görevini görmekte hem de genel karar organlarının seçimle oluşmaları nedeniyle idareye halkın katılımını sağlamaktadır. Devlet, vatandaşlarına sunduğu hizmetleri yerine getirirken hem merkezde hem de taşrada örgütlenmiştir. Taşrada organları merkez tarafından atama yoluyla görevlendirilen birimler olmakla birlikte genel karar organları seçimle oluşan birimler de mevcuttur. Mahalli idareler kuruluş amaçları ne kadar farklı olursa olsun bir ülkedeki demokratik yaşamın vazgeçilmez unsurlarındandır. Mahalli idarelerle “demokrasi” kavramı arasındaki ilişkiyi daha iyi anlamak için demokrasinin tanımı ve içeriği hakkında bilgi vermek faydalı görülmektedir.

DEMOKRASİ PARADİGMASI

Her sosyal kesimin kendi çıkarları doğrultusunda tanımlamaya çalıştığı demokrasi kavramı aslında öğrenmekten çok yaşanan bir olgudur. Toplumların eğitim ve kültür düzeyleri ile doğrudan ilgilidir. Demokrasi devamlı gelişen ve kendini yenileyen bir kavramdır.

Demokrasinin, herkesin bildiği en kısa tanımını Abraham Lincoln yapmıştır. O, demokrasinin “halkın, halk tarafından ve halk için idaresi” olduğunu belirtmektedir. Demokrasi, Toktamış Ateş Hoca’nın Churchill’den aktardığı tanımda “Demokrasi berbat bir rejimdir. Ama rejimlerin en az berbat olanıdır” ifadeleri yer almaktadır (Ateş, 1994: 9). Demokrasi “kişilerin, grupların, sınıfların vb. kendilerini ilgilendiren, ya da ilgilendirebilecek konularda alınacak kararların oluşumuna katılmalarıdır” (Ateş, 1994: 11).

Kelime olarak eski Yunanca olan “Demos-Kratos” kavramı halkın kudreti, iktidarı, idaresi gibi anlamlara gelmektedir. Demokrasi; idareleri seçme ve seçilme esasına dayalı halk egemenliğine ağırlık veren siyasal rejimleri ifade etmektedir. Mahalli idareler mahalli halkın kendilerini yakından ilgilendiren konular hakkında karar alma ve örgütlenme biçimi olduğu için demokrasi kavramı ile yakından ilgilidir. Mahalli idarelerin eşitlik, katılma, özgürlük ve temsil gibi değerleri yaşatmaları nedeniyle demokrasi ölçütü olarak değerlendirilmişlerdir (Görmez, 2000: 81).

Halk egemenliği, çoğunluğun idaresi, azınlığın haklarının korunması, özgür ve adil seçim, katılım, hukuk devleti, temel hakların güvenceye alınması, eşitlik ve hoşgörü gibi kavramlar demokrasinin olmazsa olmaz şartlarından.

Mahalli idareler, demokratik kurumların en önemlilerinden bir tanesidir. Mahalli idareler, mahalli halkın kendi kendilerini yönetmelerine, kendi sorunlarına sahip çıkıp onları çözebilmelerine imkan tanıyan birimlerdir.

Mahalli idarelerle demokrasi arasındaki ilişki birkaç farklı şekilde ortaya çıkmaktadır. Kimileri mahalli idarelere demokrasinin düşmanı olarak bakarken kimileri de tam tersine mahalli idareleri demokrasinin geliştirdiği yerler olarak görmektedir. Örneğin “Toulmin Smith mahalli idarelerin demokratik seçim ilkesine tümüyle ters düşen, gücünü yalnız geleneklerden alan kutsal bir kurum olduğunu ileri sürmektedir (Keleş, 1994: 49).

Mahalli idareler o bölgede yaşayan halka kendileri ile ilgili sorunları çözmede imkân tanımaktadır. Mahalli idare birimlerinin organlarının seçimle oluşması insanların kendi sorunlarına daha duyarlı ve onları çözmek için oluşturulan mahalli birimlerde söz sahibi olmalarını doğurmaktadır.

Siyasi mücadelenin yaşandığı halka en yakın birimler mahalli idarelerdir. Bu açıdan değerlendirildiğinde siyasi kültür ve bilincin oluşturulmasında

mahalli idare birimlerinin katkıda bulunduğu söylenebilir. Demokrasi bir anlamıyla belli bir yaşam şeklidir. Demokrasi öğrenilmez yaşanır. Yüzme öğrenmek isteyen birinin suya girmesinin gerekli olduğu gibi demokrasi de hayatın içinde bizzat öğrenilerek kazanılır. Demokrasi belirli bir kültür düzeyini gerekli kılar. Hayatında hiçbir karara katılmamış hep başkalarından bir şeyler beklemiş insanların demokrasiyi tam anlamıyla kavramaları oldukça zordur. Tarihsel süreç içinde demokrasi için verilen mücadeleye bakıldığında, bu mücadeleyi verenlerin belli bir bilinç düzeyine ulaşmış olduğu görülür. İnsanlar bazı haklara sahip olmalarının gerekliliğine inanmaya başladıkları an o hakkı elde etmek için mücadele etmişlerdir. Bir başka deyişle elde ettikleri hakkın bedelini ödemişlerdir.

Mahalli idareler hemen her zaman siyasetin içinde olmuşlardır. Siyasi partiler mahalli seçimleri ulusal düzeyde başarılı olmanın ilk basamağı olarak görmektedirler. Mahalli düzeyde sunduğu hizmetlerle halka başarısını kabul ettirmiş siyasi partilerin ulusal düzeyde de başarılı olacağı söylenebilir. Bu yüzden ulusal demokrasi ile mahalli demokrasiyi birbirinden ayırmak oldukça zordur.

Türkiye’de mahalli idarelerin kuruluşunda hiçbir zaman demokratik kaygılar ön planda olmamıştır. Mahalli idarelerin oluşumunda halkın katılımı, mahalli özerklik, mahallileşme gibi kavramlar yer almamaktadır. Osmanlıda “merkez, adem-i merkeziyetçilik politikasının parçası olarak meydana getirilmiş olan mahalli düzeyde seçilmiş kurulları da parlamentoya benzer şekilde algılamıştır. Söz konusu mahalli kurulların meydana getirilmesinin arkasında yatan temel amaç vergi gelirlerini artırmak idi” (Ortaylı, 1974: 4). 1864 Vilayet Kanunu da merkezin çevre üzerindeki gücünü artırmayı amaçlamaktaydı. Kanun düzenli ve etkin idareyi vilayetlerde de gerçekleştirebilmek amacıyla yapılmıştı. Bu kanun ile valilerin yetkileri genişletilmişti.

Mahalli idareler halka kendi problemlerini çözme sorumluluğu yükleyen birimlerdir. Bu açıdan bakıldığında mahalli halkın kendi sorunlarıyla ilgili olarak mahalli idare birimlerini etkilemeleri merkezi idareye oranla daha kolaydır.

Mahalli idareler uygulamada mahalli halkın etkinliğinin sağlanabileceği ve vatandaşların bilgi ve yeteneklerinin harekete geçirilebileceği en uygun idare birimleridir. Mahalli idareler vatandaşlık bilincinin geliştirilmesine, siyasi iktidara katılma imkanının tanınmasına ve toplumdaki çok farklı insan gruplarının idarede söz sahibi olmalarına katkıda bulunmaktadır. Mahalli idareler mahalli özgürlükleri korumaktadır.

ÖZERKLİK

Özerklik (muhtariyet-autonomy) özellikle merkezden idare ilkesinin sakıncalı yönlerini azaltmak amacıyla oluşturulmuş bir idare anlayışıdır. Özerk kuruluşlar yasama, yürütme, yargı üçlüsü içinde yürütme organının görev ve yetkilerinin bazılarının yerine getirilmesi amacıyla oluşturulmuş kuruluşlardır. Merkezden idarenin herkes tarafından bilinen klasik sakıncalarını (kırtasiyecilik, zaman kaybı, kaynak israfı, isabetli karar alma zorluğu vs) gidermek için oluşturulmuş özerk kuruluşlar özellikle karar alma ve bu kararları uygulayabilme haklarına sahiptirler. Karar alabilme özgürlüğü, karar mekanizmalarını oluşturabilme serbestiyeti, mali açıdan alınan kararları yerine getirebilme imkânlarının bulunması özerkliğin temel koşulları arasında yer alır. Bazı kuruluşların özerk kılınmasının en önemli sebebi hizmetlerin daha etkili ve verimli bir şekilde sunulmasının sağlanmasıdır. Kurumların özerk kılınmaları hizmete yöneliktir. Kişisel ya da kurumsal çıkarlar, politik beklentiler hiçbir za-

man özerkliğin amaçları arasında yer almaz. Özerklik kesin karar alabilme yetkisini de içermektedir. Özerk kuruluşlar başka kuruluşlardan izin ve onay almaksızın kararlar alabilirler. Kendi karar organlarını merkezi idarenin etkilerinden uzak bir şekilde oluşturabilirler. Türkiye’de özerk mahalli idarelerin karar organları seçimle göreve gelmektedir. Bu durum özerkliğin en önemli şartlarındandır. Yine özerk kuruluşların görevlerini gereği gibi yerine getirebilmesinin olmazsa olmaz koşulu mali açıdan yeterli olabilmeleridir. 1982 Anayasası’nın 127.maddesinin son fıkrası mahalli idarelere görevleriyle orantılı gelir sağlanacağı konusunu hükme bağlamıştır. Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik şartlara göre bu düzenleme gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır.

“Mahalli idarelerin karar organlarının seçimle iş başına gelmiş olmaları ve kendi işlerini kendi organları eliyle dışarıdan hiçbir karışma olmaksızın görmeleri ve tüzel kişilik sahibi bulunmaları, bu kuruluşlara demokratik ve özerk kuruluş niteliği kazandırmaktadır”.

Mahalli özerklik (Local Autonomy) ve mahalli demokrasi (local democracy) kavramları işte bu özelliklerin sonucu olan kavramlardır” (Keleş, 1994: 43).

Devletin dışındaki kamu tüzel kişileri (federal yapı- lı ülkeler hariç) Anayasanın ve kanunların kendilerine verdiği yetkiler içinde görevlerini yaparlar. Bu kamu tüzel kişileri görevlerini yerine getirirken hizmetlerin gerektirdiği mali imkânlarla, ayrı bir bütçeye ve karar organlarına sahiptir. Mahalli bir topluluğun mahalli nitelikli işleri kendi seçmiş olduğu organlar aracılığı ile görebilmesi ve bunlar için kendi kaynaklarına sahip olması özerklik olarak belirtilebilir.

Özerk kuruluşlar karar alma ve aldıkları kararları uygulamak yetkisine sahiptirler. Karar organları serbest bir şekilde oluşmaktadır. “Özerklik merkezden yönetimin ve bürokratik çalışmanın sakıncalarını gidermek için düşünülen bir idare biçimidir” (Tortop, 1994: 18).

Mahalli idareler, hem mahalli halkın ortak ihtiyaçlarını karşılama görevini görmekte hem de genel karar organlarının seçimle oluşmaları nedeniyle idareye halkın katılımını sağlamaktadır.

Mahalli özerklik iki yön- lü bir kavramdır. Bunlar- dan ilki mahalli birimlerin merkezle olan ilişkilerini ilgilendirirken, ikinci yönü, mahalli birimlerin halkla olan ilişkilerini içermek- tedir. Mahalli idareler tü- müyle merkezden bağımsız birimler değildir. Ayrıca özerkliğin idari ve mali o- larak farklı iyi yönünün ol- duğunu belirtmek gerekir. İdari özerklik mahalli idare birimlerinin kendi organları aracılığı ile serbest olarak karar alabilmeleri anlamı- na gelmektedir. Karar or- ganlarının atama yoluyla

değil de seçimle gö- reve gelmeleri idari özerkliğin bir şartı olarak görülmektedir. Mali yönden özerklikte ise mahalli idare birimlerinin anayasada ve yasalarda kendilerine verilen görevleri yerine getirebilmeleri için yeterli kaynağı sahip olabilmelerini içerir. Ayrıca bu kaynakları yasalar çerçevesinde koruyabilme yetkisi de bu bağlamda düşünülmektedir.

Mahalli idarelerin merkezle olan ilişkilerinde asıl olan mahalli birimlerin idari ve mali görevlerini merke- zin müdahalesi olmaksızın kendi imkanları ile yerine getirebilmesidir. Mahalli idarelerin halkla olan ilişkile- rinde ise önemli olan nokta seçimle gelen organların

halkı gereği gibi temsil edebilmeleridir. Seçim sistemi buna imkân verecek şekilde olmalıdır. Kamu hizmet- lerinin yerine getirilmesinde bazı kuruluşlara özerklik verilmesinin en önemli nedeni bu birimlerin etkin ka- rar alabilmeleri ve ülkeye daha iyi hizmet etmelerini sağlamaktır. Hizmetlerde etkinlik ve verimlilik temel amaçtır. Birimlere bazı konularda serbestçe karar alabilme yetkisinin tanınmasında temel amaç hiz- mete yöneliktir. Özerklikte bu amaçtan uzaklaşırsa beklenen yarar sağlanamaz. Özerklik hiçbir zaman ulusal çıkarlar aleyhine kullanılmamalıdır. Özerklikte merkezin denetimi kaçınılmazdır. Hizmetlerin birliği ve bütünlüğünü bozan uygulamaların denetlenmesi gerekmektedir. Kimilerinin belirttiği gibi denetim de- mokrasiyle çelişen bir durum değildir. Önemli olan denetimin demokratik kurallar çerçevesinde, amacı- na uygun olarak yapılmasıdır. Birçok konuya ulusal düzeyde bakma ihtiyacı denetimin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

SONUÇ

21. yüzyılı tanımlayan en önemli sıfat “değişim” dir. Buna ek olarak değişimi de belirleyen en önemli husus hızlı ve sürekli olmasıdır. Bireysel olarak insan- dan bağımsız bir şekilde ortaya çıkan bu değişim top- lumsal hayatın her alanını etkilemektedir. Kültürden, sanata, temel fizyolojik ihtiyaçlardan, güvenliğe, eko- nomiden, demokrasiye, siyasi yapıdan uluslar arası ilişkilere kadar etkili olan bu durum özellikle de yerel ortak ihtiyaçların hem tanımlanmasında hem de su- numunda yeni sonuçlar ortaya çıkarmaktadır.

Son elli yılda meydana gelen teknolojik gelişim insanlık tarihi boyunca ortaya çıkandan daha fazla- dır. Bilgi teknolojisi, iletişim, haberleşme, sanayi ve hizmet sektörlerinde kapitalist toplumun tüketim kül- türünün bir sonucu ortaya çıkan hızlı mal ve hizmet alanındaki farklılaşma, günümüz modern dünyasını geçmişten ayıran en önemli konular olmaktadır. Li- beral ekonominin tüketime dayalı insan tanımlaması üretim çeşitliliğini tetiklemekte tam rekabet şartları firmalar arası kar mücadelesinde yeni ürün ve yeni yöntemlerin doğmasına neden olmaktadır. Tüketilen ürünün de çok kısa bir sürede eskiye dönüşmesi, ye- ni ve gelişmiş modellerinin ortaya çıkması toplumsal hayatın her alanında karşımıza çıkmaktadır. Mal ve hizmet sektörü ayrımı olmaksızın bu gelişmeler artan bir ivme ile devam etmektedir. İnsanların tükettikle- ri malların yanında sağlık, eğitim, kültür, demokrasi, idare, katılma ve özerklik gibi alanlardaki algılamaları farklılaşmaktadır. Bütün bu gelişmeler hem merkezi hem de mahalli düzeyde mal ve hizmet üreten ka-

mu örgütlerini derinden etkilemektedir. Bu örgütlerin özellikle Türkiye’de hızlı değişen şartlara ayak uyduramadığı ortadadır. Yeni yöntemler ve yeni düzenlemeler kaçınılmazdır.

Günümüzde mahalli idarelerin önemi gittikçe artmaktadır. Bu artışta hem hizmetlerin etkin ve verimli olarak hızlı bir şekilde yerine getirilmesi hem de halkın kendi sorunlarına sahip çıkıp onları bizzat kendisinin çözmesi düşünmesi rol oynamaktadır. Bu açıdan mahalli idareler demokrasinin vazgeçilmez unsurlarındandır. Demokrasi en kısa öz tanımı ile “halkın halk tarafından idaresi” ise mahalli idareler uygulamada görülen bazı aksaklıklara rağmen demokrasinin yaşanmasına ve gelişmesine katkıda bulunan en temel kurumdur.

Mahalli idarelerde demokrasi aleyhine görülen kimi durumlar bizzat mahalli idarelerin varlığından değil, uygulamadan kaynaklanan sorunlardır. Bu sorunlar mahalli düzeyde yaşandığı gibi ulusal düzeyde de yaşanmaktadır. Seçim sisteminin adil oluşundan tutun da partilerde genel merkezin etkinliğinin belirleyici olmasına kadar varan sonuçlar aynı zamanda ulusal düzeyde de karşılaşılan sorunlardır. Bu açıdan ülkemizde demokrasinin gelişmesine mani olan hem mahalli hem de ulusal düzeydeki engellerin kaldırılması gerekmektedir. Demokrasi ideal bir rejimdir. Ona ulaşmak hiçbir zaman mümkün değildir.

Günümüzde modern olarak isimlendirilen mahalli idare örnekleri batıda uzun bir tarihi geçmişe sahiptir. Demokrasi mücadelesi örneğine benzer bir şekilde batı toplumlarının kendi içi dinamikleri sonucu tarihsel süreç içinde gelişe gelişe günümüze kadar ulaşmıştır. Sosyolojik, ekonomik, kültürel ve idari gelişmeler dikkate alınmadan yapılacak düzenleme çalışmalarının başarılı olmasını beklemek safılık olur. Demokratikleşme, katılım, mahalli idarelerin güçlendirilmesi, verimlilik, etkililik, özerklik, özgürlük gibi kavramlar tekrar ve tekrar dile getirilmekte ama pratik yaşamda vatandaşın beklentilerine uygun hizmet sunulduğunu görememekteyiz. Bu başarısızlığın temelinde çalışmalarının kendi iç dinamiklerimiz sonucu ortaya konulmamış olması ve kendi sosyolojik gerçekliğimizin dikkate alınmaması yatmaktadır. Demokrasi kavramının sınırlarının kesin çizgilerle belirlenememesi ve her toplumsal kesimin kendi çıkarlarına göre bir demokrasi anlayışına sahip olması kavramın gerçek hayattaki karşılığının farklı şekillerde ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Demokrasi erdemli insanların oluşturduğu ideal bir rejimdir. Gerçeklikler dünyasında ideal demokrasinin imkânsız oluşu, ona

ne kadar yaklaşıldığı noktasını başarı ölçütü yapmaktır. Bunun içinde insanları erdemli kılmanın yolunun eğitimden geçtiği hakikati ihmal edilmeyerek öncelikle eğitim olmak üzere ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi ve idari düzenlemeler yapılmalıdır.

Bir yandan küreselleşme bir yandan yerelleşme paralelinde gerçekleşen 21. yüzyıldaki değişimi; özellikle ulus devlet ölçeğinde ve küresel güç olma çabası içinde bulunan Türkiye gibi ülkelerde merkezi ve mahalli idare çok iyi tahlil edebilmelidir. Zira önlenemeyen, öngörülemez ve etkisinden kaçınılamayan bu değişimde vatandaşlarımızın beklentilerine yönelik düzenlemeleri yapmak yeni demokrasi anlayışının bir gereği ve sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

ARSLAN, Nagehan Talat. (2005), “İdari ve Mali Paylaşım Açısından Merkezi İdare Mahalli İdare İlişkileri”, İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Sayı 33.ss.189-209.

ATEŞ, Toktamış. (1994), Demokrasi Kavram, Tarihi Süreç, İlkeler, Ankara: Ümit Yayıncılık.

GÖRMEZ, Kemal. (2000), “Demokratikleşme Açısından Merkezi İdare-Mahalli İdare İlişkileri”, Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi, S.4 (ss.81-88)

KELEŞ, Ruşen. (1994), Yeniden İdare ve Siyaset, İstanbul: Cem Yayınevi. Mahalli Hizmetlerin Yerinden Karşılanması, (1991), Ankara:

MERİÇ, Osman. (1983), “Anayasalarda Mahalli İdarelerle İlgili İlkeler ve İdari Vesayet”, Fehmi Yavuz’a Armağan, Ankara: SBF Yayınları.

ÖKMEN, Mustafa, Bekir Parlak. (2002), “Küreselleşme Sürecinde Mahallileşme Eğilimleri ve Mahalli Haklar”, Mahalli İdareler Sempozyumu Bildirileri, TO-DAİE Yay, Ankara.

ORTAYLI, İlber. (1974), Tanzimat’tan Sonra Mahalli İdareler, Ankara: Sevinç Matbaası.

ÖNER, Şerif. (2002), “Globalleşme Sürecinde Mahallilik: Demokratik ve Katılımcı Mahalli İdarelerin Kurumsallaştırılması”, Avrupa Birliği İle Bütünleşme Sürecinde Mahalli İdareler, (Ed.Bekir Parlak, Hüseyin Özgür), Alfa Yayınevi, İstanbul.

TEKELİ, İlhan. (1983), “Mahalli İdarelerde Demokrasi ve Türkiye’de Belediyelerin Gelişimi”, Amme İdaresi Dergisi, C. 16, S. 2.

TORTOP, Nuri. (1994), Mahalli İdareler, Ankara: Yargı Yayınları.

Bir Mirasın İzinde: Kurtuba

Daha önce bir çalışma için gittiğim İspanya gezimde Kurtuba /Cordoba'ya uğrayamamıştım. Bu şehirle ilgili yıllardan beri aklımın bir köşesinde sorular, cevaplar, meraklar oluşuyor, ben de bir şeyler okuyarak kendimce çalışıyor, başta Endülüs mirasının bilim adamları, düşünürleri, şairleri olmak üzere modern İspanya'nın konularına da yöneliyordum. Kaldı ki Kurtuba'nın kuruluşuna neden Ortadoğu'daki eski Emevi rekabeti, 8.-9. yüzyıllarda Şam'daki katliamlardan, zulümden kaçanların Kurtuba'yı mamur etmek için gösterdikleri irade de ilginçti. Kurtuba'ya gidişimin arkasında hiçbir tasavvufi neden ve cazibe olmadığı gibi tam tersine bilim ve felsefe tarihinin etkisi belirgindi. Tabii ki İbn Arabi'ye sözü getirmeyen bir Endülüs düşünmek zor. Zarkavi'nin, İbn Hazım'ın, Maymonides'in adını hiç anmadan Endülüs'ü sadece İbn Arabi'ye bağlamak ta sıkıntılı olmalı. Mesleğimin (sosyolojinin) piri saymakta sakınca görmediğim İbn Haldun ve felsefeye meylimin en parlak yıldızlarından İbn Rüşd'ün (Averos) Endülüs'e gidişimde asıl cazibe olduğunu söylemem gerek. Endülüs ne kadar hoşgörülüydü bilemem ama savaşın hakkını veren Tarık bin Ziyad'ın tarihi kahramanlığı daha kayda değer görünüyor. Pek çok çocuğun adında yaşayan

Tarık yoksa ne anlam taşırdı?

Kendi olanaklarımla gezdiğim çoktur, aile üyeleri olarak bu masrafları göze alabildik; ne kadar akıllıcadır bilemiyorum. İnsanız işte, bir müsriflik de sayılabilir. Bu nedenle aileme minnettarım; kaldı ki kendi imkânlarımla gidebildiğim toplantılarda çoğu zaman yabancı arkadaşların misafiri oldum. Onların cömert ve samimi imkânlarını ihmal etmemek gerekiyor. Devlet görevlisi olarak gittiğim iş toplantılarından arta kalan zamanlarda da gezip görmeye vakit ayırdım. Tanrı devlete ve millete zeval vermesin. Gezileri ve şehirleri yazmanın vergileriyle yurt dışına çıktığım insanlara karşı bir borç olduğuna daha fazla inanıyorum.

Kurtuba'ya gitme olanağını ikinci İspanya ziyaretimde bulabildim. Hızlı tren seferlerinin olması, ne yalan söyleyeyim, gezgin (turist) için çok önemli. Önceden yayımlanan tarifeler, garlara kolayca ulaşmada şehirler plancılarının ve belediyelerin sağladığı imkânlar dar zamanda değer kazanıyor. Türkiye'nin de bu yoldaki gayretleri ülkemize gelen gezginlere olduğu kadar iş adamlarına da gelecekte önemli kolaylıklar sağlayacağı benziyor. Madrid tren garı da şehir içi ulaşım için iyi sayılır.

Bilet alırken tarifeydi, zamandı derken kuyrukta bekleyenlerin ve arkadaşlarımla sabrını zorladım, ama trenin kalkış saatine az bir süre kala koltuklarımızdaydık. Madrid'ten çıkışta Havanın serinliği ile trenin klimalı havası biri birini tamamladı. Yolumuz sıcak çöllerden buralara gelip yerleşen Endülüs Emevilerinin İspanya içlerine geliş yoluna, güneye doğruydı. Birkaç harita, birkaç eser arasında Ziya Paşa'nın *Endülüs Tarihi* gözümün önüne geldiyse de zihnimi kurcalayan soruların odağında öncelikle İbn Rüşd ve Muhiddin İbn Arabî (1165-1239), sonra Endülüs edebiyatı vardı. İbn Rüşd (1126-1198) Mekke'den, Semerkand'dan, Bağdat'tan, Şam'dan Kurtuba'ya batıya gelen bir entelektüel geleneğin Endülüs'teki bayrağı olup Padua, Bologna, Paris üniversitelerini etkilerken, İbn Arabî, o topraklardan doğuya gitmiş, Konya'da, Malatya'da, Mekke'de, Şam'da yaşamış, bilime ve hikmete **karşı olmayı da ihmal etmeyen tasavvuf kültürünün bayrağı olmuştur.**

Onların yollarını ayırdığı şehre gidiyorduk. Madrid'den hareket ettiğimizde Neruda'nın şiirlerindeki iç savaş sahneleri, bir şiir tadındaki Argüelles ve bir zamanlar Madrid elçimiz Yahya Kemal'in şalı, gülü ve zili geride kaldı. Edebiyatın en ince türü olan şiirler zaman zaman bizi yoklar, işte öyle bir zamandı. Elimdeki İspanyol Edebiyatı³ kitabından bir güzel kız canlandı trenin camında Gil Vincente'nin mısralarından sıyrılıp. Arap çöllerinde doğup Endülüs'te şekillenen "zéhel"indeki⁴ bu Andelucialı muhayyel güzel, Sierra Morena dağlarının eteğindeki tarih kokulu şehre yöneldiğimde, zihnimdeki mirasın kaftanlı, sarıklı kalabalığını silerek başına buyruk bir yalnızlıkla çıkıp geldi aklıma. Felsefe-tasavvuf girdabından bir ara başımı çıkartıp nefes almış gibi oldum, edebiyatın esiniyle.

Dicen que me case yo;

no quiero marido no.

Más quiero vivir segura,

*n'esta sierra a mi soltura,
que no estar en aventura
si casaré bien o no.
Dicen que me case yo;
no quiero marido, no.*⁵

Babası, Muhiddin Arabî'yi zamanın Kurtuba kadısı ünlü filozof İbn Rüşd'ün yanına gönderir. Filozof ona hürmet eder ama ne hikmet ise Arabî, İbn Rüşd'ün yanına bir daha gitmez. Güya, gördüğü bir rüyada filozoflarla kendi arasına bir perde çekildiği için böyle yapmıştır. Ancak, hak vaki olup büyük filozof İbn Rüşd terk-i dünya edince onun Kurtuba'daki cenaze törenine şöyle bir katılır. Evet, yaşlı filozof İbn Rüşd kendisiyle tanışan genç Arabî'ye karşı o kadar alçak gönüllü ve mültefittir ama genç mutasavvıf Muhiddin Arabî ona karşı cenazesine katılmayacak kadar kararlı ve katı bir tavır içindedir. Arabî'nin ifadesiyle rüyasında filozoflarla kendi arasına perde çekilmiştir ve Arabî kendini Hz. Muhammed'in kendisine teslim ettiği eserini halka iletmekle yükümlüdür. Bu iki dünya seçkininin birbirlerine karşı duruş ve tavırları kendi içinde bir anlam taşımasaydı sade faniler gibi göçüp giderlerdi. Onlar hak dünyada biz yalan dünyadayız; sözü uzatmama gerek yok.

Oysa İbn Tufeyl'in (1105-1185) İbn Rüşd'ü zamanın sultanı Halife Ebu Yakub Yusuf'a takdiminde bambaşka zarif bir hava vardır. Belki hoşgörülenilen ütopyanın sırça köşkleri böylelikle sert taşların tasallutuna maruz kalıyordu. Ne diyelim, belki doğu ile batıyı barıştırmadan önce bu iki Endülüslü seçkinin aralarındaki tartışmayı anlamak, anlatmak gerekliydi; bunları zihnimizde konuşturmak daha iyi olurdu. Belki bugün yaşayan kimseler olarak Endülüs topraklarına daha erken gelebilirdik; gelmemize sonradan oluşan moda düşünceler ve tavırlar değil İslâm tarihinin kadim iki simasının kurulamayan dostluğundaki hikmet neden olurdu.

Kurtuba garında inip büyük Mescide yakın parka geldiğimde portakal ağaçlarının başında güneş rengi meyveler karşıladı.. Palmiyeler günün hakkını veren yeşili gözlerimiz önüne

kırmızı toprak renginin tonlarıyla bir alacalıktaydı. İbn Sa'id'in betimlediğini bildiğimiz güneşli şehre gelmiştik. Vad el Kebir (Guadalquivir) ırmağı üzerindeki köprüde (Cisr el Kebir) iyileştirme çalışmaları olduğu için oradan geçmedik. Parkta oturarak şehir silüetleri arasında biraz nefeslenip gezimizin asıl nedeni ve görmek için heyecanlandığım Endülüs Emevilerinden kalan La Mezquita'ya (Kurtuba Camisi/El Mescid el Kebir) yöneldim. Girişte, güvercinlerin hoş geldiniz dercesine karşılamalarıyla bahçesinin güzelliğindeki bir çeşmede yüzümü yıkamanın etkisi İstanbul'daki cami avlularından aşağı değildi. Mezquita ilk banisi I. Abdurrahman (731-788) ve sonradan ekler yaptıran II. Al-Hakim al-Mustansır Billah kadar kalıcı ve ayrıcalıklıydı. Büyüklük, ihtişam duvarlarıyla, avlusuyla, 16 ve 18. yüzyıllarda tamir edilen minare etkili kulesiyle, farklı zamanlarda yapılan genişletmeler nedeniyle çift kemerli sütunlar ormanına dönen iç mimarisıyla, mekân genişliği ve genel havasıyla, içindeki hâlen ibadete açık ve binanın çekirdeğini oluşturan kilisesiyle büyüktü, görkemliydi.

Zaten Suriye'deki katliamdan kurtulan Emevî ailesine mensup I. Abdurrahman'ın amacı da Kurtuba'yı Bağdat'ın rakibi, onunla yarışır bir merkez yapmakmış. Bu düşünce bile başlı başına bir ihtişam utkusunun ifadesiydi. Ziya Paşa'nın deyişiyle "diyar-ı küfrün beldeleri" önemli bir İslâm eserini, 13. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan Endülüs'ün yeniden Hristiyanlaştırma hareketlerinin kanlı, hıyanetli, iftiralı hakaret dolu işleri yanında, kendi geleneğine eklemleyerek, bir şekilde, korumuştur.

Onca büyük savaştan, iç isyandan, iftira dolu kışkırtmalardan, hoşgörüsüz katliamlardan sonra hâlâ ayakta kalma şansını sürdüren şanslı Endülüs mirası Mezquita'da bir ara abdest alıp bir köşesinde iki rekât mescit namazı kıldım. Zaman tüneli olsaydı da İbn Rüşd'ün dedesiyle kılsaydım dedim. Hamisine, banisine, ustasına, amelesine, emektarlarına, cemaatine okuduğum fatihayı Tanrı'nın rahmetine, sütunların, kemerlerin dostluğuna bırakarak turistik gezinin elimden geldiğince teolojik erkân ve adabını da yerine getirmeye çalıştım. Benim orada bir Fatıha ve iki ek sure ile namaz kılmam konforlu bir işti. Eğer Endülüs Emeviler döneminde Kurtuba'nın ya-

Kurtuba Camii iç görüntü kesitleri

kınında bir köyde kadı olsaydım işim çok meşakkatliydi. Çünkü her Cuma oraya gelip halife ile namaz kılmalıydım ve bu göreve atanabilmem için de ya İmam Malik'in *Muvatta* adlı eserini ya da Peygamber Efendimizden on bin hadisi ezberlemem gerekiyordu. Belki Cuma'ya gelen sade bir Endülüslünün inancında secde en mütevizisiydi.

Tarihin dili başka bir dil; en olmadık insancılıkları yaşatırken en olmadık kanlar dökülüyor, toplumlar sürülüyor ya da sindiriliyor. Bir yanda taşı, mihrabı korunan koca mescit ve bir yanda kanı dökülen Müslümanlar, Yahudiler, Moriscoslar, Mosarablar. Başka ilginç şeyler de kalıyor tarihten; hep taşlarda, sütunlarda olmaz ya tarih; İspanya'dan mülteci taşıyan Osmanlı gemilerinde, Mağribî ülkelerin kenar mahallelerinde, II. Beyazıt'ın sahiplendiği Sefaretlerin anılarında, İslâm mirasında, Akdeniz haritalarında, coğrafya kitaplarında yaşayan bir tarih var. Buralarda da tarihte kalıyor; sözde kalıyor; mısrada kalıyor; dinin, saltanatın dışında, gündelik hayatta kalıyor.

Kastilya dilinin ilk aşk şiirlerinden elde kalan bir "jarcha"⁶ örneği olarak Tudrus Abu'l Afia tarafından kaleme alınan mısralar Arap, İbrani ve Kastilya dillerinden sözcükleri örüp bırakmış bu günlere; Kurtuba Cami'nin, sokaklarının duvarlarını örenler gibi.

Al-sabas bono, garme de ón venis

Ya l'-y-sé que otri amas

*A mibi no queris.*⁷

İspanya'da ve turistik literatürde La Mezquita olarak bilinen Kurtuba Camisi'ni gezdikten sonra bir tarihî şehir dokusu olarak da önemli ölçüde korunmuş olan Kurtuba, sokakları ile eski merkezi ile ev sahipliği yaptı. Geri dönüş trenine kadar ara sokakları dolaştım; binaların güneşte kavrulmamak için biri birine yoldaşlık ettiği daracık sokakları. Eski binaları, tarihin gerilerinden gelerek bugünün turistlerini ağırlayan Endülüslü, Kastilyalı binaların

lokanta ve bara dönüşmüş ilginç avlularını gördüm. McDonald ve sığır eti satan diğer hamburgercilere domuz eti yemeyen her Müslüman ve Yahudi'nin teşekkür etmesi gerekir. Ben de arkadaşlarla domuz eti yemeden kifaf-ı nefis etmenin dini rahatlığını yaşadım. Yemekten sonra güzel bir otel binasının avlusunda oturduk ve Türk usulümüzce çay demletip içtik. Serinlik çökmüştü; nefeslendim ve bir daha yolum buralara düşerse, bu binada kalmayı aklımın bir kenarına koyarak oradan ayrıldım.

Haritayı ve yabancı dili icat edenlere her gezimde minnet duyarım. Endülüs ve Akdeniz bağlamında önemli haritacılar ve matematik coğrafya çalışanlar olduğunu söylemeliyim. Yoksa Colomb ve Piri Reisi nasıl imgelem ve tarih dünyamıza so-kabilirdik.

Harita ve şehir planları denince; bakıyorsun binalar, sokaklar, tarih ve geçmiş, bu gün ve gelecek elindeki kâğıtta çizili. Sağında, solunda bir-iki kişi de geçerli bir yabancı dili bir-iki sözcük de olsa bi-

liyorsa keyfe denecek yok. Yabancı dil ile yardımlaşanların durumu geçici ve kurmaca bir akrabalık, hisımlık gibi. Şuan bütün sokakların adı aklımda değil ama haritadan Arapçadan geçen sözcüklerin izlerini bulmanız mümkün. Tren istasyonuna gitmeden Medinetü'l Zehra adlı bir caddenin ismini okudum ve o yola koyulduk. Gösterilen yerde eski bir şeyler göremedik, yeni bir cadde ve şehir düzenlemesi vardı. Döndükten sonra caddenin ismine ilişkin bir ilginç bilgiye rastladım. Endülüslü sultanların anılarından onu paylaşalım: III. Abdurrahman el Nâsır sevgilisi Al-Zahrâ için Kurtuba'nın kuzey batısında Sierra dağının eteğinde dünyaca ünlü bir sayfiye şehri yaptırır: "Medinat al-Zahrâ" ya da "Córdoba la Vieja". Aşkın ne kadar yaşadığını bilemem ama bu ihtişamlı şehrin ömrü de son bulur. Sonraları, geride hiçbir iz kalmayacak şekilde, bu şehrin harabeleriyle Hristiyan hükümetler tarafından Aziz Gerónime Manastırı'nın yaptırıldığını tarihçiler kaydeder.

Sevgi, sevda gibi nafil mesleklerle emek sarf edip hayatının bir kenarında bu sihirli olguyu yaşatabilmiş insanların kutsal azaplarına saygı duymak ne mümkün. Muvaşşalar, zeheller, j(y)archalar diyarı Endülüs'ün, kulağında gülleriyle gülümseyen görkemli kızları ve onlara eşlik edeceğim diye elleri belinde ayaklarını yere vurarak bir aşk ayininin vecdini yaşarcasına kendinden geçen mecnun delikanlıları düşündüm. İnsanlığın en ilginç ve sürekli ve bir o kadar da siyasetten sıyrılmış mirasını yaşıyorlar. Eğleniyorlar, kastanyetleri ile; Flamenkolari ile canlılık veriyorlar İspanyol müziğine, İspanyol gecelerine. Rodrigo'nun duygularımızı ipotek altına alan Gitar Konçertosu yorum olarak, Manuel de Falla'nın kuramsal yorumları, eserleri hep böyle bir geçmişin ardından canlanıyor.

Bu gerçeği görmezlikten gelen ya da ifadeden imtina eden tasavvuf meşrep yorumlar sadece ney sesleri ile kudüm ritimlerini uygarlık buluşmaları gibi geçici ütopyalar adına tarih gerçeği dışında historist (tarihimsi) bir havada (sound) flamenkonun ezgileri ile birleştiredursunlar gerçek hayat her zaman her ülkede her kültürde yapmacık tarihi tavrılardan öte müziği ile var oluyor. Kendimize göre birini ön plana çıkarıp diğerini dünya görüşümüz hatırına yok saymak kimin haddine?

Kurtuba da öylece var; tarihinden bugüne kalmış unutulmayan insanlık dramlarıyla, kültür ve tarih mirasıyla. Bazen Hatay'ın sokaklarındaki daracık sıcak havayı, bazen Antalya'nın Kaleiçi'ni andırır şehir yerleşimiyle. Ekmeğinin peşinde emek sarf eden insanlarıyla, işyerleri ve yeni mahalleleriyle Kurtuba 250 bin civarında nüfusuyla, biraz kıraç, biraz kavruk kendini yaşıyor. Bizim satırlarımızda tarih olan şehir, diğer her şehir gibi bir o kadar sosyoloji, bir o kadar da iktisat. Gündelik hayatın örüntüsünde, iklimin azizliğinde kendini var etmeye çalışan, öğlen uyuklarının (siesta) hatırına bir gayret çabalayan insanlar. Ben ne idim onların gözünde? Turist, kendini İslam uygarlığından hissettiği için kalkıp oralara gelen, bir ölçüde tarih bilinci yaşatmaya çalışan bir Türk turist. Esmerliğimden dolayı sureta kendilerine benzediğim için iyi karşılayanlar olduğu gibi belki yüksek fiyattan bir şeyler satan esnaf da oldu. Her ülkede olduğu gibi Kurtuba sokaklarının hediyelik eşya esnafı da kendi çapında

mütevazı, kendi çapında kurnaz: Kurtuba'daki dükkandan Toledo işi kolyeleri ve kol düğmelerini aldığımda tarih ve etnografyanın en büyük pazar ürünlerinde somutlaştığını, bunlar üzerinden bir değer dolaşımının olduğunu düşündüm.

Zaman zaman turistik yerlerde fiyatın yüksek olduğunu aklıma getirmedim desem yalan olur. Ama ne yapsın adam turistik dükkânlar da kısa dönemlerde kendi çarkını çevirmenin derdinde. Mütevazı bir eğitim düzeyin olsa bile bu dükkânları işletiyorsan bir iki yabancı dili tercümanlar gibi, filologlar gibi akıcı kullanmalısın. Bazı akademisyenlerin İngilizce kahvaltı siparişi veremediği dünyada kolay mı dil öğrenmek, onu kullanmak? Avrupa Birliği'ne girmekten, belki yeni fiyat düzeninden dolayı onların da kafaları karışık. Bir turist olarak ben de mütevazı maaşımdan onların keselerine birkaç kuruşumun nasip olmasından rahatsız değilim. Gezmenin gereği bu; kendi adıma helal-ü hoş olsun.

Tekrar gündelik hayattan tarih yakasına dönersek, çok şeyler akla geliyor. Yoksa eskilerin çok söz edenler için kullandığı, kesret-i kelam duruma düşeceğim diye hiçbir şey yazmamak da mümkün. Ama benim için tarih ve sosyoloji, yani geçmiş ve bu gün hayatın kendi dokusu. Braudel'in Akdeniz tarihinde dediğinin bir özeti bu. Bir başka okuma çerçevesinden hareket ile bu satırları yazmaya çalışırken, Endülüs ile ilgimi, dinlemeyi konuşmaktan çok seven okuyucuyla gezmeye çıkmış birinin anlattıkları gibi de düşündüm. Diğer gezi yazarları benim değinmediğim şeylere zaten yeterince yer ayırıyorlar. Kaldı ki Kurtuba son birkaç yılda Ankara çevresinden kimselerin merak ettiği bir yer oldu ve bir şeyler de yazıldı.

Bir mirasın izinde Kurtuba'ya ayırdığım bu satırların olması gereken diğer kahramanı İbn Hâzım'ı da tanımayanlara tanıştırmak isterim. Yukarıdaki satırlardan hatırlayacağımız III. Abdurrahman el Nâsır, sevgilisi Zehra için bir kent kurar da bu emeğin tarih mirasında izi olmaz mı? Gerçeği olmayan sevdanın mistisizmi olur mu? Okumaktan ve eserlerini tanımaktan büyük zevk duyduğum fıkıh bilgini ve sevda yazarı, Endülüsün ünlü imgelem ustası İbn Hazım da Kurtuba'nın bir evladı. O, sevenler ve sevilenler için yazdığı ünlü eseri

Tavk al Hamame (Güvercin Gerdanlığı) ile yeni yeni Türk okuyucusunun ilgisini bekliyor. İlginç bir eser, dünyanın başka dillerine de çevrilmiş. Ben Türkçesinden okudum; bir Arap arkadaşım da Arapçasını hediye etme lütfunda bulundu. Aşk hikâyesinin dışında çok şeyler var kitapta. Dileğim o ki Arapça yazılan metinlerin tümünün dinî ve ideolojik olduğunu var sayan genel okuyucu kitlesi bu eseri de öyle sanmaz. Arapça metinleri sadece dini oldukları için makbul tutanlarla, bir eser Arapça kaleme alındığı için bir kenara koyanlar ne yazık ki ilginç sıkıntılar yaşıyor ve yaşıyorlar. Bu gibi “epistemik zafiyet”e uğramış, uğratılmış tutumlar Arapça yazan önemli düşünür ve yazarların geniş okuyucu kitlesine ulaşmasını ne yazık ki engellemekte. İbn Hazım’ın okuyucu kitlesi inşallah genişler.

Yukarıdaki satırlarda bahsettiğim felsefe ve tasavvuf seçkinleri, şairler İslam dünyasından batıya etki edenler arasında önemli bir yere sahip. Oysa Endülüslü Yahudi düşünürlerden Maimonides de Kurtuba’da 1135’de doğuyor, babası onu Arap okullarına vermiş; kendisi de Müslümanmış gibi o entelektüel çevrede öyle davranmış. Yoksa göçe zorlanacaktı. Maimonides Kurtuba’da eğitim görüyor, görev yapıyor, şöhret buluyor. Bilim sevgisi onun ilginç hayat hikâyesiyle şekilleniyor. Eğilmez bir iradeye ve bilgi tutkusuna sahip olduğu belirtilen Maimonides sinagoglar tarafından İkinci Musa, Beni İsrail Meşalesi olarak adlandırıyor ama o bu sırada on yedi yıl İslam dini okutuyor. Otuzundan sonra kendi dinini yaşamak için daha uygun olan Afrika tarafına geçiyor. Onun gibi pek çok Yahudi de Endülüs’ten ayrılıyor. Fostat diye bilinen eski Kahire’ye yerleşir, mücevher satar, doktorluk ve ilahiyatçılık yapar. Bu arada Fatimî devletini yıkan Selahattin Eyyûbî’ye tanıştırlarak onun himayesinde çalışmaya başlar. Dünyanın eski mesleklerinden olan ve buraya kadar sözünü ettiğimiz Kurtubalı simaları da etkileyen ispiyonculuk, haset ve fitne onun da karşısına çıkar. Endülüs’ten gelen birisi onun Müslümanlığı kabul ettikten sonra Yahudiliğe döndüğünü söyleyerek öldürülmesini istese de hamisi olan kadılarından birinin verdiği fetva ile bağışlanır ve Müslümanlar arasında Abu Arman diye bilinen Maimonides 1204’de ölene kadar yoğun bir çalışma hayatı sürdürür.

Bu satırlarda yazdıklarım Madrid’e dönerken

gözüm daldığında bir rüya gibi, açıldığında trenin camında oynayan bir film şeridi gibi geçip gitti,. Tarih en büyük senaryo anlayana; en büyük kıssa hissedene nasiplenene. Alıp götürdü görüntüler şimdi hayal gibi gelen gerçeklerin dünyasına.

Endülüs’te fitne de tarihe geçecek kadar asgari bir ahlaksızlık mutabakatını sağlamış durumda olmalıydı ki bir Müslüman bilgin olarak İbn Rüşd dinsizlikle suçlanır, Maimondes ispiyonlanır. Yaşama kaygısıyla o topraklarda din değiştiren Müslümanların ve yahudilerin domuz eti yiyip yemedikleri denetlenir. Ama Kastilya dilinde yazılmış destanlara konu olan bir suçlama ve iftira olayı ve bununla mücadele eden kahraman vardır ki sonradan El Cid olarak beyaz perdeye aktarılmıştı. İşte film ile gerçeğin melezlendiği camlarda Mio Cid lakaplı Kastilyalı asilzade Rodrigo Diez de Vivar rolündeki Charlton Heston Hristiyan krallar ile derebeyler arasındaki dolapların, mücadelelerin tarihini senaryolardan çağırarak kadar yakındaydı. Gece filmlerinden eve dönen insanlar gibi trenden inip otele döndüğümde beden yorgunluğum zihinsel, duygusal bir hazzın yanında sönük kalıyordu.

KAYNAKÇA

- 1 Sosyolog, Ankara.
- 2 Ertuğrul Önalp, *İspanyol Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1988.
- 3 Endülüs şiirinde etkili olan Arap halk edebiyatı nazım türü; oynamak, eğlenmek, şarkı söylemek anlamındadır. Kastilya edebiyatının “villancico” denilen türküleri ile aynı şekil yapısında.
- 4 Ertuğrul Özalp tarafından yapılan anlam çevirisini biraz kısaltarak veriyorum: Bana evlen diyorlar; hayır, sonucunu bilmediğim için maceraya atılmayacağım, bu dağlarda güven içinde istediğim gibi yaşayacağım.
- 5 Jarha: Endülüs’te Arap edebiyatı etkisiyle gelişen bir şiir türü.
- 6 Ertuğrul Özalp çevirisinden: Söyle güzel şafak nereden geliyorsun, biliyorum artık başka kadına âşkınsın